

T.C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RUSYA’NIN TRANSKAFKASYA POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ecem KABULOĞLU

EnstitüAnabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
EnstitüBilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

TezDanışmanı: Doç. Dr. Murat ALAKEL

HAZİRAN-2018

T.C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RUSYA’NIN TRANSKAFKASYA POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ecem Kabuloğlu (157207001)

Enstitü Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Enstitü Bilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Bu tez 27/06/2018 Tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı	Doç.Dr. Murat ALAKEL	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof.Dr.Kamil Veli NERİMANOĞLU	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. Zelha ALTINKAYA	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Rusya'nın Transkafkasya Politikası

Yukarda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 89 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 26.06.2018 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen "iThenticate" intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %13'dür.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça Hariç
2. Alıntılar Dahil
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini Saygılarımla arz ederim.

İmza:

Adı SOYADI : Ecem KABULOĞLU
Öğrenci Numarası : 157207001
Ana Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Programı : Yüksek Lisans
Türü : () Proje (x) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör: Ahmet Safa YILDIRIM

Danışman: Doç. Dr Murat ALAKEL

ÖNSÖZ

SSCB'nin dağılması dünya siyasetinde yeni bir sayfanın açılmasına yol açmıştır. Bağımsızlıklarını kazanan eski Sovyet coğrafyasında kurulan yeni devletler bir nüfuz paylaşımı mücadelesinin ortasında kalmıştır. Özellikle Rusya kendi arka bahçesi olarak gördüğü bu coğrafyaya yabancı güçlerin girmesine engel olmaya çalışmakta ve bu coğrafyanın yeni sahipleri üzerinde nüfuz sahibi olmayı amaçlamaktadır. Tez bu Sovyet coğrafyasından Transkafkasya bölgesi ile sınırlandırılmıştır, bu nedenle de Transkafkasya özelinden çalışma yapılmıştır.

Bu tezin ana konusu bölge devletleri ile bu devletlerle Rusya'nın kurduğu dış politik ilişkidir. Bu bölgede nüfuz alanı yaratmaya çalışan bölgesel ve küresel aktörlerin politik stratejileri de tezde incelemektedir. Tez konusu olarak Transkafkasya coğrafyasının tercih edilmesinde ise bölgenin dünden bugüne faal bir rekabet bölgesi olması yatmaktadır. Bölge hem doğu-batı hem kuzey-güney hatlarının kesişimin de hem de zengin doğal kaynaklarıyla devletlerin ilgisini çekmektedir. Farklı etnik ve dinsel topluluklarında yaşadığı bu bölge çok kültürlü ve çok ulusludur. Tüm bu etkenler ise bölgenin önemini daha da arttırmakta ve dünya konjonktürünü değerlendirmede fayda sağlamaktadır.

Transkafkasya bölgesinde günümüze kadar süregelen sorunlar hala nihai çözüme ulaştırılamamış birer dondurulmuş sorun niteliği taşımaktadır. Rus dış politikasının bölge üzerindeki amaç ve etkileri incelenerek, bölgesel ve küresel güçler arasındaki ilişkilere ve bu ilişkilerin bölgeye olan yansıması anlatılmaya çalışılmış, mevcut durumdan hareketle geleceğin nasıl bir seyir izleyeceği konusunda çıkarımlar da bulunulmasına yardımcı olunması amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında her türlü desteğini sunan değerli danışman hocam Doç. Dr. Murat Alakel'e, çalışmalarım boyunca maddi ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme sonsuz teşekkürler ederim.

ECEM KABULOĞLU

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vii
ÖZET	v
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
TEORİK ÇERÇEVE VE YAKLAŞIM	6

BÖLÜM 1: RUS DIŞ POLİTİKASI

1.1 Sovyetler Birliği'nin Dağılması Sonrasında Rus Dış Politikası	18
1.2 Bağımsızlık Sonrası Rus Dış Politikasındaki Değişimler; Atlantikçilikten Avrasyacılığa	19
1.3 Askeri, Güvenlik ve Dış politika Doktrinleri	23
1.4 Rus Dış Politikası Açısından Transkafkasya'nın Önemi	26

BÖLÜM 2: TRANSKAFKASYA

2.1 Transkafkasya'nın Coğrafi Konumu ve Önemi	30
2.2 Transkafkasya Devletleri'nin Tarihsel Gelişim Süreci	32
2.3 Transkafkasya Devletlerindeki Farklı Kimlik Yapıları ve Ulus Devlet Sürecine Etkileri	37
2.3.1. Azerbaycan'da Kimlik ve Ulus Devlet İnşası	37
2.3.2. Gürcistan'da Kimlik ve Ulus Devlet İnşası	42
2.3.3. Ermenistan'da Kimlik ve Ulus Devlet İnşası	44

BÖLÜM 3: RUSYA FEDERASYONU'NUN TRANSKAFKASYA POLİTİKASI

3.1 Rusya Azerbaycan İlişkileri	51
3.2 Rusya Gürcistan İlişkileri	55
3.3 Rusya Ermenistan İlişkileri	59

BÖLÜM 4: ULUSLARARASI GÜÇLERİN TRANSKAFKASYA'DAKİ GÜÇ REKABETİ

4.1 ABD	64
4.2 Avrupa Birliği	68
4.3 İran	71
4.4 Çin Halk Cumhuriyeti	75

4.5 Türkiye

77

SONUÇ

83

KAYNAKÇA

85

ÖZGEÇMİŞ

97

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AKKA:	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
BDT :	: Bağımsız Devler Topluluğu
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
BTE	: Bakü-Tiflis-Erzurum
BTK	: Bakü-Tiflis-Kars
C.	: Cilt
çev	: Çeviren
der	: Derleyen
ed.	: Editör
E.T.	: Erişim Tarihi
hız	: Hazırlayanlar
INOGATE	: Interstate Oil and Gas Transport To Europe
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
TACIS	: Technical Assistance to the Commonwealth of the Independent States
TANAP	: Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi
RF	: Rusya Federasyonu
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Y	: Yıl
YDSK	: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi

TABLO LİSTESİ

- Tablo-1** : Kafkasya Siyasi Haritası
Tablo-2 : Kafkasya Etnik Haritası
Tablo-3 : Rusya Federasyonu’nun BDT ülkeleriyle dış ticaret hacmi
Tablo-4 : Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Ülkelere Göre Dağılımı

ÖZET

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Rusya'nın Transkafkasya Politikası	
Tezin Yazarı: Ecem Kabuloğlu	Danışman: Doç.Dr. Murat Alakel
Kabul Tarihi: 26.06.2018	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 92(tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Bu tez çalışmasında Transkafkasya üzerindeki rekabet konu edinilmiştir. Özellikle Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları ve rakipleri ele alınmış, bölge ülkelerinin bağımsızlık süreçleri incelenmiştir. Bölge ülkeleri ile Rusya başta olmak üzere küresel ve bölgesel aktörlerin ilişkileri de çalışma da ayrıca yer bulmuştur. Tezde bölge incelenirken realist teorinin ittifaklar, güç dengesi siyaseti, çıkar mücadeleleri ve anarşik durum içerisinde kendi menfaatlerini gerçekleştirmeye çalışan bu devletlerin politikaları yer almıştır. Çalışma sonucunda bağımsızlıklarını yeni kazanan bu devletlerin bölgesel ve küresel aktörlerin karşısında kendi çıkarlarını korumak için çok dikkatli bir dış politika izlediği görülmüştür. Öte yandan küresel aktörler de etkinliğini bölgede arttırabilmek için ellerinden geleni yapmaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Transkafkasya, Rusya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan	

SUMMARY

Yalova University Insitute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Russian Foreign Policy Towards Transcaucasus	
Thesis Author: Ecem KABULOĞLU Advisor: Assoc. Prof. Dr. Murat ALAKEL	
Date of Acceptance: 26.06.2018	Total Number of Pages: ix (pre text) + 90 (main body)
Department: International Relations	Field of Study: International Relations
In this thesis, competition to the Transcaucasus was acquired. Particularly, the politics and competitions directed towards the region were discussed and the independence procedures of the countries in the region were examined. Russia and the region, as well as the global and regional actors in the relations were in place. In the thesis, while examining the region, the realist theory involved politics of these states that try to achieve their own interests in alliances, power balance politics, interests and anarchic situations. It has been seen that working-lean independence has taken a very careful foreign policy to protect its interests against newly-acquired state borders and global actors. On the other hand, global actors are also making their way from their hands in order to increase their effectiveness in the region.	
Keywords: Transcaucasus, Russia, Azerbaijan, Georgia, Armenia	

GİRİŞ

Mevcut çalışmada da tarihsel derinliği yakalama amacı güdülmüştür. Bu nedenle birinci bölüm de tezin odaklandığı eski Sovyet toprağı olan Transkafkasya bölgesi üzerinde durulmuş, bağımsızlıklarını yeni kazanan bölge devletlerinin tarihsel gelişimi ve ulus devlete dönüşüm süreçleri ele alınmıştır. Bunu yaparken ise Rusya'nın eski Sovyet toprağı olması sebebinin dışında Transkafkasya'nın kendi coğrafi, ekonomik, stratejik önemi üzerinde de durulmuştur.

Transkafkasya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıkları bir diğer deyişle SSCB'nin yıkılması sonrası 1990'lı yıllar, yeni devletlerin ortaya çıkması ile güç dengelerinin değişmesi ve yeni dengelerin oluşmasının önünü açmıştır.

İkinci bölüm ise Rusya'ya ayrılmıştır. Rusya'nın eski SSCB topraklarına yönelik dış politikasının oluşumunda etkili olan iç faktörlere yer verilmiştir. Özellikle SSCB sonrası Rusya'nın yeni siyaset arayışları Atlantikçi ve Avrasyacı akımlara tezde geniş yer verilmiştir. Benzer şekilde Rus dış politikasını anlamamıza yardımcı olacak olan askeri, siyasi, ekonomik doktrinleri de tezde yer bulmuştur. Bu bölümde son olarak ise Rusya'nın Transkafkasya'ya verdiği önem araştırılmıştır ve bölgenin kendine özgül öneminden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölüm Rusya'nın Transkafkasya devletleriyle olan geçmişten bugüne ilişkileri incelenmiş ve Rusya'nın bu devletlerden beklentilerine değinilmiştir. Benzer şekilde bölge devletlerinin de Rusya'ya karşı tutumları bu bölümde işlenmiştir. Özellikle SSCB'nin yıkılması ile bağımsızlık kazanan bu bölge devletleri ise yeni egemen devletler olarak bir anda tarih sahnesine çıkmalarının etkilerini yani acemiliklerini yaşamaktadırlar.

Uluslararası konjonktür içinde hayatta kalmaya, çıkarlarını maksimize etmeye ve egemenliklerini korumaya çalışan bölge ülkelerinin çok dengeli ve akılcı bir siyasi çizgi yakalamaları da mecburidir. Özellikle hem bölgesel hem de bölge dışından küresel güçlerin bu bölge de nüfuz sahibi olmaya çalışmaları bölge ülkelerinin stratejik davranmalarını daha da gerekli kılmaktadır. (İbrahimli,2017;1)

Tezin son bölümünde ise Transkafkasya üzerinde etkili olan diğer faktörlere yer verilmiştir. ABD, AB, Çin, İran, Türkiye gibi aktörlerin bölgeye yönelik dış politikaları ve etkileri incelenmiştir. Güç savaşımına sahne olan Transkafkasya üzerinde devletlerin çıkar mücadelelerinin ele alındığı bu bölümde bölge devletleriyle uluslararası aktörlerin karşılıklı ilişkileri ele alınmıştır.

Problemin Durumu

Transkafkasya coğrafyası geçmişten günümüze doğalgaz rezervleri ve kuzey-güney hattını birbirine bağlaması ile bölgesel ve küresel güçlerin çatışmalarına sahne olmuştur. Özellikle Rusya'nın bölgeyi kendi arka bahçesi olarak konumlandırması ile bölge ülkeleri ile sıcak çatışmalar günümüzde dahi yaşanabilmektedir.

Tezde özellikle SSCB sonrası işlenmektedir. Çünkü SSCB yıkıldıktan sonra Rus dış politikasının geleceği iki ana akım arasında bir seçime sürüklenmiştir. İlk başta Batı'nın ideolojik savaşı kazanması dolayısıyla Batı'yı müttefiki olarak gören, Batılı olmaya çalışan Atlantikçilik görüşü etkin olmuştur. Ama Batı'ya dönük bir dış politika Rusya'nın kendi tarihsel çıkarlarına hizmet etmemiştir ve böylece bu akım yerini Avrasyacılığa bırakmıştır. Rusya'nın eskisi gibi etkin bir güç olmasını isteyen Avrasyacılar Rusya'yı Batılı bir kimlikle donatmak yerine onun kendi özel kimliğine asıl vurguyu yaparak şanlı tarihini geri kazanarak hak ettiği konuma Rusya'nın gelmesini hedeflemişlerdir.

Avrasyacılık fikri ile hareketlenen Rusya ise BDT aracılığıyla eski coğrafyasını arka bahçe olarak gördüğünü ve bu yaklaşımı sürdüreceğini ortaya koymuştur. Yaptığı anlaşmalar, kullandığı yumuşak güçler ve yer yer askeri güçleriyle BDT ülkeleri üzerindeki üstünlüğünü pekiştirmeye çalışmıştır. Bölgeye yönelik Yakın Çevre Doktrini'ni ortaya koyarak bölgenin kendisi için hayati çıkar alanı olduğunu, bölgede kendisine muhalif bir harekete ya da yapılanmaya izin vermeyeceğini ortaya koymuştur. Bu nedenle de bölgenin siyasi olarak kendi çizgisinde kalmasına dikkat etmektedir.

Rusya, bölge devletlerine dair de farklı farklı politikalar üretmekte kendisi için maksimum çıkarı elde etmek istemektedir. Örneğin Azerbaycan ile Rusya'nın ilişkisi ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü Azerbaycan petrolleri Rusya'yı bu devlete karşı daha temkinli olmaya itmektir. Rusya her ne kadar Azerbaycan'ın kendisinin uydusu olmasını istese de Azerbaycan elindeki petrol kozunu iyi değerlendirmektedir. Bu nedenle de ikili ilişkilerinde Azerbaycan Rusya'nın bir uydusu olmaktan kurtulmuştur denilebilir. Ama bu onun bütünüyle bağımsız olduğu anlamında değildir. Çünkü Rusya'ya bütünüyle başkaldırmak Rusya'nın askeri müdahalesini kendi evine davet etme anlamını taşıyabilir. Keza Rus-Gürcü ilişkileri bu noktada önemlidir. Rusya kendi arka bahçesinde kendisine yakın siyasetçileri görmek istemektedir. Bu sağlanamadığında Rusya direk ve dolaylı müdahaleleriyle bölgede istikrarsızlıklar yaratmaktan da çekinmemektedir. Buna en net örnek ise hiç kuşkusuz 2008 yılında yaşanan çatışmadır. Gürcistan'a karşı bağımsızlık mücadelesi veren Güney Osetya'yı Rusya'nın kendi askeri güçleriyle de desteklemesi iki ülke arasında bir kopuşa neden olmuştur. İki ülkenin çatışma durumuna gelmesinde ise en büyük etken Gürcistan'ın Rusya'dan giderek uzaklaşan dış politikasıdır. Rusya kendi arka bahçesinde Amerikan yapılanmasına karşı çıkmaktadır. Bu karşı çıkışı ise en üst perdeden göstermekten çekinmemektedir.

Rusya'nın bölge ülkelerinden Ermenistan ile olan ilişkisi daha farklıdır. Çünkü Ermenistan kendi bağımsız politikalar üretmek ve bağımsızlığını kendi eliyle sürdürmek yerine Rusya'nın hamiliğini tercih etmiş ve gönüllü olarak bağımlı hale gelmiştir. Bölge ülkelerinden Azerbaycan ile yaşanan Karabağ sorunu ve bu sorunun sıklıkla çatışmaya

dönmesi nedeniyle sırtını Rusya'ya yaslamak zorunda da olan Ermenistan, Rusya'nın bölgedeki karakoludur.

Rusya hem tarihsel olarak hem de kendi çıkar ve hayati alan olarak gördüğü bu zengin coğrafyaya yönelik politikalar geliştirirken, bölgeye yönelik diğer küresel ve bölgesel güçlerde kendi çıkarlarına dönük politikalar üretmektedir. ABD, AB, İran, Çin ve Türkiye'de bölgede giderek aktifleşmektedir. Yarışan çıkarlar ise bölgenin paylaşılmasında sorunlara neden olmaktadır. Kendi çıkarlarını korumak isteyen bölge ülkeleri ile bölgenin eski sahibi olan Rusya ve bölgeden pay almak isteyen yeni devletlerle Transkafkasya'nın gelecekte de çeşitli çatışmalara sahne olması beklenebilir.

Bu nedenle de çalışma geçmişe ışık tutarak geleceği daha iyi okumamıza yardımcı olacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada ana amaç bölge ülkelerinin mevcut durumunu, Rusya dış politikası başta olmak üzere ele alarak gelişimlerini, bölgesel ve küresel aktörlerle iletişimlerini incelemektir.

Transkafkasya bölgesinin seçilmesinin nedeni bölgenin geçmişten günümüze ve hatta gelecekte de aktif çatışma alanı olmasıdır. Bölgenin doğal kaynakları, coğrafi konumu ve farklı dini ve etnik yapılarıyla bölgesel rekabetleri anlamlandırma da dünya konjonktürünü değerlendirme de çok fayda sağlamaktadır. Önemli küresel ve bölgesel güçlerin rekabet alanı olan coğrafyayı anlamak geçmişten güne ve yarına çözümler üretmek bu çalışmanın amaçlarındandır.

Çalışmanın Önemi

Araştırma Transkafkasya bölgesini geçmişten bugüne irdelemektedir. Bölge ülkelerinin gelişim süreçleri kuruluşları, diğer ülkelerle ilişkileri hep tezde işlenmiştir. Bölgeye yönelik küresel ve bölgesel güçlerin hedefleri, amaçları ve bölge ülkeleriyle ilişkileri de çalışmada yer bulmuştur. Bu nedenle çalışma bütünsel bir yaklaşımla bölgenin tarihsel sürekliliğini koruyarak mevcudu anlamlandırma da ve bu mevcuttan hareket ederek geleceğin nasıl bir seyir izleyeceğine dair çıkarımlar yapmayı sağlayacaktır. Bölgenin sıcak çatışmalara da sahne olduğu düşünülürse tez ayrı bir önem taşımaktadır. Bölgesel ve küresel devletlerin ikili ilişkiler ve genel anlamda barış ve istikrarı bozan sebep ve faktörlerin ortaya çıkarılarak uluslararası istikrar, bölgesel refah ve kalkınmayla barışın nasıl inşa edileceği ile ilgili çalışmalara dikkat çekmektir.

Araştırmanın Varsayımları

Bölge devletleri kendi çıkarlarını maksimize etmek için daha dengeli bir dış politika izleyecektir.

A. Rusya, Çin, ABD, AB, Türkiye, İran ve diğer küresel güçler sadece Transkafkasya'daki etkinliklerini sürdürmek için değil küresel bazda da aktif bir rol üstlenebilmek için stratejiler geliştirecektir.

B. Bölgede rekabet artacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

A. Çalışma Transkafkasya devletlerinin kuruluşundan 2017 yılına kadar geçen süreyi kapsamaktadır.

Çalışmanın Araştırma Sorusu

Başta Rusya olmak üzere bağımsızlıklarını kazanan bölge ülkelerine yönelik küresel ve bölgesel aktörlerin nüfuz mücadeleleri ve bu mücadelenin ortasındaki Transkafkasya devletlerinin karşıt stratejileri.

Hipotez

SSCB'nin yıkılışının ardından bağımsızlığını kazanan bölge devletleri, kendi ulusal kimliklerini inşa etme, egemenliklerini pekiştirme, ekonomilerini kalkındırmaya çalışırken bir yandan da Rusya başta olmak üzere bölgesel ve küresel güçlerin bölgeye yönelik etkinlik sağlama mücadelelerine karşı çok yönlü izledikleri stratejiler karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

Öte yandan tezde, bağımlı ve bağımsız değişkenlerden hareketle yola çıkılmıştır. Bağımsız değişken kendine özgü hareket etme kapasitesine sahip olan değişkenken bağımlı değişken bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de en temelde devletler bağımsız değişkenler olarak hareket ederken onların izlediği stratejiler bağımlı değişkenlerdir. Bölge devletleri ile bölgeye yönelik politika ortaya koyan bağımsız değişkenlerin yanında bu değişkenlerin izlediği bağımlı dış politika stratejileri de tezde ortaya konulmuştur. Tez de tarihsel bütünlük sağlanarak Transkafkasya'ya yönelik politikalar irdelenmiştir. Karşı tarafların çok yönlü dış politika stratejilerinin ve hegemonik rekabetin sonucu olarak bu devletlerin izledikleri bağımsız ulusal, bölgesel ve küresel çıkar ve siyasetlerin barış ve istikrarı nasıl şekillendirdiğini anlamaya çalışmaktadır.

Transkafkasya ülkeleri SSCB'nin çöküşünden bu yana planlı sosyalist ekonomiden serbest piyasa ekonomisine, tek partili komünist sistemden çok partili sisteme, komünist Sovyet enternasyonel ulusçuluktan üniter bir ulus devlet anlayışına geçiş sürecinde aynı anda uluslaşma, bölgeselleşme ve küreselleşmenin etkisiyle bölgenin bu ekonomik, askeri, coğrafi ve nüfus olarak sınırlı imkana sahip bölgesel ülkelerin ve küresel güçlerin jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel hegemonik etki ve müdahalelerle ulusal, bölgesel ve küresel bağlamda ekonomik refah, siyasi istikrar ve barışa katkı sağlamaları kısa ve orta vadede birçok riskleri taşıdığı gözükmemektedir.

Bölge ülkelerinden Azerbaycan dış politikasında sadece Türkiye ile değil İran ile Rusya, İsrail, Gürcistan, ABDi Çin, AB ülkeleri gibi birçok bölgesel ve küresel güçlerle ekonomik, askeri, siyasi, ve kültürel ilişkiler geliştirerek dış politikasında çok yönlü çıkarları ve tehditleri dengeleyecek stratejiler izlemektedir.

Rusya'nın dış politikası savunmacı mı yoksa yayılmacı bir dış politika mı izliyor sorusuna hem yayılmacı hem de savunmacı bir dış politika izliyor denebilir. Rusya bu ülkelerle ilişkilerini Rusya Federasyonu olarak kendi içindeki Türk, Müslüman ve diğer etnik gurupların olumsuz etkilenmemesi için yapmaktadır. Gerçekte Rusya'nın federal sistemi etnik cumhuriyetlerden oluştuğu için dünyanın diğer federal devletlerinden siyaseten daha avantajlı durumdadır. Bu ülkelere etki amaçlı müdahale ya da işbirliği

yaparak saldırgan bir dış politika izlemektedir. Böylece, bu etnik, bölgesel, dilsel, dini, farklılıkları bilinçli bir şekilde kullanarak bu küçük ülkeler üzerinde bölgesel hegemonik tahakküm ilişkileri kurmuş, bölgesel ve küresel büyük güç statüsünü kurmuş, yeni neo-emperyal çıkarlar belirlemiş olmaktadır. Rusya imparatorluk ve SSCB döneminden kalma etnik ve dini farklılıkları yönetme konusunda da çok büyük tecrübe kazanmıştır. Örneğin Ortadoks Hristiyan Gürcistan ile müslüman Abaza, Osetleri destekleyerek, Azerbaycan karşısında da Karabağ ermenilerini destekleyerek oldukça pragmatik realist dış politika izlemektedir. Tıpkı Çarlık döneminde gelenekçilere karşı yenilikçileri ya da bir etnik Türki grubu diğerine karşı kullanmaktadır.

Rusya'nın dış politikasını realizmin varyantı olan Neoklasik realizm perspektifinden, Yeltsin dönemi Rusya dış politikası ve iç politikası bakımından da farklılıklar göstermektedir. Putin'in erken dönem ve sonraki dönemlerde AB'ye, ABD'ye, batıya, komşu ve diğer bölgesel ülkelere yaklaşımları dış politik tercihlerinde de farklılıklar göstermektedir. Aynı zamanda Gürcistan'ın, Ermenistan'ın ve Azerbaycan'daki siyasi liderlikler de farklı ittifak, çıkar ve dış politika stratejileri izlemişlerdir

Rusya'nın dış politika analizinde; Rusya büyük bir güç olarak savunmacı realizmden öte askeri, ekonomik, siyasi, bölgesel ve küresel hegemonik güç olmak için Azerbaycan'da, Gürcistan'da, Ermenistan, Ukrayna, diğer Orta Asya ve komşu ülkelere dolaylı ya da direk, ince ya da askeri gücünü kullanmaktan çekinmemektedir.

Araştırmanın Modeli

Araştırma da realist teoriden faydalanılarak Transkafkasya coğrafyasının tarih boyunca güç rekabetine neden sahne olduğu ve kimlerin bu güç rekabeti içerisinde olduğu incelenmiştir. Özellikle bölge ülkelerinin bağımsızlığını kazanması ile meydana gelen hegemonik boşluğun doldurulma sürecinde etkin olan bölgesel ve küresel güçler irdelenerek, bölgedeki artan rekabetle çeşitli denge politikaları, güç dengeleri ve ittifaklara dikkat çekilmiştir.

Özellikle Rusya üzerinden ele alınan Transkafkasya ele alınmıştır ki bu yaklaşımda Rusya'nın askeri, siyasi ve ekonomik gücünü etkili bir şekilde kullanarak kendi nüfuzunu bölgede etkin bir şekilde hissettirmesi ve bölgeyle tarihsel bağlantısı etkin olmuştur. Öte yandan SSCB sonrası boşluğu doldurmak isteyen ABD, AB ülkeleri, İran, Çin ve Türkiye'nin bölgeye yönelik politikaları geleceği şekillendireceği için tezde yer bulmuştur. Bölgeye yönelik çeşitli değişkenlerin ki tez devletler üzerinden bölgeyi incelemektedir, bölgede etkinlik çabasına girmesi Rusya'nın kendi arka bahçesi kabul ettiği bu alanda onu zora sokmakta ve bu yeni değişkenler sayesinde bölge ülkelerinin çok yönlü dış politika izlemelerini de kolaylaştırmaktadır. Tezde bu konu derinlemesine incelenmiştir.

Bölge ülkeleri kendi siyasi birliklerini geç kurmanın verdiği çeşitli zorluklarla mücadele etmektedir. Bu nedenle bu geçmişlerine, kuruluş süreçlerine toplumun kimlik inşa süreçlerine de tezde değinilmiş ve bu geçmişin yeni bölgeye sızan aktörlerle etkileşiminde nasıl bir rol oynadığı tez de incelemiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya yönelik çok geniş bir tarama gerçekleştirilmiştir. Tarihsel bütünlük içerisinde ama özellikle SSCB'nin yıkılışı sonrasında esas olarak akademik makaleler ve kitaplar taranmıştır. Çeşitli kütüphanelerden kaynaklar temin edilmiştir. Günceli yakalayabilmek adına çok sayıda gazeteye ulaşılmış, benzer çalışmalar taranmıştır. Tezi daha sağlam temellere oturtabilmek için sayısal verilere de bolca yer verilmiş, istatistik kurumları verilerine ulaşılmıştır.

Verilerin Çözümü Ve Yorumlanması

Araştırmada ilk olarak tarihsel bütünlük korunarak, tarihsel akışı daha net aktarmak ve sürekliliği yansıtmak için konu ile ilgili tüm veriler incelenmiştir. Bütünlüklü bir yaklaşımla konu bütünlüğü korunarak elde edilen veriler fikir ve kanaatlerle harmanlanmış, niteliksel ve eleştirel yaklaşımlar doğrultusunda içerik analiziyle yorumlanmıştır.

TEORİK ÇERÇEVE VE YAKLAŞIM

SSCB'nin dağılması ile iki kutuplu sistem son buldu ve yeni uluslararası sistem çok kutupluluk üzerine inşa edildi. ABD ve Rusya önderliğinde iki kutuplu sistemde komünizm ve kapitalizm ideoloji olarak dünyayı iki görüşe bölerken iki kutupluluğun son bulması ülkelerin de daha serbest bir dış politika izlemesine imkan tanımıştır (Özay,2017;59). Öte yandan iki kutupluluğun sona ermesi/ SSCB'nin dağılması durumu, Rusya açısından Rus hayat sahalarının, arka bahçelerinin başka devletler tarafından istila edilmesine kapı açmıştır. Yeni devletlerle kurulan yeni jeopolitik düzen nüfuz alanlarının yeniden bölüşümü sürecini de başlatmıştır (Nogayeva,2013;4). Kısacası, yeni uluslararası sistem tek kutupluluktan çok kutupluluğa doğru evrilmiştir. Komünist sistemin çöküşüyle liberal temsili çok partili sistem ve serbest piyasanın Fukuyama'nın liberalizme zafer ilan etmesiyle ardından gelen medeniyetler çatışması ve 11 Eylül ile gelen etnik, ideolojik ve dini motifli terör saldırıları birinci körfez savaşından sonraki batının hegemonik üstünlüğü küresel siyasetin çok kutupluluğa evrilmesi gerektiği, adalet, refah, gelir dağılımı, eşitlik ve özgürlüklerin gelişimi bağlamında sorunlu, çelişkili ve çalkantılı bir döneme girildiği görülmektedir.

SSCB'nin yıkılışı ile farklı güç merkezlerinin oluşması ise tezin konusunu oluşturan Transkafkasya ülkeleri açısından farklı stratejilerin izlenmesini kolaylaştırdı. Bölge ülkeleri kendi menfaatlerini ön plana çıkartarak kendi çıkar maksimizasyonları için adım atarken uluslararası sistemin çok kutupluluğundan yararlandılar. Kendilerini iki küresel güçten birinin güdümüne tabi kılan iki kutupluluğun yıkılışı, onların çok daha geniş bir yelpazeden kendilerine yeni ittifaklar ve ortaklıklar kurmalarının önünü açtı. Böylece Transkafkasya ülkeleri kendi menfaatlerine en uygun ortağı bölgesel ya da küresel güçlerden seçerek ortaklıklara, işbirliklerine yönelmiştir. Öte yandan bölge için hem bir kazanım hem de bölgeyi rekabet alanına dönüştüren Hazar Denizi'ndeki doğalgaz yatakları; güvenlik, jeopolitik ve ekonomik oyunların merkezindedir. Özellikle Rusya tarihsel geçmişiyle bölgedeki ekonomik ve siyasi etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır (Alakel,2000;44-45). SSCB sonrası Rusya Federasyonu, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olarak kıtalararası balistik füzeler, nükleer güç kapasitesi itibarıyla hali hazırda nükleer, biyolojik ve kimyasal her türlü konvansiyonel deniz, hava ve kara askeri güç kapasitesi olarak ABD'yi dengeleyecek caydırıcı büyük güç kapasitesine sahiptir.

Bağımsızlıklarını kazanan Transkafkasya devletleri ise öncelikle kendi ülke içi istikrarlarını, insan gücünü, ekonomik atılımlarını ve savunmalarını sağlamlaştırmaya yönelmişlerdir. Bunu yaparken de destek aramışlardır. Bölgesel ve küresel güçlerden karşılıklı denge siyasetleri yürüterek faydalanmayı da bilmişlerdir. Özellikle askeri, ekonomik ve güvenlik işbirlikleri, ittifaklar, ortaklıklar ve müttefiklikler ile dengeleme siyasetlerini çeşitlendirmişlerdir.(İbrahimli,2017;4)

Uluslararası ilişkiler teorilerinden realizm en yaygın olarak benimsenen yaklaşımdır. Realizmde asıl vurgu uluslararası sistemin anarşik doğası ve güçler dengesi üzerinden yapılmaktadır. Devleti merkeze alan bu yaklaşımda çıkarlarını maksimize etmeye çalışan devletler güç kazanmaya çalışarak kendilerinin güvenliğini de sağlarlar. En kötüyü

beklediklerinden tüm olumsuzlukları da hesaba katarak bir siyasi harita çıkarmaya çalışırlar. Akılcı yapıları ile de tüm sonuçlara karşı hazırlıklı olmaya çalışırlar.

Realist teoride güvenlikte başlı başına ele alınmakta ve bir devletin güvenliği kendi askeri gücü ile uyguladığı dış politik stratejiler etrafında şekillendirmektedir. Bu nedenle de devletleri belirli bir hiyerarşik düzen içerisinde sıralarlar. Bu açıdan ekonomik işbirlikleri ne kadar önemli olsa da hiyerarşik pozisyonu asıl belirleyen askeri güç ve stratejilerdir (Sandıklı,2012;9-10). Çünkü son çare olarak kullanılsa da askeri güç bir uygulama olarak hale geçerlidir. Bu nedenle de askeri güç son derece önemlidir. Keza Rusya da son çare olarak Gürcistan'a karşı askeri güç kullanmıştır. Benzer şekilde Ukrayna'ya karşı da Kırım'ı ilhak ederek son çare olarak yine askeri gücünü kullanmış ve etkin sonuç almıştır.

Teori en temelde gerçekleri ortaya çıkarmaktadır. Dış politikanın karakterini de siyasi eylemler ve öngörülebilir sonuçların gerçekleşmesi oluşturmaktadır. Özellikle bir devlet adamı gibi düşünerek, olası sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözümleri realist teori üzerinde şekillendirmek gerekmektedir. Çözüm için kimlerle nasıl görüşülmesi gerektiği, çözüm için hangi rasyonel adımların atılmasının gerekli olduğunu realizm ortaya koyarken, bu rasyonel tutum uluslararası siyasetin gerçeklerine anlam kazandırır ve siyaset teorisini mümkün hale getirir.(Morgenthau,2001;51)

Klasik realistler; çatışmanın kısmen durumsal olarak açıklanabileceğini bilmekte ve herkesin herkese karşı yürüttüğü sonsuz savaşa kibir, arzu ve şeref arayışının sebep olduğuna inanmaktadırlar bunun sonucunda ise çatışma ve savaş kökenlerini, insan doğasında bulurlar.(Waltz,1990;35) Böylece insanlığın en temelinden başlayarak insan eliyle yönetilen devlet aygıtlarında da sonsuz bir çatışma ve güvensizlik ortamında ki bu silahlı bir çatışmaya dönüşme de devletlerarası rekabetin doğurduğu siyasi bir savaşta olabilir, güç ve çıkarlar aktörlerin politikalarında belirleyici olmaktadır.

Örneğin küresel güçler siyasi olarak Transkafkasya'ya sıklıkla müdahalelerde bulunmakta ve iktidarı elde edecek kesimlerin kendi yanlılarından seçilmelerine dikkat etmektedir. Kendi nüfuzlarını arttırabilmek için bölge devletlerinin siyasi elitlerine ekonomik ve istihbarat destekleri verilmekte, kamuoyunun etkilenmesine çalışmaktadırlar. Ama Transkafkasya coğrafyasındaki güç rekabetinin siyasi olarak çözüme ulaştırılamadığı noktalarda çatışmalar da bölgede sahnelenmiştir. Keza Gürcistan'dan ayrılmak isteyen Güney Osetya'ya Rusya'nın destek vermesi ile Rusya ve Gürcistan arasında sıcak çatışma yaşanmıştır.

Devletler çıkarlarında maksimizasyon sağlamaya çalışmaktadır. Bu tutumlarında da birincil aktör olan devletlerin, uluslararası sistemde eşit statüde yer alarak kendi üstlerinde bir otoritenin olmaması yatmaktadır. Realizme göre bu durum uluslararası sistemin anarşik doğasından kaynaklanır. Ama bu anarşi ortamı, kaos ya da karışıklık anlamında değil kapsayıcı bir siyasi otoritenin eksikliği ya da dünya hükümetinin yokluğu anlamındadır.(Karboo ve Ray, 2011;5)

Anarşik durum devletlerin askeri güçlerini ön plana çıkarmaktadır. Keza Azerbaycan'ın topraklarını Ermenistan işgal ederek ve bölgeden çıkmayarak uluslararası hukuka, normlara veya kurallara aykırı davranabilmektedir. Ermenistan'ın bu tavrına karşı ise

anarşik sistem bir çözüm üretmemekte, Ermenistan'ın bölgeden çekilmesini sağlayamamaktadır.

Benzer şekilde, eşit kabul edilen devletlerin oluşturduğu siyasi ortam da bir hiyerarşik üstün bulunmaması anarşiye sebep olmakta ve devletleri sınırlı kaynaklar üzerinde güç mücadelesi yaşamasına sebep olmaktadır. En iyiyi elde etme ya da daha iyi olma arzusu ise sürekli çatışma ve güvensizlik ortamına sebep olmaktadır. Devletler güçlerini muhafaza ederek arttırmalı böylece rakiplerine karşı kendilerini güvence altına almalıdır. Her bir birimin kendisini güvence altına almaya çalıştığı bu uluslararası sistemin anarşik halinde;

Birimler ya iktidar ve hâkimiyet (hiyerarşi) ilişkisi içindedir ya da değil. Anarşik düzenlerde her bir birim kendi başının çaresine bakabilecek bir konuma sahip olmak zorundadır çünkü bunu yerine getirebilecek başka hiç kimse bulunmaz. Devletlerarasındaki farklar işlev değil güç ve yeteneklerle ilgilidir. Uluslararası siyaset birbirinin etkinlik ve davranışlarını taklit eden benzer birimlerden meydana gelir... Uluslararası düzenler, büyük güçlerin sayısına yani kutupluluğuna göre değişir. (Donnelly, 2012;56)

Waltz'ın yapısal realizminde ortaya atılan kutupluluk bakış açısı uluslararası sistemin güç dengesini ortaya çıkarmaktadır. Daha güçlü bir aktörün peşine takılma bir başka güçten başka bir gücün sayesinde kurtulma anlayışı ile hareket eden daha güçsüz devletler bu dengeleme siyasetiyle varlıklarını sürdürme ve çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar. Böylece ittifaklara giren devletler dengeleme siyaseti izleyerek risklerini azaltmaya çalışırlar. Öte yandan işbirliğinden elde ettikleri kazancın diğer devletlerden de fazla olmasını isterler. Bu durum ise işbirliğini daha da zora sokar, eşit kazanç olmadığında ittifaklar da yeniden tehlikeye girer. Yapısal realizm aslında uluslararası sistemde değişen dengelerin var olacağına burada dikkat çeker. Çıkarlar sebebiyle olası müttefiklikler doğarken yine aynı çıkarlar sebebiyle olmuş olan müttefikliklerde bozulabilmektedir. Yapısal ya da neorealist diye adlandırılan bu grup; gücün merkezi önemini kabul etmekle birlikte, olayları uluslararası sistemin yapısıyla açıklama eğilimindedir. (Heywood,2007;187)

Bu yaklaşımla bölge devletleri de hem küresel hem de bölgesel güçlerle işbirliklerine gitmekte, dengeleyici ve frenleyici bir strateji uygulamaktadır. Uluslararası kuruluşlara da üye olarak kendi güçlerini de böylece arttırmaya çalışmaktadırlar.(İbrahimli,2017;6)

Ek olarak klasik realizm, devlet stratejilerinin rasyonel olarak seçildiğini öne sürerken Waltz daha agnostiktir. Waltz'a göre, devletlerin davranışı devletlerarasındaki rekabet tarafından belirlenir. En iyi avantajı sağlayacak davranışı sergileyemeyen devletler ise sistem tarafından ayıklanır. Alternatif olarak, devletlerin davranışı sosyalleşmenin bir ürünü de olabilir: devletler normları takip etmeye karar verebilir, çünkü bu sosyalleşmeyi kendi avantajlarına göre hesaplayabilir ya da normları içselleştirebilirler.(Elman,2007;13)

Örneğin Gürcistan'ın Rusya'dan koparak Batı ittifakına, NATO'ya yönelme tercihi onun Güney Osetya özelinde Rusya ile karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Bu karşılık ise Güney Osetya'nın Rusya tarafından korunması ve Abhazya ile Güney Osetya'nın Rusya tarafından bağımsızlıklarının tanınması ile sonuçlanmıştır.

Neorealistler (yapısal realistler) için, insan doğasının önemi ikincildir, devletlerin neden iktidar istediği ile insan doğası birebir ilişkili değildir. Bu anlayışın yerine, uluslararası

sistemin yapısı veya mimarisi üzerinden devletlerin güç isteklerine odaklanırlar. Devletleri gücü takip etmeye zorlarlar. Büyük güçlerin kontrolünde ilerleyen ve birinin diğerine saldırmayacağını bir garantisinin olmadığı bu sistemde, her devlet saldırıya uğradığı anda kendisini koruyacak kadar güçlü olmalıdır. Özünde, büyük güçler, iktidar için birbirleriyle yarışacakları bir demir kafeste tutulur. Yapısal realist teoriler, devletlerarasındaki kültürel farklılıkları ve rejim tipindeki farklılıkları göz ardı eder, çünkü uluslararası sistem tüm büyük güçler için aynı temel teşvikleri yaratır. Bir devletin demokratik mi yoksa otokratik mi olduğu, diğer devletlere nasıl davrandığı gerçekte bir fark yaratmaz. Bir devletin dış politikasını yürütmekten kimin sorumlu olduğunu da aynı şekilde çok önemsemezler. Yapısal realistler devletleri kara kutularmış gibi ele alır ve aynı şekilde, bazı devletlerin diğerlerinden daha fazla veya daha az güçlü olduğu gerçeği üzerinden teorilerini oluştururlar. Asıl odak devletlerin güçleridir.(Mearsheimer,2013;78)

Realizmin bir diğer yönü ise anarşinin yarattığı korkudur. Bunu en temel şekilde güvenlik ikilemi olarak açıklamak mümkündür. Eğer kimse silah üretmezse silahlı çatışma da meydana gelmez ama devletler birbirine silah üretmeme konusunda nasıl güvenebileceklerdir? Bir diğer devletin gerçek niyetinden asla emin olamayan bu aktörler kendi güvenlikleri için silahlanırken karşı taraflar için tehdit oluşturmakta ve silahlanmaya hız kazandırmaktadırlar. Taraflar arası güvensizlik ise daha büyük savunma harcamalarına sebebiyet vermektedir. Örneğin Ermenistan askeri olarak gücünün sınırlarını bildiğinden ve bölgede Dağlık Karabağ işgalini sürdürmeye devam ettiğinden Rusya'nın gücüne muhtaçtır. Bu nedenle de Rusya ile askeri bütünleşmeye gitmekte bu hususta da her türlü maddi ve manevi ödünü vermektedir. Kendini koruyabilmek adına silahlanmakta, askeri gücüne, savunmaya ağırlık vermekte bunun sonucunda ise diğer bölge ülkelerini de silahlanmaya zorlamaktadır.

Klasik realizm veya yapısal realizm temelinde ele alınan bu tezde anarşi ortamında görece güçsüz olan bölge devletlerinin Rusya'ya karşı frenleyici bir unsur olarak yer yer Batı'yı güç dengesine kattığını ya da Rusya'nın hamiliğini tercih ettiğini görüyoruz. Çeşitli ittifaklarla ulusal çıkarlarını korumaya çalışan Transkafkasya devletlerinin karşısında güçlerini arttırmaya çalışan başat aktörlere de (Rusya, ABD, AB...) yine rastladığımız bu ilişkiler ağında yapısal realist teorinin söylediği gibi güvenliklerini sağlamak için dengeleyici siyasetlere tanık oluyoruz. Yer yer ise çıkarları doğrultusunda devletlerin politikalarını değiştirdiğini izleyebiliyoruz. Klasik realizmin vurguladığı güç mücadelesini ise bölge üzerinde aynı şekilde görebiliyoruz.

Yapısal realizm perspektifinden incelediğimizde Rusya'nın bölgeye ofensif bir dış politika uyguladığını görmekteyiz. Rusya bölgede saldırgan bir dış politika izleyerek, bölgedeki etnik, bölgesel, dilsel, dini farklılıkları bilinçli bir şekilde kullanarak bu küçük ülkeler üzerinde bölgesel hegemonik tahakküm ilişkisi kurarak bölgesel ve küresel büyük güç statüsünü kazanarak yeni neo-emperyal çıkarlar belirlemektedir. Rusya büyük bir güç olarak savunmacı realizmden öte askeri, ekonomik, siyasi, hegemonik bölgesel ve küresel güç olmak için Azerbaycan'a, Gürcistan'a, Ermenistan, Ukrayna, Orta Asya ve komşu ülkelere dolaylı yada direk ince yada askeri gücünü kullanmaktan çekinmemektedir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere ve Fransa'nın yeni bşğımsız post-kolonyal

ülkelere ve ABD'nin de Latin Amerika ve diğer üçüncü dünya ülkelerine demokrasi kılıfıyla bulunduğu askeri ve ekonomik müdahalelerine benzemektedir.

Realist teori etrafında şekillenen bu tez çalışmasında bir de daha sonradan ortaya çıkan Neoklasik realizme bütünlüğü sağlamak adına göz atmakta fayda bulunmaktadır. Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy makalesi 1998 yılında Gidion Rose tarafından yazılmış ve realist teoriye yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Neoklasik realistlerin farklılıkları ise devletlerin güçlerini farklı değişkenlerin aracılığıyla anlamlandırmalarındandır ve onlara göre devletler dış politikalarını uluslararası konjonktür içerisindeki hiyerarşik konumuna göre yani gücüyle doğru orantılı olarak belirlerler. Bu bakış açısıyla da realizm içerisinde kalmaya devam ederler. Öte yandan devletlerin kendi güçlerinin dış politik meseleler üzerindeki etkisi her zaman doğrudan olmayabilir ama dışarıdan gelen baskılar devletleri de güçleri oranında etkiler ve bu etkiler bir şekilde dış politikaya yansıtılır (Rose,1998;146).

Kısacası,devlet dış politikaları tündengelimci metot kullanılarak açıklanır, devletlerin dış politika hareketleri bağımlı değişken olarak, sistemdeki kapasite dağılımı ise bağımsız değişken olarak değerlendirilir. (Yılmaz,2015;10) Neoklasiklerin bir diğer farkı ise dış politikada eylemde bulunurken toplumun ikna edilmesi gerektiğini düşünmeleridir. Bu nedenle dış politika da kamuoyunun oluşturulmasına verilen önem günümüzü açıklamada daha önemlidir. Ve benzer şekilde dış politika üretiminde de ulusal politikadan, baskı gruplarına kadar pek çok dış etken de söz konusudur. Neoklasik realizm'de devlet ve toplum arasındaki dinamiklerin ilişkileri, toplumsal aktörleri ve menfaat gruplarının dış politika üzerindeki etkisi, devlet kurumlarının kapasiteleri, ülke içi uyum ve devlet adamlarının siyasi karar alma süreçleri dikkate alınmaktadır (Gözen,2014;179). Bu nedenlerle realizme eklenen Neoklasik bakış daha önce hesaba katılmayan bu değişkenleri de dış politika stratejilerine kattığından bir boşluğu doldurmaktadır.

Benzer şekilde neoklasik realizm, devletlerin saldırganlığını açıklarken sadece anarşik doğanın yapısal koşullarıyla nedensel bir faktör olarak insan doğasını ele almaz. Klasik realizm ile neorealizmin unsurlarını sentezler. Devletin iç dinamiğinden kaynaklanan ideolojileri, kişilikleri, algıları ve dış politikayı besleyen diğer faktörleri de dahil ederek devletlerin saldırgan tutumlarını inceler. Bu açıdan, yapısal realizmle içsel faktörleri açıklayan, dış politika analizinin bir nevi birleşimidir. Neoklasik olarak tanımlanan eserlerin bir koleksiyonunu gözden geçirirken Gideon Rose, hem iç hem de dışsal değişkenleri birleştirdiklerini, böylece klasik realist düşünceden alınan belirli içgörüyü güncelleyip sistemleştirdiklerini açıklar.(Lawson,2015;90)

Sonuç olarak, Transkafkasya'ya odaklanılan bu tezde bölge üzerindeki güç mücadeleleri, çıkar çatışmaları, denge politikaları, güvenlik ikilemleri, ittifaklar realist teoriyi işaret etmektedir.

Öte yandan Rusya'nın ABD'nin yerine hegemon güç olma çabası dikkate alındığında, Antonio Gramsci'nin hegemonya tanımına bakmak doğru olmaktadır. Gramsci, en temelde hegemonyayı bir toplumsal sınıfın bir başka sınıf üzerine kurduğu baskı olarak tanımlamıştır(Aka,2009;330). Böylece hegemonya en temelde hakim sınıfa ait etkin dünya görüşünün diğer toplumlara da etki etmesidir. Bu yüzden bir görüşün yayılması

ekonomik üstünlükten ziyade kültürel ve sosyal bir üstünlük elde ederek kendi kültürünü, dünya görüşünü diğer uluslara da yaymak ve onları etkilemek olarak ifade edilmektedir(Şener,2014;406).

Öte yandan hegemonya kavramını, realist teori bağlamında uluslararası ilişkiler içerisinde de ele almak mümkündür. Hâkim bir gücün başka toplumlar üzerinde uyguladığı baskı da yine hegemonya kavramı etrafında açıklanır ki SSCB'nin soğuk savaş yıllarında Sovyet Coğrafyası üzerinde uyguladığı baskılar bunun en açık örneklerindendir.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde hegemonik güç olan devlet, kendi sistemini diğer devletlere dayatabildiği gibi ki bunu ya diğer devletlerin rızasıyla ya da kendi baskın gücüyle yapmaktadır, sistemi korumak içinde sürekli kendisini geliştirme mecburiyetindedir. Kendi sistemini korumak için bedel de yer yer ödeyen, maliyetlere göğüs geren hegemon, devletlerin kendisine olan boyun eğişini sürdürmek için de ekonomik, siyasi ve kültürel olarak çevre devletleriyle ilişkiler ağını sıkılaştırır.

Bu noktadan Rusya'nın bölgeye yönelik bakışı kendisinin arka bahçesi olduğu algısından ileri gelmektedir. Tarihsel olarak hegemon güç olan Rusya soğuk savaş dönemindeki hegemonik gücünü günümüzde yeniden canlandırmak istemektedir. Bu nedenle Transkafkasya'ya ne başka devletlerin girmesine ne de bölge devletlerinin kendinden bağımsız bir yol izlemesine izin vermemeye çalışmaktadır. Bunu da hegemon bir gücün rıza ve baskı araçlarını kullanarak yapmaktadır. Özellikle Rusya, SSCB'ye benzer bir tahakküm sistemi içerisinde; BDT, Avrasya ve Kolektif Güvenlik Örgütleri gibi yeniden uzun vadeye yayılmış bir geçiş öngören, güvenlik ve ekonomik şemsiyesini ileriye dönük olarak kurguladığı Moskova merkezli bir siyasal düzeni istemektedir.

Ermenistan, Rus hegemonyasına rıza gösterirken, Gürcistan karşı çıkmakta ve bunun bedelini ise Rus askeri gücüyle 2008 yılında karşılaşılarak ödemiştir. Azerbaycan ise denge siyaseti yürütmektedir. AB, ABD ve Türkiye Batılı aktörler olarak bölge devletleri için dengeleyici olmaktadır. Askeri ve ekonomik örgütlerle bu bölge devletleri kendilerini korumaya ve çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadır.

Dengeleme siyasetini her üç ülkede yer yer yapmaktadır. Rusya'nın hegemon olma çabasına karşın kendilerini korumaya almak için başka devletler ya da örgütler ile ortaklaşmaya gidebilmektedir. Gürcistan Batılı devletlerle daha çok işbirliğine giderken, Azerbaycan tüm taraflarla bir işbirliği içerisinde, Ermenistan ise İran ile ekonomik bağlarını güçlendirerek yelpazesini genişletmeye çalışsa da Rusya'yı dengelemekten çok Rusya'nın peşine takılma stratejisini izlediğini söyleyebilmek mümkündür. Rusya'nın peşine takılarak potansiyel hegemonun kendisinin yükünü hafifletmesini tercih etmektedir. Özellikle askeri atılımlarla kendi savunmasını Rusya'ya bırakarak askeri maliyetlerini de azaltmaktadır.

Tüm bu noktalardan hareketle Transkafkasya, Rusya başat aktör olmak üzere çıkar çatışmalarına, hegemon olma mücadelesine ve bu mücadelelere karşı bölge ülkelerinin dengeleme ya da peşine takılma stratejilerinde sahne olmaktadır.

Bu bağlamda bölgesel ve küresel aktörler ittifak, işbirliği ve güçler dengesini gözetken aktör, devlet, liderler ile ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve askeri aktörleri de

kaplayan hem realist hem de gramsci hegemonya arayışları bölgeye, ülkelere istikrar ve barış getirmekten ziyade sürekli dinamik, esnek, değişken ve kırılgan bir alt sistem getirerek, balkanlaşma riski olan negatif bir enerji yayan Kafkasya bölgesi sürekli gerilimlerin olduğu bir jeopolitik geçiş alanı olarak ulusal, bölgesel ve küresel çıkarları dengelemede zorluklar yaşamaktadır. Münih Konferansı sonrası küresel, ekonomik, siyasi, askeri ve güvenlik gibi alanlarda batıyla tıpkı iki kutuplulukta olduğu gibi tek kutuplu sistemden çıkıp çok kutupluluğu vurgulayarak realist ve gramsci anlamda batıyla küresel bir hegemonik rekabete giriştiğini görmekteyiz.

Dış Politika

Dış politika uluslararası ilişkiler literatürü açısından oldukça önemli bir kavramdır. Uluslararası ilişkilerin ana inceleme alanıdır. Dış politika egemen bir devletin diğer devletlerle, kurum ve kuruluşlarla kurduğu ikili ya da çok taraflı askeri, siyasi, ekonomik, kültürel tüm ilişkilerini kapsamaktadır.

Egemen bir devletin iç politikası da dış politikası da en temelde birbiriyle bağlantılı olarak sürmekte iç politik meseleler dış politikaya, dış politik meselelerde iç politikaya yansıyabilmektedir. Benzer şekilde dış politik süreçlerde karar alma mekanizmasında devletlerin içsel faktörleri yani güçlü yönleri ve kapasitesi başat rol oynamaktadır. Öte yandan maksimum çıkar sağlamaya yönelik politikalar üretirler ve bunu yaparken kendi sınırları içerisinde kalırlar. Aksi bir tutum ise yani gücünün, sınırlarının ötesinde bir hedefe yönelik hamleler, devletleri başarısızlığa uğratacaktır ve planladıkları çıkarlar yerine oldukça ağır bedellerle karşı karşıya kalacaklardır. Uluslararası çıkar, refah ve gelişmeyle ilgilidir. Bu çıkarlar devletlerin kendi iç ve dış dinamikleriyle genel bir şekilde çizilir (Morgenthau,1996;147)

Dış politika ise en genel biçimde, devletlerin kendi egemenlik alanlarının ötesinde kendi çıkarlarını hayata geçirebilmek için oluşturdukları amaç, yöntem ve izledikleri yol haritalarıdır (Bilge,1996;297).

Burada ön plana çıkan kavram menfaatlerdir yani çıkarlardır. Kendi menfaatlerini gerçekleştirme amacıyla izlediği ve uyguladığı tüm usüllerdir dış politika ve tabi ki bunu iç politikadan ayırabilmek için bu menfaatlerin sınırların dışında gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Dış politikayı ise etkileyen belli başlı faktörler vardır. Bu faktörler ise üç ana başlık altında toplanabilir. Ana başlıklar ise; Genel Ortam, İçsel Ortam ve Dışsal Ortamdır. Genel Ortam ile kastedilen fiziki çevredir. Fiziki çevre ile coğrafi yapı, doğal kaynaklar, denizler, jeopolitik konum ve ülkenin beşeri çevresi yani nüfus yapısı ile etnik ve dini farklılaşmaları kastedilmektedir. İçsel ortamla sosyopolitik yapı ki burada siyasal sistemi ile kamuoyu ve de karar alma sürecinde rol oynayan karar alıcı mekanizmalar ile bu süreçteki ortamı kapsamaktadır. Dışsal ortam ise uluslararası sistemdir. Uluslararası sistem ise güç dengesi, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerden oluşmaktadır (Sönmezoglu,2005;167).

Devletlerin dış politika çizgileri ise genel bir süreklilik içerisindedir. Tarihsel bir derinlik içerisinde geleceğe dönük hedeflerle ilerleyen dış politikaya iç dinamikler ve dış

dinamiklerde etki etmektedir. Örneğin kendisini tehdit altında hisseden bir ülkenin dış politikası belli bir sistem içerisinde gidecektir. Tehdit hissettiği ülkeye karşı kendisini güçlendirmek isteyecektir. Savunma harcamalarını arttıracak, o devlete karşı ittifaklar ve müttefikler bulacaktır. Örneğin Gürcistan tehdit algıladığı Rusya'ya karşı Batı ittifakının bir parçası olmaya çalışmaktadır. Ermenistan ise komşusu Azerbaycan'ın toprağını işgal ederek bölgede kendisini güvenceye almak için Rusya ile askeri bütünleşmeye gitmektedir.

1990 sonrasının uluslararası atmosferine Soğuk Savaş'ın sona ererek SSCB'nin dağılması ile geçildi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra barış ve istikrar umutlarına rağmen ABD ve SSCB arasında nüfuz mücadeleleri, Soğuk Savaşa sahne neden olmuştu (Kaarbo ve Ray, 2011;93). Soğuk savaş ise SSCB'nin dağılması ve akabinde eski Sovyet coğrafyalarının bağımsız devletler olması süreci ile devam etmişti ki tez konusu da eski Sovyet coğrafyası olan Transkafkasya devletleri olarak belirlenmişti. Bu atmosfer içinde bağımsızlıklarına kavuşan bölge devletleri de çeşitli bölgesel ve küresel güçlerin nüfuz mücadelelerine sahne olarak Rusya başta olmak üzere devletlerin dış politikalarında önemli bir yer tuttular. Öte yandan bölge devletleri de kendilerini korumak için etkin dış politikalar üretmeye çalıştılar.

Dış Politika Analizi

Dış politika devletlerin diğer aktörlere yönelik uyguladığı stratejilerdir. Dış politik stratejilerinde siyasi aktörler ve konunun uzmanı bürokratlar etkindir. Çıkar grupları da bu süreçte etkindir ve zaman zaman kendi çıkarlarına göre ülkelerin dış politikalarını etkilemeye çalışırlar. Halkın görüşleri dış politik kararları etkilerken hükümetlerde istedikleri dış politikanın içeride de desteklenmesine çalışırlar (Goldstein ve Pevehouse, 2013;148). Dış politika yapımında devletlerin kendi iç dinamikleri de çok önemlidir. Devletlerin anayasal yapısı, parlamentosu, bürokrasisi de etkin faktörler arasındadır (Efegil,2012;153-155). Devletler kendi iç dinamikleri üzerinde hareket ederlerken siyasi ve bürokratik ayakların dışında devlet dışı aktörler ve sosyolojik faktörleri de hesaba katmaktadırlar. Ulusal özellikler ki burada kast edilen coğrafyası, tarihi, nüfusu, doğal kaynakları sayılmaktadır. Kamuoyu önemlidir. Halkın olayları nasıl anlamlandığı ve tepkileri hükümetleri etkilemektedir. Ekonomisi, sanayileşmesi, ticareti yine etkindir. Milliyetçilikle doğru orantılı olarak, kültürü, ulusal kimliği, tarihsel duruşu da yine dış politikada etkin olan içsel faktörlerdendir (Efegil,2012;181-199).

Dış politika da güç önemli bir yer tutmaktadır. İki ya da daha fazla aktörün karşı karşıya geldiği bir anlaşmazlıkta üstün gelme, engelleri aşma vediger devletleri etkileme yeteneği ise bu gücü ifade etmektedir (Sönmezoğlu,2005;173). Burada asıl önemli olan bir devletin bir başka devleti kendi istediği şekilde davranmaya itebilmesidir.

Güç, bir devleti kendi menfaatlerine aykırı bile etkileyip başka bir dış politik tutumu benimsetebilmektir. Bu etkileme ve devletin dış politik tutumunu değiştirme ise kontrol kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bir devlet kendi hür iradesiyle izlemek istediği dış politikayı izleyememesi ve bir başka devletin çıkarlarına yönelik hamleleri yapmaya mecbur tutulması güç sahibi devletin diğer devlete karşı kontrol gücünü göstermektedir. Güç, uluslararası olayların sonuçlarını kendi lehine sonuçlandırma amacıyla diğer

aktörleri etkilemesi onları kontrol etmesidir. Güç, daha çok devletlerin kapasiteleri ile ilgilidir. Devletlerin neler yapabileceğidir. Ne kadar ne boyutta etkileyebilecekleridir (Kaarbo ve Ray, 2011;137).

Gücün ise en temel iki ögesi vardır ki bunlar ekonomik güç ile askeri güçtür. Uluslararası konjonktürde askeri güç tüm çözüm olanaklarının tüketilmesi halinde kullanılmaktadır. Bu nedenle de tüm çareler tükendikten sonra oynanan son kozdur. Bu yüzden de askeri gücün etkin olabilmesi önemlidir. Çünkü askeri gücün başarısız kaldığı noktada bir sonraki aşama yoktur. Ama askeri güç kullanımına kadar çoğu kez ekonomik güç ile istenilen sonuçlar elde edilmektedir. Keza son aşamada askeri güç kullanılsa bile bu güç ekonomik güçle desteklenmezse başarısızlık ihtimalini arttırır. Askeri güç, öncelikli olarak bir devletin ordusu ile ilgilidir. Çatışmalarda elde ettiği başarılarla askeri gücün caydırıcılığı artar ve bu güç hem devletlere hem de devlet dışı aktörlerle girişilen asimetrik savaşlarda başat aktördür (Kaarbo ve Ray, 2011;138).

Askeri gücün caydırıcılığı kadar ekonomik güçle bir devletin karar mekanizmalarına da müdahale de bulunmak kolayca sağlanabilmektedir. Boykot, ambargo, abluka gibi caydırıcı ekonomik güçten ödüllendirici olan krediler, yardımlarla da bu güç kullanılabilir ve devletlerin dış politikalarında etkinlik sağlanabilir. Yumuşak güç olarak kullanılan ekonomik güç işbirliklerinin arttırılmasında, toplumun etkilenmesinde ve gündemlerin kontrol edilmesinde oldukça etkindir (Kaarbo ve Ray, 2011;138).

Rusya, Transkafkasya’da siyasi müdahalelerle kendi yanlılarını iktidara getirmeye çalışırken siyasi güç kullanmakta, kamuoyunu etkilemeye çalışmaktadır. Ekonomik gücü ile de devletleri hizaya getirmeye çalışmaktadır. Başarısız olduğunda Güney Osetya minvalinde gerçekleştiği gibi askeri gücüne son çare olarak başvurmaktadır. Öte yandan Abhazya ve Güney Osetya’yı tanıyarak dış politik siyasal araçlarını da kullanmaktadır.

Devletlerin birbirini etkilemesinde ise çok çeşitli faktörler söz konusudur. Bunlar; ikna, ödül verilmesi ya da ödülün garanti edilmesi, cezalandırma tehdidi, şiddet içermeyen cezaların uygulanması ve güç kullanımı olmaktadır. İkna yöntemi içinde şiddet ya da tehdit içermeyen karşı tarafın aynı amaca yönelik uygulamaları hayata geçirmesini sağlayacak olumlu yönlerin ön plana çıkartılması süreci ile gerçekleşmektedir. Ödül ise aynı amaca dönük hamlelerin yapılması durumunda belirli bir kazancın vaat edilmesidir. Bu ödülü elde edebilmek için de devletler politikalarını değiştirebilmektedir keza ceza tehdidi ya da güç kullanımı ihtimallerine karşı da devletler politikalarını değiştirebilmektedir. Eğer karşı tehdit gerçekleştirilebilir bir uygulama ve bu tehdide karşı devlet savunmasızsa istemeyerek de olsa dış politikasını tehdit uygulayan devlete göre şekillendirebilmektedir. (Goldstein ve Pevehouse, 2013;125-126). Tehdit hızlı bir cevap alabilmek için kullanılsa da daha yok edicidir ve daha yumuşak çözümleri yok ettiğinden sonrası için de yıkıcı olabilmektedir (Holsti,2013;85). Bir devleti etkilemenin başarıya ulaşabilmesi için kullanılacak aracın, gücün ya da kapasitenin kullanılabilir ya da kullanılabilme olasılığının yüksek olması gerekmektedir (Arı,2008;137). Aksi halde bu tehditlerin diğer aktörler üzerinde bir etkisi olmayacaktır.

Entegrasyon teorilerinden biri olan fonksiyonalist teori, bazı alanlardaki işbirliğinin ülkeleri daha kapsamlı bir işbirliğe iteceğini böylece “spillover” etkisi yaratacağını

belirtmektedir.(Roskin,Cord,Medeiros,Jones,2012;341) Her ne kadar fonksiyonalist bakış açısı güç ve kaynaklardaki maksimizasyonu öngörse de Rusya'nın bu ülkelerle ekonomik, güvenlik, siyasi ilişkileri fonksiyonalizmin öngördüğü işlevsellikten kaynaklanmıyor. Çünkü AB'nin fonksiyonalizm çerçevesinde gerçekleşen mikro ölçekli ekonomik güç birlikleri aşağıdan yukarıya doğal olarak gerçekleşmekteyken, Rusya bu ülkelerle ekonomik gerçekliklere uygun olarak aşağıdan yukarıya bir entegrasyon öngörmemektedir. Bölge ülkeleri üzerinde yeniden hegemonya kurabilmek için hızlandırılmış bir askeri, siyasi, ekonomik birliğe gitmeye çalışmıştır. AB'ye katılımı da ülkelerin belirli kriterleri karşılaması gerekirken, Rusya'nın öncülük ettiği işbirliklerinde ülkelerin içinde bulunduğu kriterler baz alınmamış, tepeden inme bir birlikteliğe mecbur bırakılmışlardır

Ülkelerin dış politika stratejilerini oluştururken baz aldıkları ulusal çıkarları dört kategoride inceleyebiliriz;

1. Hayati ya da ikincil
2. Geçici ya da daimi
3. Spesifik ya da genel
4. Tamlayıcı ya da çelişkili (Roskin,Cord,Medeiros,Jones,2012;337)

Rusya'nın Kafkas ülkelerine yönelik dış politikası bu ülke için hayati önemde olup, ikincil ve geçici çıkarlar olmayıp, sürekli çıkarlar olmaktadır. Buradaki spesifik politikaları ise genel stratejisini gerçekleştirmesine dayanak sağlamaktadır. Bu ülkeler, SSCB'den ayrıldığı için ekonomik, sosyal ve kültürel olarak ülkeye karşı bağımlılık ilişkisi içerisinde. Dolayısıyla da, Rusya bir merkez ülke olarak bu ülkeler üzerine hegemonya kurabilmektedir. Ulusal kültür olarak bölgeyle olan yakınlığı da bölgede hegemonya inşa etmesini kolaylaştırmıştır. Rusya'nın bölge ülkelerine ekonomik, askeri, siyasi olarak faydaları bulunduğu için bölgeyle tamlayıcı çıkarları olduğunu söyleyebiliriz.

Rusya, yakın bölge politikasında, Rusça konuşan halkı korumak adına askeri gücünü kullanmaktan çekinmeyeceğini söylerken, aslında Rus diasporasına atıf yapmamaktadır. Aynı zamanda Rus olmayan bölge toplulukları üzerinde de hegemonya kurmak istemektedir. Rusya'nın Kafkasya bölgesine yönelik dış politikası sadece bölgesel bir hegemonik güç olmak istemediğini göstermektedir. Orta Asya ülkeleri kara ülkeleri olduğu için, dışarıya çıkışı olmadığı için Kafkasya'daki ülkeler Rusya açısından önem teşkil etmektedir. Bu ülkeleri Rusya Hazar üzerinden askeri olarak da güvenlik olarak da kontrol edebiliyor, Hazar'ın statüsünü de belirsiz halde tutmak istiyor çünkü Orta Asya Cumhuriyetleri'ndeki doğal kaynakları Gürcistan, Azerbaycan üzerinden Batı'ya akmasını engelliyor. Dolayısıyla da buradaki bölgesel hegemonik gücünü perçinleyerek küresel hegemonyasını sürdürmek istiyor. Bunun için de Şangay İşbirliği, BRICS ülkeleri, Kalkınma Bankası gibi hem bölgesel hem de küresel örgütleri oluşturarak varlığını uluslar arası politikada devam ettirmek istemektedir.

Kısacası, Rus Çarlığı da, Sovyetler Birliği de, RF'de kendi çevresindeki bölge ülkelerine ekonomik, siyasi, kültürel hegemonya oluşturmak istemektedir. Realist bağlamda bir

tahakküm ilişkisi ile Rusya'nın bölge ülkelerindeki tarihi, kültürel, sosyal, etnik diasporasından ve mirasından yararlanarak, kültürel nüfusuyla da bölge ülkeleri üzerine hem realist bağlamda hegemonya hem de gramsci anlamda hegemonya kurmak istemektedir. Tarih boyunca bir ulus devlet olmayan Rusya, imparatorluk, konfederalizm, federalizm, rejim, doktrin geliştirerek Rus etnik topluluğu dışındaki bölge coğrafyasına hakim olmak için sürekli taktik ve stratejiler geliştirmektedir.

I Bölüm

Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası

1.1 Sovyetler Birliği'nin Dağılması Sonrasında Rus Dış Politikası

SSCB sonrası Rus dış politikası bir arayış içerisine girmiştir. Bu dönemde iki ana akım meydana gelmiştir. Bunlar Atlantikçilik ve Avrasyacılık olmuştur. Batı'nın ideolojik savaşı kazanması ile 1993 yılına kadar ki ilk dönem dış politikasında Atlantikçilik etkili olmuş Batı'yı dostu ve müttefiki olarak gören Rusya diplomasiye ağırlık vermiş, uluslararası örgütlere katılım sağlamış, Batı ile entegre olmaya çalışmıştır. Ama bu dönem Rusya'nın beklentilerinin karşılanmaması ile yerini yavaş yavaş Avrasyacılığa bırakmıştır. Rusya'nın hak ettiği saygıyı görmesini isteyen Avrasyacılar Rusya'yı ne sadece Batılı ne de sadece Doğulu olarak görmüşler Rusya'ya geçmişten gelen bir kurtarıcı rolü de atfederek onu geçmişin şanlı tarihi ile kuşatmışlardır.

Sovyet döneminin günümüz rus dış politikası ve milliyetçiliğine süregelen etkisi de yadsınamaz bir gerçektir. *“Bir milliyetçinin değişmez amacı, kendisi için değil, millet ya da bireyselliğini gömmeye karar verdiği başka bir şey için, daha fazla güç ve daha fazla prestij elde etmektir”* (Çağla,2010;323) Rusya, dış politikasında özellikle eski SSCB ülkelerine ağırlık vermiştir. Ortaya koyduğu doktrinlerle SSCB dağılmış olsa bile halen varlığını BDT ülkeleri üzerinde sürdüreceğini göstermiştir. Yaptığı anlaşmalar, kullandığı yumuşak güçler ve yer yer askeri güçleriyle BDT üzerindeki üstün pozisyonunu korumuştur. Özellikle Yakın Çevre Doktrini ile bölgeyi kendisi için hayati bir saha olarak konumlandırmış, bölge ülkeleri üzerinde kendisi için tehdit algıladığı durumlarda siyasi konjonktüre de müdahale etmekten çekinmemiştir.

Bu ana hatlarla birinci bölümde Rus dış politikasındaki Atlantikçi bakıştan Avrasyacılığa geçiş ve etkileri incelenmiş hemen ardından Rusya'nın dış politik tutumunu daha iyi anlayabilmek için doktrinler işlenmiştir. Tezin asıl odaklandığı Transkafkasya coğrafyası ise ayrı bir başlık halinde incelenerek Rus dış politikasının bölgeye yönelik tutumu ele alınmıştır.

1.2 Bağımsızlık Sonrası Rus Dış Politikasındaki Değişimler; Atlantikçilikten Avrasyacılığa

SSCB'nin dağılması ile Rusya geleceğe yönelik bir yön arayışına girmiştir. Özellikle geçmişin şanlı tarihini devam ettirme ile yeni konjonktürün getirdiği batı sistemine entegre olma arasında kalmış ve iki paradigma arasında yer edinmeye çalışmıştır. Bu paradigmalar ise daha önceden elde edinilmiş hakların sürdürülmesi ile tek doğru olarak benimsenen batılılaşmadır. Kısacası, devletin en temel kaygısı elde edinilmiş hakları sürdürebilmek iken toplum batılılaşmayı yani modernleşmeyi arzulamaktadır(Derman,2016;284).

Dağılma sonrası dönemde Rusya özellikle eski SSCB topraklarındaki ağırlığını sürdürme eğilimi içerisine girmiştir. Ama hem iç politika dinamikleri hem de dış politik dinamikler Rusya'yı oldukça zora sokmuştur. İç dinamikler olarak, Çeçenistan sorunu ile dağılmadan sonra bağımsızlığını kazanan eski SSCB devletlerinin Rusya karşıtı tutumları ve onların batıya eklemlenmeye çalışması verilebilirken dış dinamiklerde ABD önemli rol oynamıştır. Soğuk savaşın kazanan ideolojik tarafı olan ABD kendi hegemonik gücünü tüm dünya da etkin bir şekilde kurmaya çalışmaktadır. Bunu da ABD, kendisini Yeni Roma olarak tanımlayarak yapmaktadır. Yeni Roma tanımlamasını da Fukuyama'nın tarihin sonu yaklaşımıyla açıklamaktadır. ABD soğuk savaşı kazanan ideolojik görüş olması dolayısıyla dünya da kabul edinilebilir en güçlü ve doğru görüşün liberal ekonomi politikaları ve liberal siyasi bir sistemle yüksek bir medeniyeti dünyaya benimsetmeye çalışmaktadır (Tellal,2010;192).

ABD ideolojik dayatmasını uygarlık adı altında empoze ederken NATO da etkili bir araç vazifesi görmüştür. Amerikan yayılcılığının bir aracı, Soğuk Savaşın eseri olan NATO'yu yeniden biçimlendirerek kullanmaya devam etmiştir.

Bu zorluklar karşısında 1991 seçimlerinde Boris Yeltsin iktidara geldiğinde Batı'nın ideolojik zaferi sonucunda Batı değerleri kendi halkı tarafından da arzulandı. Özellikle Batı'nın sınırsız hürriyet, yüksek bir demokrasi, liberal bir ekonomi ile piyasadan devletin çekilmesi, diğer devletlerle bütünleşme gibi Batı değerleri halkın belirli kesimlerinde oldukça arzulanan ve istenilen bir gelecekti. Bu arzulanan geleceğe ulaşmada Atlantikçilik görüşü olarak ifade edilmekteydi ve bu görüştekiler en hızlı biçimde Batı Avrupa Topluluğu'na Rusya'nın dahil olmasını arzuluyordu (Saynur,2016;287).

Yeltsin'in iktidarda olduğu yıllara da bu bakış açısı etki etmiş ve Atlantikçilik fikri Rusya'nın ilerleyebilmesi için tek yol olarak benimsenmeye başlanmıştır. Atlantikçiler; Batı ile uzlaşmayı, Batı ile entegre olup Batılı değerleri benimsemeyi, askeri harcamaları azaltmayı savunmuşlardır. Atlantikçiler bu noktalarda hareketle Batılı kurumlara da üye olunmasını istemişlerdir;Batı'nın NATO ve AB gibi ana organizasyonları (Hekimoğlu,2007;35). Batılı kurumlarda yer almayı aynı zamanda Batı ile sorunların diplomatik çözümü olarak da görmüşlerdir. Benzer şekilde Batı'yı artık tehdidin kaynağı olarak değil bir müttefik olarak görme eğilimi içerisine girmişler asıl tehdit kaynağı olarak ise Orta Asya'ya Çin'e yönelmişlerdir. ABD'de Rusya'nın bu tutumunu desteklemiş ve Rusya'nın eklemlenme çabalarına destek vermiştir. Yeltsin'in ekonomi

politikalarına IMF'den destek sağlanmıştır. Atlantikçilik akımına mensup kişiler Rusya'nın G-7'ye girerek G-7'yi G-8'e dönüştürmesini isterken, Rusya'nın Avrupa'nın etkin bir üyesi olmasını ve ekonomik sisteme dahil olmasını da hedeflemektedir. Bunu başarmada da ABD ve Almanya ile ilişkiler ağının sıkılaştırılması düşünülmektedir (Stankevich,1994;40).

Atlantikçilik, Batı modernleşmesini Rusya'da gerçekleştirerek geri kalmışlıktan Rusya'yı da kurtarma perspektifinde de gelişmiştir. Ama bu tutum halk ile bu sürecin reformcuları arasında kopukluklara da neden olmuştur. Çünkü halk yukarıdan dayatılan bu yenilikleri, geleneklerden kopma olarak algılayıp reddetmişlerdir ve hatta bu batılılaşma Rusya'da aşağılık kompleksi yaratarak Batı'ya karşı düşmanlığı da arttırmıştır. Atlantikçiler ise asıl olarak batının insan hakları, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi anlayışlarını alarak Rus yurttaşlığını daha sağlam temellerle kurgulamak istemişlerdi. (Caşın ve Derman,2016;210)

Sonuç olarak Atlantikçilik, Batı kurumlarına üyelik, NATO'nun ve AB'nin genişlemesi, BDT ülkelerinde Batı yanlısı devrimlerin gerçekleşmesi, 11 Eylül'ün ardından ise ABD ve Batı ile birlik içerisinde Rusya'nın girmesi ve Çeçenistan sorununun askeri çözüm ile ekonomik ve siyasi istikrarla güçlenmeye başlamasıdır.

Atlantikçi akım her ne kadar ilk başlarda desteklense de halkta hayal kırıklığına yol açması çok uzun sürmemiştir. Özellikle ekonomiye getirilen serbestlik fiyat dalgalanmalarına sebep olurken halkın alım gücünü düşürmüştür. Üretim azalırken Batı'nın küçük üreticisi olma pozisyonuna doğru Rusya'nın itildiği görüşü destek bulmaya başlamıştır. Artan işsizlik, enflasyon, oligarklar sorunu ve komünizm sonrası gelen demokrasi, batıcılık ve serbest piyasa halkı büyük hayal kırıklığına uğratmıştır. Muhalefetin hızla yükselişi ise iktidarın korumak isteyen Yeltsin'i de daha milliyetçi bir söyleme yöneltmiştir. Dış politikada da ulusal çıkarlarını koruma adına hareket etmeye başlamıştır. Çünkü Batı, Rusya'yı göz ardı ederek Rusya'ya gereken dikkati vermemiştir. Batı'nın bu umursamaz tavrı ise Yeltsin'i iç politikada zor duruma düşürmüştür. Halk desteğinin giderek azalmasına neden olmuştur. Rusya'nın tüm Batıcı tutumuna rağmen NATO'nun halen Rusya'yı bir tehdit gibi görüp etkinlik alanını arttırması dış politikada da bir kırılmaya yol açmıştır. Rusya'nın Batı'dan en temelde beklediği ise kendi menfaatlerinin aleyhine Batı'nın çalışmaması ve üye sıfatına sahip olduğu Batı kurumlarında kendi milli menfaatlerini koruyabilmek için gerekirse veto yetkisi kullanabilmektir (Turgutoğlu,2006;22).

Böylece dağılma sonrası tek çare olarak görülen Atlantikçiliğin Rusya'nın menfaatleri söz konusu olduğunda yeterli olmadığı görülmüştür. Rusya Federasyonu'nun birlik ve bütünlüğünü korumanın liberal temsili ekonomik, siyasi, hukuki sistem ve düzenin kurulmasıyla tehlikeye gireceği görülerek Rusya'nın merkezi sistemini yeniden otoriter bir şekilde yöneten, demokratik zafiyet oluşturmaya rağmen demokrasi söylemiyle demokratik merkezîyetçilikte olduğu gibi Putin liderliğinde kendine has bir düzen oluşturmaya yönelmiştir. Putin'in hedefleri iyi bir KGB memurunun hedefleri idi: Rusya'nın gücünü ve sınırlarını eski haline getirmek. Bunun için de başlıca tekniği: Rus milliyetçiliği olmuştur.(Roskin,2016;240)

Halkta da kökleşmiş bir Batı geleneğinin olmamasıyla beklentilerin karşılanmaması sonucunda bu akım yerini Avrasyacılığa bırakmıştır. Avrasyacılık ise 1992 yılından itibaren Atlantikçilere karşı bir akım olarak meydana gelmiş ve çok geniş bir şemsiyede taraftarlar edinmiştir. Avrasyacıların içinde eski komünistler kadar yeni milliyetçiler de bulunmakta ve halkı da etkilemektedir. Özellikle Putin liderliğinde Avrasyacılık hem komünist hem milliyetçi kesimleri dış politikada daha tutarlı hale getirmiş hem de iç politik istikrara da katkı sağlayarak yeniden merkezi devletçi politikaları güçlendirmiştir.

SSCB'nin dağılmasının yarattığı boşluğu Atlantikçiler Batı değerleri ile doldurarak yeni bir Rus kimliği inşa etmeye yönelirken Avrasyacılar yeni kimliği Rusya'nın kendine özgü koşulları ile açıklamaya çalışmışlardır. Batı'ya ya da Doğu'ya eklemlenip onların bir parçası olma fikrinden ziyade Rusya'nın her ikisinin de bir parçası olmadığını daha fazlası olduğunu aslında söylemişlerdir. Rusya'nın konumu, kendine özgü tarihi çizgisi ile Avrasya, Rusya'nın yaşam alanını ifade etmiştir. Avrasya ifadesi coğrafi bağlamda;

Avrupa ile Asya kıtalarının birleşim noktasını, Asya'nın batısı ve Avrupa'nın doğusunda kalan ve dünyanın merkezi olarak görülen bölgeye verilen bir adlandırmadır. Doğu ve Güneydoğu Avrupa, Rusya, Kafkaslar ve Orta Asya çizgisinde ifade edilen bu bölgeye Türkiye ve Ortadoğu da dâhil edilebilir. (Cengiz,2017;329)

Rusya'nın geçmiş başarıları ve tarihinden de etkilenen Avrasyacılar Rusya'ya bir kurtarıcılık görevi de yüklemiştir. Kendi ötekisini ise Batı olarak kurgulamıştır. Bu karşıtlıkta hiç kuşkusuz Yeltsin döneminin ilk üç yılında yoğun olarak etkisini sürdüren Atlantikçi yaklaşımın karşılığının alınamaması vardır. Öte yandan Rusya'nın etkinliğini ciddi oranda yitirmesinde ABD'nin rolü olduğunu düşünen komünistlerle, yeniden ve daha ciddi bir etkinliğin sağlanmasının Rusya için hayati olduğunu söyleyen Dugin ve fikirdaşları Avrasyacılığın ABD karşıtlığını ve bu karşıtlığın nedenini de açıklamaktadır(Cafersoy,2002;81).

Dağılma sonrası dönemde Rusya'nın hem Batı'ya bağımlı hale getirilmeye çalışılması hem Rus hassasiyetlerinin dikkate alınmaması hem de Batı'nın Rusya'yı hala bir müttefik olarak değil bir tehdit olarak algılaması Avrasyacılığın Batı karşıtı tutumunda etkili olmuştur. Özellikle Rusya'nın bağımlı hale getirildiğini düşünen Avrasyacılar, Batı'nın yardımlar aracılığıyla Rusya'nın özgürlüğünü elinden aldığını ve almak istediğini düşünmektedir. Avrasyacılara göre bu bağımlılığı Batı, askeri güç kullanarak değil ekonomik gücünü kullanarak yapmaya çalışmaktadır(Turgutoğlu,2006;25).

1993 sonrası dönemde yükselen Avrasyacılık özellikle yeniden Rusya'nın yükselmesini içeriyordu. Geçmişe özlem duyan halkta yoğun bir karşılık bulan bir söylemdi. Özellikle 2000 yılında Vladimir Putin'in göreve gelmesiyle Atlantikçi-Avrasyacı çekişmesi Avrasyacıların kazanması ile son bulmuştur.Putin Rusya için istikrarın sembolü olmuştur ve hatta bazı görüşlere göre Putin'siz bir Rusya leadersiz bir Rusya'dır. Özellikle de dağılmakta olan Rusya'nın birleştirici gücüdür.(Caşın ve Derman,2016;155)İktidara gelir gelmez hızla iç sorunları çözen Putin bu yolda zor gücünü kullanmaktan da çekinmemiştir. Özellikle Çeçenistan meselesinin çözümündeki aşırı güç Batı tarafından eleştirilse de halk nezdinde istikrar için gerekli görüldüğünden desteklenmiştir. Yeltsin'den kalan enkazı toparlamak adına önemli stratejiler geliştirmiştir.

Öncelikle içerde ekonomiyi güçlendirme, otoriter bir yapı ile devletin merkezi kontrolünü sağlama ve dış politikada kağıt üstünde kalan çok vektörlü dış politika yaklaşımı ile ittifak kümesini çeşitlendirerek Rusya'nın etkinliğini attırma hedeflerine yönelmiştir.(Güneş,2014;484)

Putin ekonomik atılımlarda yaparak halkın refahını arttırmıştır. Hem teknolojik ilerleme hem de enerji kaynaklarının çıkarılması ve dağıtılması hususunda kaydettiği başarıyla dış politikada daha rahat hamle yapabilir hale gelmiştir. Putin, ABD ile ilişkilerde çatışmasızlığa dikkat ederken Avrasyacılığın çok kutuplu anlayışıyla yakın çevre başta olmak üzere dünya devletleriyle ilişkileri geliştirmeye çalışmış, çok yönlü bir dış politika takip etmiştir.

Rus stratejisinin 2010'larla birlikte savunmadan hücumla doğru kaydığı ve NATO'ya karşı bir çevreleme politikasına dönüştüğü söylenebilir.(Arıboğan,2017;153)

1.3 Askeri, Güvenlik ve Dış politika Doktrinleri

SSCB dağıldıktan sonra SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarını kazanan ülkelere karşı Rusya'nın politik tutumu "Yakın Çevre Doktrini" ile belirlenmiştir. Bu doktrin Rusya'nın hayati alanının sınırlarını çizmektedir. Kendisini güneyden çevreleyen ülkeler bu doktrinle hayati saha olarak belirlenmiştir. Bu bölge Rusya'nın sorumluluk alanı olarak çizilmiştir (Mikail,2007;254).

1993 yılında ortaya konulan bu doktrinle Rusya, kendi güvenliğinin sınırlarını oluşturan bu ülkelere karşı siyasi, ekonomik ve askeri açıdan kendisini öncelikli olarak sorumlu görmekte bu devletlerde meydana gelebilecek olaylarda müdahil taraf olma hakkını kendine tanımaktadır. Bu doktrin ile birlikte Rusya yakın çevresi çerçevesinde değerlendirdiği Kafkaslar, Doğu Avrupa, Orta Asya ve Baltıklarda hakimiyetini sürekli arttırma yoluna gitmiştir. Yakın çevre doktrini ile hegemon güç olma arzusundaki Rusya, ulusal kimliğini ve uluslararası gücünü böylece daha da güçlendirmiştir. (Dağı,2002;193)Rusya bu doktrin çerçevesinde kendisinin bir parçası olan eski cumhuriyetlerine müdahalelerde bulunmuş, çıkarlarına aykırı durumlarda aktif rol alarak mevcut durumu lehine çevirmiş ya da gerekli gördüğü durumlarda bu cumhuriyetlerde kendi eliyle karışıklıkların doğmasına da sebep olmuştur. (Sönmezoğlu,2016;310)

Bu doktrin ile Rusya asıl olarak Kafkasya ve Orta Asya'yı kendisinin arka bahçesi olarak belirlemiştir. Böylece bu bölgeye diğer ülkelerin girişini engellemeyi de kendi sorumluluğu olarak görmüş ve diğer devletlerin bölgeye sızmalarına engel olmaya çalışmıştır. (Sönmezoğlu,2016;313)

Kendi gücünün sınıandığı durumlarda Rusya bu doktrin çerçevesinde etki alanlarına müdahaleden çekinmemiştir. Özellikle 2003 sonrası Gürcistan-Güney Osetya-Abhazya üçgeninde yaşanan hareketlilik Putin'in devreye girmesini sağlamış bölgeye askeri müdahaleden çekinmemiştir. Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıyarak siyasi anlamda da etkisini göstermiş ve Gürcistan yönetimine karşı da bu ülkeleri koruma sorumluluğu altına girmiştir. 2008 yılında Gürcistan'ın Güney Osetya'yı kontrol etmek istemesi üzerine Rusya askeri güç kullanarak hem güney Osetya hem de Abhazya'yı askeri kontrolüne alması ile bu ülkelerin bağımsızlıklarını tanıması söz konusu olmuştur. Benzer bir müdahale 2014 yılında Ukrayna'ya da yapılmış ve Kırım ilhak edilmiştir. Ukrayna'nın Rusça konuşan ayrılıkçıların mücadelesini de Rusya desteklemektedir.

1993 yılının bir diğer önemli doktrini ve Yakın Çevre Doktrininin askeri ayağı Karaganov'dur. Bu askeri doktrinle Rusya'ya nükleer silah kullanma izni bir nevi verilmektedir;

'Karaganov Doktrini' adıyla bilinen bu belgeyle RF'nin nükleer silahlara ilk başvuran ülke olmayacağı ilkesi reddedilirken, RF ve BDT ülkelerinin güvenliğini sağlamak üzere gerektiğinde RF askerlerinin ülke dışında da konuşlanabileceği ilkesi kabul edilmiştir.(Tellal,2010;206)

Rusya bu doktrinleri ciddiyetle uygulamaya devam etmektedir. Kendi güvenliğini BDT ülkeleri üzerinden sağlayan Rusya tehdit algıladığında askeri müdahaleden çekinmemektedir. Yakın çevre ile kastedilen eski SSCB ülkelerinin hepsidir.

İlk başlarda Avrasyacılar tarafından Rus ulusal çıkar sahasının eski Sovyet topraklarıyla örtüştüğü bu sebeple de BDT ülkeleriyle entegrasyon sağlanması gerektiği düşüncesiyle ortaya atılan bu doktrin ilerleyen dönemde ülke genelinde kabul gören bir politika olmuştur.(Keskin,2015;52)

Yeltsin döneminde ortaya konulan bu doktrin ile yaşamsal çıkar alanı yakın çevre olarak saptanmıştır. Rusya bu doktrinle yakın çevre ülkelerine kendi güvenliği ve ulusal çıkarı için müdahalede bulunma hakkı tanırken kendini yakın çevre ülkelerinde daha baskın bir şekilde hissettirebilmek için de askeri üsler kurma ve devamlılığını sağlama politikasını sürdürmüştür. Bu doktrinde Avrasyacılık etkindir. Yakın Çevre ülkelerindeki Rus azınlığı korumak, hamiliği rolünü üstlenmek, Büyük Rusya'nın birliğini sağlamak, askeri üsler kurarak hem Rusya'nın yaşamsal çıkarlarını hem de güvenliğini korumak, BDT devletleriyle olan geçmiş bağı sürdürmek, Rusya'nın halen bölgedeki etkin güç ve eşitler arasında birinci olma halinin sürdürülmesi gibi doktrinden çıkarılan noktalar Avrasyacılığın izlerini taşımaktadır.

Yakın Çevre Doktrini'nin ilanı ile beraber BDT ülkeleri Moskova'nın yeni dış politika önceliği haline gelmiş ve Rusya'nın bölgede daha aktif bir rol alması gerekli görülmüştür. ABD'nin Monroe Doktrini'ni çağrıştıracak şekilde Rusya, bölgesindeki rolünü diğer devletlere de kabul ettirerek BDT coğrafyasındaki nüfuzunu artırmaya başlamıştır. (Sönmez, 2011;278)

1994 yılında ise Rusya AKKA anlaşmasını revize ederek Kafkasya'da yeni konvansiyonel silahlı kuvvet dengesini kendi lehine değiştirerek NATO'nun güneydoğu, Türkiye dengesini zayıflatmıştır. İran ile olan ikili bölgesel ve küresel ittifakını güçlendirmiştir. Türkiye ise statükoyu değiştirecek proaktif siyasetten savunmaya geçmiştir.

Rusya Yakın Çevre Doktrininin ardından BDT ülkeleriyle daha yakından ilgilenmeye başlamış her bir ülke ile ayrı ayrı asker, ekonomik, sosyal, kültürel çeşitli anlaşmalar ile ortak savunma anlaşmaları imzalamıştır. Asker sayısını günden güne arttırarak güçlü askeri üsler kurmuştur. Yakın çevre ülkelerinin kendisinden kopmaması adına da istikrarlarını tehlikeye düşürmüş böylece kurtarıcıyı oynamayı da başarmıştır. BDT'nin ticari eksiğinin giderilmesi amacıyla 1995'te bir adım atılmış olsa da en önemlisi 2000'de imzalanan Avrasya Ekonomik Topluluğu olmuş ve gümrük birliği üyeleri arasındaki ortak ekonomi alanının verimli şekilde oluşturulabilmesi amacı da güdülmüştür. (Turan,2015;25)

1996 yılında artık Atlantikçi akım yerini Avrasyacı düşünceye bırakmıştır. Amerika'nın ve Batı'nın yeterli desteğinin alınamaması ve *Russia First* uygulamasının geride bırakılması Avrasyacılığı ve Avrasyacı düşünce içinde yer bulan çok kutupluluğu Rusya'nın gündemine oturtmuştur. Rusya Federasyonu Dış İşleri Bakanı Yevgeni Primakov'un getirdiği yeni dış politika stratejisi de bu nedenle "Çok Kutuplu Sistem" olmuştur ve doktrin halini almıştır. Avrasyacılığın getirdiği Yakın Çevre Doktrininin bir sonucu olarak da aynı yıl Kafkasya yaşamsal çıkar alanı olarak da belirtilmiştir. Primakov

doktrinde özellikle Batı ile eşit bir statüde bulunmayı ve Rusya'nın hak ettiği saygıyı görmesini istemiş bu nedenle de Amerikan hegemonyasını kırmak istemiştir.

Rusya'nın tarihsel ve stratejik çıkarlarının korunması ve Batı dünyasının BDT ve çevresine yönelik etkisinin olabildiğince en aza indirilmesi Primakov Doktrini'nin başlıca hedefleri olarak dış politikaya uyarlanmaya çalışılmıştır. Bu hedefler yanında Avrupa güvenlik mimarisinde NATO'nun Rusya'nın özel statüsünü kabul etmesi gerektiği üzerinde durulurken, AGİT'in etkinliğinin artırılması devam ettirilen bir politik açılım olarak göze çarpmıştır.(Turgutoğlu,2006;37)

Atlantik merkezli gücü kırma adına, Çok Kutuplu Sistem anlayışıyla Latin Amerika ülkelerinden İran'a kadar geniş perspektifte bir diplomasi trafiği yaşanmıştır. Şanghay Beşlisi de bu siyasetin güzel bir örneği olmuştur. Putin'in iktidara geldiği 2000 yılında da çok kutuplu sistem anlayışı etkin bir şekilde sürdürülmüştür.

Putin Yönetimi'nin dış politikasına yön veren, 28 Haziran 2000'de yayınlanan 'Dış Politika Algılaması' belgesi olmuştur. Tek kutuplu sistemden çıkışı hedefleyen bu belge ağırlığı BM ve G8'e vermiş, etkin bir dış politika için ulusal ekonominin güçlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. (Tellal,2010;215)

Rusya aslında Yeltsin döneminde serbest piyasaya geçiş sürecinde sorunlar yaşasa da devlet merkezli merkezi otoritesini Putin döneminde güçlendirerek enerji, ulaşım, madenler, silah ve finans sektörlerinde devletçi bir kapitalizme yönelmeye çalışmıştır.

2010 tarihinde ise Medvedev'in imzasını taşıyan bir askeri doktrin yayınlanmıştır. Bu doktrinde ise NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna üzerindeki yayılmacılığına ve ABD'nin uygulama niyetinde olduğu Füze Savunma Sistemine karşı duyulan rahatsızlığa değinilmekteydi.

2014 yılında Cumhurbaşkanı Putin'in imzasıyla ortaya çıkan yeni askeri doktrinde ise;

Ukrayna'daki çatışmalar ile Orta Doğu ve Afganistan'daki gelişmeler Rusya'ya yönelik yeni tehditler olarak doktrine girdi. Doktrinde, Ukrayna'nın da üyelik için hafta içinde parlamento oylamasına gittiği NATO'nun Doğu Avrupa'da genişlemesi, Rusya'ya yönelik en büyük dış tehdit olarak gösterildi. (BBC, 24.12.2014)

Putin dönemi olarak adlandırılabilinen 2000 sonrası dönemde en büyük dış tehdit NATO olarak görülmüştür. Askeri doktrinlerde de NATO'nun yayılmacılığından duyulan rahatsızlık sık sık dile getirilmiştir. Özellikle Avrasyacılığın etkili olduğu doktrinlerde eski SSCB ülkelerine yönelik hayat sahası anlayışı ile onların Batı ile entegrasyonuna engel olma çabası yoğun bir şekilde izlenebilmektedir. Putin döneminde Rusya'nın yeniden emperyal bir güç olarak uluslararası sistemde yerini aldığını söyleyebiliriz.

Emperyal siyasetin unsurları; ulusal sınırları aşan siyasi ve askeri etki alanları oluşturmak, ulusal yönetim ve büyüme modelini bir düşünce sistemi olarak başka ülkelere ihraç edecek biçimde kurgulamak, sahip olunan ekonomik araçları siyasi amaçlarla değerlendirmek, ittifakları geliştirerek siyasi blok kurma hedefine sahip olmak (Arıboğan,2017;135)şeklinde sıralanabilir.

ABD, Kafkasya-Orta Asya'yı yeni büyük oyun alanı olarak görmektedir. Brezinski'ye atfı yaparak Rusya arka bahçesinde ABD'ye stratejik alan bırakmamayı amaçlıyor, özellikle 2004-2005 sonrası renkli devrimler sürecinde Kazakistan, Özbekistan, Gürcistan devrimleri sürecinde Afganistan'da Şanghay Beşlisi olarak ABD'ye tavır alınması söz konusudur.

1.4 Rus Dış Politikası Açısından Transkafkasya'nın Önemi

SSCB dağıldıktan sonra Transkafkasya hem enerji kaynakları hem de jeopolitik konumunun sağladığı avantajlar sebebiyle Rus dış politikasında önemli bir yer işgal etmiştir. Yakın Çevre Doktrini ile de bölge ülkelerine BDT çatısı altında büyük önem verilmiş, Rus etkisinin ve gücünün bölge üzerinde hâkimiyetinin korunmasına çalışılmıştır.

1990'ların küresel ölçekli milliyetçi havası ve Moskova'nın zayıflayan merkezi devlet gücü karşısında özerkliklerini arttırma ve yerel birimleri güçlendirmeye dayalı eğilim 2000'lerde tersine dönmeye başlamış, etnik cumhuriyetlerin özerklikleri federal düzeydeki mali, idari ve yasal düzenlemeler ile denetim altına alınmıştır. (Güneş,2014;471)

Rusya Türklerinin dinsel ya da milliyetçi talepleri, bu taleplere yönelik bilinçlenmeleri Rus istikbali için aynı derecede riskli olduğu düşünülüyordu. (Devlet,1998;158) Rusya bölge üzerindeki hâkimiyetini çeşitli anlaşmalar, üsler, Rus vatandaşlarının bekası gibi konularla sağlasa da kendisine tehdit algıladığı durumlarda askeri gücünü de kullanmaktan çekinmemiştir. Özellikle bölge ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkları ve ülke devletleri içindeki ayrılıkçı etnik grupları destekleyerek kendi ürettiği kaostan da faydalanmaya sık sık başvurmuştur. Rusya Transkafkasya'nın imkânlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemekte bu nedenle de ülkeleri kendisine muhtaç kılmaya çalışmaktadır. Rusya bölgenin enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında aktif rol almak istemektedir. Bu nedenle de sınırları güvensizleştirip boru hatlarını kendi ülke sınırlarından geçirmeyi arzulamaktadır. Benzer şekilde Hazar Denizi üzerinde de kontrolü sağlamak istemektedir.

Rusya kendi toprakları içinde yaşayan müslüman nüfusla Kafkasya bölgesindeki müslüman nüfusun birlik oluşturma kaygısı içerisinde olup, bölgedeki dış politikasını güçlendirici tedbirler geliştirmiştir.

Rus yetkililer Panislamizm'e karşı etnisite kozunu, müslüman reformculuğa karşı da dinsel muhafazakarlık kozunu oynamışlardır. Millet'e karşı etnik ulus kavramı kayırılmış, ama bunun da etnik kökenli müslüman milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkması gibi bir yan etkisi olmuştur. (Roy,2000;89)

Transkafkasya'nın hem sağladığı imkânlar hem de konumu sebebiyle ABD'de bölgeye yönelik stratejiler geliştirmektedir. Rusya ve ABD gibi iki gücün bölge için mücadele vermesi de 90'ların ikinci yarısından itibaren bölge ülkelerine -rekabetin getirdiği- bazı avantajlar sağlamıştır. Bölge ülkeleri de Rusya'yı frenleyebilmek adına ABD ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır.

Bölge ülkelerinden Azerbaycan ile Rusya ilişkileri Dağlık Karabağ sorunu ile boru hatlarının geçiş yolları üzerinden zaman zaman gerilmektedir. Dağlık Karabağ meselesinde Rusya'nın Ermenilere destek vermesi ki ülke arasında sorunlara sebebiyet vermiştir. Ama Azerbaycan'ın Batı ile ilişkilerini geliştirmesi ve Dağlık Karabağ sorununu uluslararası bir boyuta taşıyarak destek arayışına girmesi Rusya'yı daha dengeli bir politika izlemeye yöneltmiştir.

Rusya ile Gürcistan arasında ise çok fazla çözülemeyen sorun vardır. Bunların başında Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlık talepleri gelmektedir. Rusya, Gürcistan

üzerindeki hâkimiyetini sağlama almak adına iç karışıkları desteklemiş ve gerektiğinde iç siyasete de müdahale etmiştir. Özellikle Transkafkasya ülkelerinde Rusya karşıtlığı üzerinden propaganda yapan siyasetçilerin iktidara gelmemesi eğer iktidardaysa da darbe ile görevinden uzaklaştırılması hususunda çok titiz çalışmalar yapmıştır. Nitekim;

6 Ocak 1992 tarihinde Gürcistan'da düzenlenen bir darbe sonucunda, Rusya karşıtı politikalarıyla tanınan ülkenin seçimle işbaşına gelmiş ilk cumhurbaşkanı Zviad Gamshakurdia görevinden uzaklaştırılmıştır. Daha sonra Azerbaycan'da da benzer bir durumun gerçekleşmesiyle bu darbeye Rusya'nın rolünün olduğu açığa çıkmıştır. (Sönmez,2011;282)

Gürcistan kendi içindeki etnik sorunları çözemeyince 1993'te Rusya'nın uzun bir süredir katılmasını istediği BDT'ye katılmak zorunda kalmıştır. BDT katılımı sonucunda ise Rusya arabuluculuk rolünü üstlenerek Abhazya ile Gürcistan arasındaki ateşkesi sağlamıştır. Kriz aşılamasa da en azından bir süreliğine dondurulmuştur. Çatışmasızlığı sağlamak adına da Rus askerleri bölgeye konuşlandırılmıştır.

Gürcistan 90'ların sonundan itibaren ise daha çok Batı ile ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Özellikle Hazar petrollerinin Avrupa'ya taşınmasında önemli bir güzergâh olma adına adımlar atmıştır. Batı ile bu yakın işbirliğinden rahatsızlık duyan Rusya Gürcistan'a ultimatoma verse de Gürcü lider Şevardnadze bu adımdan vazgeçmemiştir.

1999 itibarıyla ise Abhazya ve Güney Osetya yeniden bağımsızlık arayışına başlamıştır. Ama asıl değişim 2008 yılında gerçekleşmiştir. Güney Osetya bağımsızlığını ilan etmiş bunu üzerine Gürcü birlikleri Osetya'ya askeri müdahalede bulunmuştur. Rusya'nın Güney Osetya'yı korumak için bu sıcak çatışmaya dâhil olmasıyla ateşkes sağlanmıştır. Ateşkestikten sonra ise Rusya bu iki devletin bağımsızlıklarını tanımıştır.

Rusya Gürcistan üzerinde baskı unsuru olarak ayrılıkçı hareketleri desteklemekte, askeri ve siyasi araçlarını baskı unsuru olarak sık sık kullanmaktadır. Gürcistan da yüzünü batıya dönmekte NATO şemsiyesine sığınmak istemektedir. Ama etnik sorunlar sebebiyle bunu gerçekleştirememekte ve Rusya'da NATO'nun yayılmacılığına izin vermemek adına iç karışıkları desteklemektedir. Bu nedenle de Rus-Gürcü ilişkilerinde gerilim süreklilik arz eden bir durumdur.

Rusya'nın en sorunsuz ilişkisi bölge devletlerinden Ermenistan iledir. Ermenistan'ın tarihsel olarak komşusu Türkiye ile geliştirdiği ötekileştirme bir diğer komşusu olan Azerbaycan ile yaşadığı Dağlık Karabağ gerilimi Ermenileri tarihsel olarak da müttefikleri gördüğü Rusya ile yakın ilişkilerini sürdürmeye itmiştir. Hem yeterli kaynaklarının olmaması hem de kendisine bir yaşam sahası oluşturabilmek adına bölgenin güçlü devletlerinden olan Rusya ile yakın ilişkiler Ermenileri de hem ekonomik hem de askeri açıdan güçlendirmiştir.

Yeterli kaynağı olmayan Ermenilere Ruslardan büyük destek gelmekte aynı zamanda Ermenilere askeri destekte sağlanmaktadır. Rusya da bölge üzerindeki stratejileri Ermenistan üzerinden yürüterek bir nevi Ermenistan'ı harekât üssü olarak kullanmaktadır. Ermenistan ile yapılan çeşitli anlaşmalar Ruslara büyük ölçekli pek çok üs kazandırmış bölgedeki askeri gücünü korumasını sağlamıştır. Ayrıca, Rusya'nın Ermenistan üzerindeki askeri, siyasi, ekonomik varlığı Rusya'nın Gürcistan'ı güneyden,

Azerbaycan'ı da batıdan kuşatmaktadır. İran ile stratejik müttefikliği Kafkasya bölgesinde bütünüyle hem realist hem de Gramsci bağlamda hegemonik nüfuz avantajı sağlamaktadır. Diğer bölgesel ve küresel rakip güçlerin Rusya ile karşılaştırıldığında etkisi oldukça sınırlı gözükmemektedir.

II Bölüm Transkafkasya

Transkafkasya coğrafi olarak bir geçiş noktasındadır. Farklı kültürlerin, kıtaların, dinlerin geçişinin yaşandığı bir bölge olmasıyla da tarih boyunca çok farklı uygarlıkların egemenliği altında varoluş mücadelesi vermiştir. Farklı kültürlerin ve devletlerin egemenliği altında yaşarken de bölge halkı kendi milli kültürünü, değerlerini korumaya çalışmış, bağımsızlıkları için uzun uğraşlar vermişlerdir.

Güçlü sınıf dayanışmasının yokluğunda ya da etnik köken ve sınıfın etkili bir şekilde eş anlamlı olduğu yerlerde, etnik köken, sosyo-ekonomik ve politik hedefler üzerindeki mücadelede mobilizasyonun temelini oluşturabilir.(Davies,1996;89) Bunun en iyi örneklerinden bir tanesi Kafkasyadır. Kafkasya’da yeni kurulan etnik ulus devletler yeni bir resmi ulusal devlet inşasında farklı etnik, dini, dilsel, bölgesel kültürlerdir. Haliyle bu devlet yeni sisteme kolay bir şekilde entegre olamayacağı için fiili olarak yeni ekonomik, politik, kültürel sistemden dışlanmış olmaktadır. Eski Sovyet kültürünün vatandaşı yeni sistemin resmi, bürokratik yapısından mikro etnik köken ve yeni ekonomik sınıf olarak dışlanmış olmasına neden olmakta ve bu da tehlike çanlarının çalmasına sebebiyet vermiştir.

Bölge üzerinde özellikle Osmanlı-İran mücadelesi etkili olurken Rus yayılmacılığı dengeleri değiştirmiş, Rusya’nın hâkimiyeti sonrası bölge devletlerinde milliyetçilik daha da belirginleşmiştir. Bolşevik ihtilalinin bölge halkı üzerindeki yıpratıcı etkisi ve ardından SSCB’nin dağılma süreci ile bağımsızlığa gittikleri bu yolda bölge devletleri kendi milli kimliklerini oluşturarak ulus devlet inşasına başlamıştır.

Kafkasya bölge devletlerinin ulus devlet inşa süreçlerinin analiz edilme sebebi, yeni inşa edilen ulus devletlerin kapsayıcı olamaması, etnik bir ulus devlet inşa sürecinin yaşanmasının farklı dini ve etnik grupların dışlanmasına neden olmasıdır. Böylece de özerklik ve otonomi taleplerinde gerek iç gerekse dış askeri müdahalelerle bölgesel hegemonik güçlerin müdahalesi kolaylaşmaktadır.

Tezin bu bölümü bu noktalardan hareketle öncelikle Transkafkasya’nın coğrafi konumunu ve bu konumun öneminden bahsetmekte ardından ise tarihsel olarak bölgenin gelişim sürecine değinmektedir. Bölge devletleri üzerindeki hâkim unsurlar ve bunların etkisinden bahsedildiği gibi son bölümde ulus inşa sürecine değinilmekte bölge devletlerin kimlik inşasında yaşadığı güçlükler ve farklı etnik kimliklerden bir üniter yapı oluşturma mücadeleleri ile yaşanan sorunlar anlatılmaktadır.

Kafkas Dağları tarafından iki parçaya bölünen Kafkasya'nın kuzeyi Rusya Federasyonu'na bağlı “yedi otonom cumhuriyetten”(Tavkul,2002;12) oluşurken Güneyi üç bağımsız devletten oluşmaktadır. Bu devletler ise Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dır. Her ne kadar siyasi açıdan bütünüyle Avrupa kıtasına dahil olsa da, coğrafi bakımdan bölgenin güneyi farklı olarak Asya kıtası kapsamındadır. (Sapmaz,2008;21)

Transkafkasya sadece jeopolitik öneminden değil aynı zamanda sahibi olduğu yeraltı kaynakları ile de büyük bir rekabetin merkezindedir. Özellikle Azerbaycan petroleri bölgesel ve küresel güçlerin ilgi odağındadır. Hazar havzasındaki zengin petrol yatakları üzerinden pay alabilme yarışına sadece devletler değil uluslararası şirketlerde katılmaktadır. Özellikle Amerikan ve Rus şirketleri petrol havzası üzerinde rekabet halindedir. Devletler de kendi şirketlerinin bu havzadan en geniş ölçüde yararlanabilmesini sağlama maksadıyla çeşitli adımlar atmaktadırlar.

Bölgenin petrol zengini ülkesi Azerbaycan'ın elindeki bu güç onu Gürcistan ve Ermenistan'dan daha etkin bir konuma getirirse de çıkarılan petrolün aktarımı da bir başka önemli konuyu teşkil etmektedir. Gürcistan petrolün aktarımında kilit ülkelerdendir. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı da Gürcistan'ın stratejik önemini arttırmaktadır. Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP), Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı açılmıştır.(<http://www.enerji.gov.tr>, t,y.;1)

Transkafkasya'nın Rusya için özel bir önemi daha vardır. Bu da bölgenin sağladığı güvenlik şemsiyesidir. Kafkas Dağları ile oluşan sınır geçit vermeyerek Rusya'nın güvenliğini sağlarken Batı ile de kendisi arasında bir tampon görevini görmektedir. Ortadoğu, Afrika ve Akdeniz'le olan bağlantısını yalnızca bu bölge ile sağlamaktadır. Bölge Rusya'nın Müslüman Türk cumhuriyetlerine komşu olan Orta Asya Türk devletleri içinde dünyaya açılan bir jeopolitik ve tarihi ipek yolunu tutan geçiş güzergâhını da kontrol etmektedir.

2.2 Transkafkasya Devletleri'nin Tarihsel Gelişim Süreci

Kafkasya tarihsel olarak bakıldığında bulunduğu konum, üç kıta arasındaki köprü vazifesi ile pek çok farklı devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. Ama aynı coğrafyanın getirdiği yüksek dağlar ile de devletlerin güçlü bir hâkimiyet kuramalarına sebep olmuştur. Güçlü devletler arasında sıklıkla mücadele alanı olup el değiştirse de Rusya'nın bu hâkimiyet savaşına katılmasıyla Kafkasya'daki dengeler değişmiştir artık, bölgedeki etkinliği azalan Osmanlı ve İran gücüne bilakis, gücünü kademeli olarak arttıran Rus etkisinden bahsedilebilir. (Sapmaz, 2008; 23)

Kafkasya üzerindeki Rus hâkimiyet mücadelesinin temelinde Rusların sıcak denizlere inme ideali yatmaktadır. Bu amaca ulaşabilmede de Kafkasya stratejik bir konumda olduğu gibi Bizans İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından bölgenin istikrara kavuşmasına fırsat vermeden kendi egemenlik alanlarını genişletme ve Ortodoks Hristiyanların hamiliğini üstlenme bahanesiyle bölgede etkin bir güç olma arzusunadaki Rusları daha aktif bir siyaset izlemeye yöneltmiştir. Böylece Ruslar bölgede askeri, ekonomik ve siyasi gücünü bütünüyle hissettirme yoluna gitmeye başlamıştır. Çünkü Rusya bölge ülkeleri ile siyasi, ekonomik, askeri, tarihsel, sosyopolitik, kültürel etkisi ve Rus azınlıklardan dolayı, ilişkilerini güçlü bir hegemonik etki oluşturmak için sıkı tutmak istemektedir.

Bölgenin Hristiyan halklarından olan Gürcüler Kafkasya'nın geleceğinde Rusların yer almasını tercih ederek kendileri Rus himayesini tercih etmişlerdir. Gürcülerin himaye talebiyle bölgeye gelen Ruslar ise geri kalan bölgeleri de çeşitli savaşlar ve işgallerle kazanmıştır. İran 1828 Türkmençayı Antlaşması ile Osmanlı 1829 Edirne Antlaşması ile Rusya tarafından bölgeden ihraç edilmiştir. (Demir, 2003; 66) Türkmençayı antlaşması ile Aras Nehri sınır olarak belirlenmiş böylece Azerbaycan İran ile Rusya arasında nehrin kuzeyi ve güneyi olmak üzere siyasi iki parçaya ayrılmıştır. Azerbaycan'ın kontrol altına alınmasının ardından bölgede milliyet kavramına daire tüm izleri silme politikası güdülmüş ve burada yaşayan Türklere Tatar denerek kendi kimliklerine yabancı hale getirilmiştir. (Sariahmetoğlu, 2006; 158)

1878 yılına gelindiğinde ise Osmanlı İmparatorluğu'nda 93 Harbi yenilgisi yaşanmış bunun sonucunda imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile Kars, Ardahan, Batum Ruslara bırakılmıştır. Bu anlaşma ile Transkafkasya Rusların egemenliği altına girmiştir. Rusya bölgedeki iki büyük rakibini, İran ve Osmanlı İmparatorluğu, saf dışı bıraksa da bölgenin çok kültürlü yapısı Rusya'nın egemenliğini güçleştirmiştir. Özellikle bölgenin Müslüman unsurları destansı mücadeleler vermiştir. İmam Mansur ve Şeyh Şamil öne çıkan Çeçen isimlerden olmuştur. Dini farklılık Müslümanlar için birleştirici bir unsur olarak halkları harekete geçirmiş ve cihat anlayışı fedakârlıklar yapmayı da kolaylaştırmıştır. Müridizm ismiyle ortaya çıkan İmam Mansur, Rus gücünün yol almasını engelleyecek akımın zeminini hazırlamıştır. (Baddeley, 1996; 72) Şeyh Şamil'de müridizm hareketi içerisinde yer alan üçüncü imam olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Müridizm hareketi ise;

19.yüzyılda Kafkaslarda hâkim olan dinî-siyasî bir felsefe ve bir hayat tarzı... Ayrıca dinî temanın yanında millî yanı daha ağır basmaktadır veya İslam'ın cihad anlayışıyla milliyetçiliği birleştirmiştir denilebilir. (Yüksel,2012;172)

Uzun yılları süren savaşlar sonucunda esir düşen bu liderlerin ardından Ruslar bölgeye yönelik daha sıkı tedbirler almaya başlamış bunun sonucunda da pek çok Müslüman Kafkas halkı Türkiye'ye göçe mecbur kalmıştır. *“Bireyleri bağılılıklarını değıştirmeye, daha somut olarak köken milletlerine duydukları sadakati göç etkileri topluma karşı hissetmeye veya bu ikisini benzersiz bir simya uyarınca birleştirmeye sevk edebilen göç ise milliyetçilik açısından en büyük etkiye sahip olanıdır.”* (Dieckhoff ve Jaffrelot,2010;340)

Rusların sıkı denetimi altında kalan Kafkasya 1917 Bolşevik devriminin ardından daha rahat nefes alır hale gelmiştir. Devrimin ardından Transkafkasya Meclisi Gürcüler, Azeriler ve Ermenilerce oluşturulmuştur. Kendi meclislerinde daha otonom hale gelen Transkafkasya toplulukları Bolşeviklerle Osmanlı arasındaki savaş halini bitiren ve yeni sınırları karara bağlayan Brest Litovsk anlaşmasının ardından 1918 yılında bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu bağımsızlık ilanları; Gürcistan'da Menşeviklerce gerçekleştirilirken Ermenistan'da Taşnak Hareketi tarafından başlatılırken, Azerbaycan'da ise Musavat Partisi önderliğinde hayata geçirilmiştir.

1918'de bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan Cumhuriyeti, Türk dünyasındaki ilk demokratik-laik sistemiyle özel bir ehemmiyeti bulunmaktadır.(Yel,2003;564)Osmanlı ile yakın ilişkilerini hızla geliştiren Azerbaycan'ın ilk kurucu başkanı da Mehmet Emin Resulzade olmuştur. İki yıl süren Azerbaycan'ın bağımsızlığı 1920'deki Sovyet işgaliyle son bulmuştur.

Benzer şekillerle Azerbaycan'ın ardından önce Ermenistan sonrasında da Gürcistan'ı işgal eden Sovyetler 12 Mart 1922'de bu üç devleti, Transkafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne (SSC) dönüşmüştür; 1936 yılında ise Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri oluşturulmuştur.(Sapmaz,2008;27-28) Bu dönüşümle SSCB yıkılana kadar sürecek olan Sovyet hâkimiyeti sağlanmıştır.

1980'lere gelindiğinde SSCB'nin uluslararası konjonktüre bağılı olarak girdiği gerilemeye bağılı olarak özellikle Transkafkasya cumhuriyetlerinde bağımsızlık yanlıları harekete geçmeye başlamıştır.*“1990'larda komünist bloğun çözülerek Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte milliyetçilik özellikle post-komünist ülkelerde güç kazanmış ve saldırgan biçimlere bürünmüştür”*.(Arslan,2012;374) Öte yandan Ermeni-Azeri çekişmesinin yaşandığı bu dönemde Rusların, Azerilerin Ermeni topraklarından göçe maruz bırakılmasına ses çıkarmaması da Azerileri bağımsızlık arayışına daha da fazla yöneltmiştir.

Azerbaycan'ın bağımsızlık hareketini yürüten Halk Cephesi'nin giderek artan faaliyetleri karşısında SSCB 1990 yılında Azerbaycan'a müdahalede bulundu. Bu Rus müdahalesi Azerilerin bağımsızlık hareketinden ne denli rahatsız olduğunu ortaya koysa da etkili olamamıştır. Bağımsızlık taraftarları mücadelesini sürdürmüş nitekim 18 Ekim 1991 yılında ise başarıya ulaşmıştır. Azerbaycan'ın cumhurbaşkanı da Ayaz Mutallibov olmuştur.

SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan bölge ülkelerinden Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki ilişki ise Karabağ sorunu yüzünden gergin bir seyir izlemiştir. Özellikle Ermeni birliklerinin 1992 yılında gerçekleştirdiği Hocalı Katliamı ile Ermeni-Azeri ilişkileri büyük bir kırılmaya uğramıştır. Bu katliamın ardından Azerbaycan'da iktidar el değiştirirken ki bu iç politik karışıklık Haydar Aliyev'in iktidara gelmesine kadar sürmüştür, Ermenistan Azeri topraklarının beşte birini işgal etmiştir.

Ermeni işgali sonucunda bir milyona yakın Azeri topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Ermenistan böylece kendine göre kardeş otonom bölgede yaşayan Ermenileri bahane ederek hem Karabağ'ı hem de Azeri Türklerin yaşadığı Azerbaycan topraklarının beşte birini uluslararası toplum ve hukuka rağmen işgal etmiştir. Bu gelişmelerin üzerine Ermenistan ile Azerbaycan 1994 yılında ateşkes anlaşmasına imza atmışlardır. Fakat bu sorun günümüzde de çözilememiş bir vaziyette iki ülke arasında sorunlara sebebiyet vermektedir. Ermenistan ve Azerbaycan tarafları sık sık, özellikle Ermenistan ateşkesi bozarak saldırılar düzenlemekte ve Azerbaycan ise karşılık vererek misilleme de bulunmaktadır.

Rusya ise her ne kadar bölge ülkeleri bağımsızlıklarına kavuşmuş olsa da ilişkilerini sıkı tutmak istemektedir. Bu nedenle bölge ülkelerinde üsler ve ortak askeri kuvvetler oluşturma yolunda adımlar atmaya çalışmaktadır. Azerbaycan her ne kadar Rus tahakkümüyle BDT'ye katılım gösterse de ülkeye Rus askeri gücünün toplanmasına müsaade etmemiştir.(Cohen,1996;11)

Ermenistan'ın kuruluşundan beri yüzleşmek zorunda kaldığı ambargoların, Türkiye ve Azerbaycan uygulamaktadır, temelinde Karabağ sorunu vardır. Ermenistan'ın bölgedeki en büyük müttefiki Rusya'dır. Gürcistan bağlantısı ile Rusya ile olan ilişkilerini devam ettirmektedir. Ek olarak, Transkafkasya'da Ermenistan Rusya'nın askeri üssü konumuna sahiptir.(Memmedov,2004;35) İran ile de stratejik ilişkilerini güçlendirmektedir.

Ermenistan diplomasiye önem vermektedir. Rusya ile yakın ilişkilerinin dışında Batı ile de ortak pek çok oluşumun bir parçasıdır. NATO'nun Barış İçin Ortaklık projesinin, Avrupa Konseyi'nin, BM, IMF, BDT gibi uluslararası kuruluşların aktif katılımcısıdır. Öte yandan anavatanından uzakta yaşayan çok sayıda Ermeni vardır ve bu Ermeniler güçlü diasporalardır. Anavatanlarının politikaları doğrultusunda bulundukları ülkelerin faaliyetlerini etkileyerek Ermenilerin çıkarlarını korumak için çalışmaktadırlar.

Gürcistan ise bağımsızlık sonrası kendi iç sorunlarıyla mücadele halindedir. Gürcistan üzerinde çok sayıda farklı etnik grup bulunmaktadır. Bu da zaman zaman ülke içinde çatışmalara neden olabilmektedir. Çünkü Gürcistan hükümeti farklı dini ve etnik grupların siyasi, hukuki bir özerklik ya da otonom statüde bulunarak askeri ya da güvenlik kurumları oluşturmalarını istememektedir. Bu nedenle de bölgedeki farklı kimliklerin hayat hakkını ellerinden almaktadır.

Mevcut durumda ise Gürcistan içerisinde özerk bölgeler mevcuttur. Bu bölgeler Güney Osetya, Abhazya ve Acara bölgesidir. Acara bölgesi Aslan Abaşidze'nin otoriter yönetimi altında özerklik statüsü içerisinde Gürcistan toprakları içerisinde. Ancak Abaşidze'nin diktatörlüğe varan yönetim biçimi onun uluslararası destek almasını da

engellemiş böylece Acara bölgesi ile Gürcistan arasında büyük bir savaş olmadan Saakaşvili'nin üniter Gürcistan'ı oluşturma arzusuyla bölgeye müdahale edilmiştir. Böylece Abaşıdze Rusya'ya kaçmış ve Acara sorunu Gürcistan lehine son bulmuştur.(NTV,05.05.2004).

Güney Osetya ve Abhazya ile Gürcistan arasındaki gerilim ise bölgelerin bağımsızlık talebi nedeniyle canlılığını korumaktadır. Güney Osetya nüfusu yaklaşık olarak 55.000 civarındadır, Abhazya'nın ise 240.000 civarındadır. Abhazya'da ki nüfusun etnik kimliklere dağılımı; %50,71 Abazalar, %17,39 Ermeniler, %9,17 Ruslar, %17,93 Gürcüler şeklindedir; dinlere göre nüfusun dağılımı ise şöyledir; %70 Ortodoks Hristiyan, İslam % 16, Katolik % 4, yerel inanç % 5, Yahudi % 2'dir.(Abhazya Cumhuriyeti Ticaret ve Sanayi Odası, 2017;1)Güney Osetya'da ise dini yapı daha dengeli bir dağılım içerisindedir. Halkın %40'ı Hristiyan, %30'u Müslüman %30'u ise Pagan'dır ve nüfusun 47.000'i Oset 17.000'i Gürcü'dür. (Türk,t.y.;1) Ama bölgedeki Abaza ve Osetler Rus pasaportuna da sahip olabilmekte bu da Rus nüfusla yerel nüfusun sayılarını eşitlemektedir. Bu çift pasaport durumu ise bölgedeki Rus vatandaş sayısını arttırdığından Rusya'nın bölgeye müdahalesini de daha haklı bir boyuta getirmektedir.

Bu bölgelerdeki çatışmaların temelinde ise kendi etnik kimliklerini korumak isteyen azınlıkların özgürlük talepleri yatmaktadır. Gürcistan merkezi ulusal üniter devlet inşa sürecini konsolide ederek farklı etnik, bölgesel, dini ve azınlık kimliklerini tanımayarak güç kullanma yoluna gitmektedir. Rusya'da bu gruplara destek vererek kendi çıkarlarını maksimize etmekte bölgeye askeri müdahalelerde bulunmaktan çekinmeyerek de facto devletçiklerin oluşumuna destek vermiştir. Rus Federal Sistemi de bu durumu kolaylaştırmaktadır.

Güney Osetya 20 Eylül 1990'da kendisini özerk bir bölge değil Demokratik Güney Osetya Sovyet Cumhuriyeti şeklinde ilan etmiş böylece de bu iki yapı arasındaki gerilim yer yer çatışmalara sebebiyet vermeye başlamıştır. Güney Osetya'nın bağımsızlık talebine 1991 yılında Gürcü birliklerinin saldırısıyla karşılık verildi. Şiddetli bombardımanlara maruz kalan Güney Osetya referandum yaparak bağımsızlık talebini yeniledi. 1992 yılında da saldırılar böylece şiddetlenerek devam etti. Güney Osetya'nın yardımına ise Rusya geldi ve Gürcülerle Rus askerleri Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'de çarpıştı. 4 Temmuz 1992'de ise üç tarafın lideriyle bir araya gelinerek ateşkesle

Gürcistan-Güney Osetya sınırında ve Tshinvali çevresinde güvenlik koridoru oluşturuldu. 14 Temmuz 1992 de Rus, Gürcü, Kuzey ve Güney Osetler'den oluşan 4.000 kişilik Barış Gücü birlikleri bölgeye girerek ateşkesi sağladı. Ateşkesin denetlenmesi için taraflar arasında Rusya'nın da katılımıyla bir Ortak Kontrol Komisyonu oluşturuldu. Çatışmalar yüzünden 39.000 Oset ve 11.000 Gürcü yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldılar. (Özbay,2008;1)

Abhazya'da Güney Osetya gibi benzer bir süreci yaşamıştır. 1992 yılında bağımsızlıklarını ilan eden bir anayasayı yürürlüğe koymuş bunu sonucunda ise Gürcü birliklerinin saldırısına uğramıştır.

Rusya'nın aracılık yapması sonucu 27 Temmuz 1993 tarihinde imzalanan Soçi Anlaşması ile Gürcü ve Abhaz askeri birlikleri arasında ateşkes konusunda anlaşma sağlansa da, kısa bir süre sonra, 20 Eylül 1993'de, Abhazya bağımsızlığı ilan etmiştir. 1994 yılında Abhazya'ya Rusya barış güçleri ve BM gözlemcileri gelmiştir. 1997 yılında BM'nin öncülüğündeki

Cenevre görüşmeleri süreci kapsamında, anlaşmazlığın çözümü için taraflardan üç temsilciden oluşan Gürcü-Abhaz Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur.(Aydın,2016;18)

Bu kurul ile bir ilerleme kaydedilememiştir. En sonunda ise kurulun görevine son verilmiştir. 1999 yılında ise Abhazya bağımsızlığı yeniden referandumla onaylamış ve devlet başkanlığına Vladislav Ardzinba yeniden seçilmiştir.

Gürcistan'ın bu sorununda istediği başarıyı gösterememesinde en büyük etken olarak Rusların ayrılıkçı gruplara verdiği destekten söz edilse de Vicken Cheterian bu bakış açısına alternatif bir perspektif sunmakta, bağımsızlık mücadelesindeki grupların kendi başarılarına asıl vurguyu yapmaktadır;

Rusya, Abhaz savaşçıları açıkça desteklemiş de olsa, yine de oynadığı rol taliydi. Rus müdahalesi, Gürcistan yenilgisinin ana nedeni değildir, aynı şekilde Abhazya zaferinin de! Gürcüler inanılmaz derecede örgütsüzdü, Abhazlar ise disiplinli ve kararlı bir askeri güce sahipti. (Cheterian,2017;15)

2001 yılında Güney Osetya kendi anayasasını yürürlüğe koymuştur. 2004 yılındaki seçimlerinden sonra ise Rusya ile birleşmeyi siyasal bir hedef olarak belirlemiştir. Güney Osetya'nın siyasileri kendilerinden olan Kuzey Osetya ile birleşip RF'nin parçası olma arzularını daha sık dile getirmişlerdir.

2008 yılında ise Güney Osetya bağımsızlığını ilan etmiş bunu üzerine Gürcü birlikleri Osetya'ya girmiştir. Rusya ve Avrupalı devletlerin müdahil olmasıyla ateşkes yeniden sağlansa da bu kez Güney Osetya ve Abhazya uluslararası anlamda bir başarı elde edebilmişlerdir. Ateşkesten sonra Rusya bu iki devletin bağımsızlıklarını tanımıştır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 2014 yılında Abhazya ile 2015 yılında ise Güney Osetya ile imzaladığı anlaşmalarla ortak bir savunma ve güvenlik bölgesinin oluşturulmasının önünü açmıştır. Aynı zamanda Rusya bu anlaşmalarla sınırları da korumayı taahhüt etmiştir.

Gürcistan, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık mücadelesine karşı bölge ülkeleriyle olduğu kadar batı ile de iyi ilişkiler geliştirme yoluna gitmiştir. NATO başta olmak üzere pek çok uluslararası kuruluşta da aktif olarak yer almakta yer yer Rusya'nın karşısında Batı'nın desteğine güvenmektedir. Çünkü Rusya'nın bu müdahalelerini dengelemek için NATO, ABD ve batılı ülkelerle askeri, ekonomik işbirliği yapmaktadır.

2.3 Transkafkasya Devletleri'ndeki Farklı Kimlik Yapıları ve Ulus Devlet Sürecine Etkileri

Transkafkasya çok fazla etnik kimliği ve dini kapsayan bir coğrafyadır. Bu nedenle de bağımsızlıklarını kazanan bölge devletleri kendi uluslarını inşa ederken kendileri bir kimlik inşa sürecine de girmişlerdir. Yaratılan kimliklerle şekillendirdikleri devletleri ulus devlet olma yolunda birleştirici bir unsur olarak kullanmışlardır.

Bu bölümde de Transkafkasya'nın bağımsızlığını kazanan üç devleti, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın içlerinde barındırdıkları farklı kimlik yapıları ile bir üst kimlik inşalarını ve kurdukları üniter devletleri incelemekteyiz.

Tablo-2: Kafkasya Etnik Haritası

Kaynak: Akademik Perspektif, <http://akademikperspektif.com/2015/04/13/guney-kafkasyada-etnik-catismalar-ve-bolgenin-turkiye-icin-onemi/>

2.3.1 Azerbaycan'da kimlik ve ulus devlet inşası

Bölge devletlerinin farklı kimlik yapıları, onların dış politikadan iç siyasetine pek çok alandaki tutumlarında önemli bir rol oynamaktadır. Kimlik yapısı olarak Azerbaycan'daki tarihsel gelişmeye bakarsak, Azerbaycan bağımsız bir devlet olmadan önce pek çok toplumun egemenlik mücadelesinin görüldüğü bir bölgeydi. Bu nedenle de ülke halkı, farklı medeniyetlerin etkisi altında farklı kültürlerin ve dinlerin etkisine maruz kalmış bir yandan da kendi kimliğini kaybetmemeye çalışmıştır.

11.yy itibariyle ise Türk topluluklarının Azerbaycan'da gücü ele geçirmesiyle Türk kültürü ağırlığını hissettirse de Büyük Selçuklu Devleti'nin 1157 yılında, Harzemşahlar'ın 1231'de, Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1308'de, Timur Devleti'nin ise 1507 yılında yıkılması ile Azerbaycan üzerindeki güç dengesi değişmiştir. (Andican,2009;35-55)

1501 yılında Safevilerin başa geçmesiyle Azerbaycan'ın toplumsal-kültürel yapısında önemli bir dönüşüm boyutu baş göstermiştir. Şöyle ki, bu coğrafyada yaşayan insanlar arasında İslam'ın Şiiilik kolunun yaygın hale gelmesi, müteakip dönemlerde ortaya çıkan tarihsel, kültürel, siyasal gelişmelerde önemli etken sayılmıştır. (Rustamov,2008;106)

Şiiiliğin Azerbaycan'da yaygınlaşması Osmanlı ile Azerbaycan arasında bir kopukluğa sebep olup İran ile Osmanlı arasındaki gerilimin bölgeye yansımaları sonucunu doğurmuştur. 18. yy'ın sonlarına doğru ise Rus Çarlığı'nın bölgeye artan ilgisi ile Azerbaycan coğrafyasındaki mücadele şekil değiştirmeye başlamıştır.

Rusların bölgeye yönelik uygulamaları oldukça sistematik bir seyir izlemiş bölgedeki Türk ve İran etkisini kırma yönünde adımlar peşi sıra atılmıştır. İlk önce idari yapıyı değiştiren Ruslar geleneksel hanlıklar yerine vilayetleri getirmiştir. İdari yapının ardından eğitim sistemini değiştirmeye yönelik Çarlık geleneksel eğitim kurumu olan medreseler yerine de *usul-i cedit mekteplerinin*(Saray,1987;40-65) kuruluşunu desteklemiştir. Bölgenin etkisi altında kaldığı İran ve Osmanlı ile arasındaki bağlara vurulan bu darbeler Azerbaycan'ı istemeden de olsa sosyo-kültürel bir değişim içerisine itmiştir. Yapılan değişikliklerle geleneksel yapılar tahrip edilmiş, Türkçü, gelenekçi, İslami sistem değiştirilmiştir.

Bölgenin İran ve Osmanlı ile olan bağlarını tehdit olarak gören Ruslar bu eski bağların kopuşunu sağlamak adına da Azerbaycan'ın kendine özgü değerlerini ön plana çıkartan uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Panislamist, Pantürkist ve Panşiiilik türü milliyetçilikleri etkisiz kılmak istemiştir. Bu yöndeki en önemli adımlar milli dil, edebiyat ve tarih oluşturma yönündeki atılımlardır. Bu uygulamalarıyla Rusya, Azerbaycan kimliğinin inşasında başat rol oynamıştır. Milli kimlik inşasında önemli rol oynayan Ruslar için Azerbaycan'ın ilk kurucu başkanı olan Mehmet Emin Resulzade şöyle demektedir;

Rus istilasının iyiliği şu oldu ki, Azerbaycanlılar kendilerini içtimai bir vücut, hususi kültür tohumlarını taşıyan bir cemiyet, yani Ruslardan ayrı bir millet olduklarını hissetmeye başladılar. (Nesibli,2001;143)

Rusya, milli bir Azerbaycan kimliğinin inşasıyla bölgenin eski bağlılıklarını kırmak isterken aslında yarattığı bu bilinçle de milliyetçilik akımlarından etkilenerek kendisine karşı ayaklanabilecek bir ulus yaratmıştır. Milli bilinçle uyanan Azerbaycanlılar özerklikten bağımsızlığa giden bir yola da böylece çıkmıştır. Oluşturulan bu kimlik ise Azerbaycanlı aydınlar tarafından milliliğin yanında Türkçülük ile İslam'ı da kapsayacak şekilde inşa edilmiştir. Bu Azerbaycan kimliği ise ilk başarısını 1918'de kısa süreli de olsa kurduğu ulus devlet ile göstermiştir.

1920'de Bolşevikler Azerbaycan'ı ele geçirdikten sonra ulusal kimlikte farklı bir transformasyon meydana gelmiştir. Bu dönüşümde Bolşevikler Azerbaycan'ı Kiril alfabesine geçirmiş soyadlarını da değişime uğratmış ve aydınlara yönelik çeşitli saldırılar düzenlenmiştir. Bu dönemde Azerbaycan nüfusu Bolşeviklerin kıyımı sonucu ciddi ölçüde azalmıştır. Bu kıyımın temelinde Nesibli'nin ifade ettiği şekilde Ruslaştırma ve milli kültürün yok edilmesini hedefleyen Ruspolitikası milli aydınların mukavemetiyle karşılaşması vardı. (Nesibli,2001;145)

Öte yandan Komünist Parti aracılığıyla yoğun bir propaganda altında kalan Azerbaycan, Sovyet üst kimliği altında eritilmek isteniyordu. Bu yüzden, Komünist Parti'nin propagandası ile Azerbaycan ulusal kimliğinin inşa ayaklarından olan İslam ağır darbelere maruz kalmıştır. Camiler kapatılmış, ibadetler kısıtlanmış, dini işlere dair bakanlık ortadan kaldırılmıştır. Din karşıtı propaganda özellikle dinin toplumsal hayattan uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu durum ise Azerbaycan da diğer Müslüman toplumlarından daha farklı yeni bir dinselliğe neden olmuş diğer Müslüman toplumlarla arasında farklılıklar meydana getirmiştir. Bu farklılık temelde Şii Müslüman olan Azerbaycan'ın İran'dan kopmasıdır. Azerbaycan'ın bu yeni dini bakış açısı da Sovyetleştirme politikalarının yine kullanıldığı Orta Asya ülkeleriyle paralellik sergiler. Öte yandan milli ve dini değerlere dönüş örtüşerek Türkiye'nin de laiklik anlayışıyla paralel bir seyir izlemekte Türkiye'nin seküler ulus devlet milliyetçiliği örnek alınmış gibi de görünmektedir. Türkiye'den farklı bir seyir izlemesine rağmen şu an ki Türkiye'nin din devlet ilişkilerini şekillendiren laiklik kültürüyle de Azerbaycan yakınlaşmıştır.

Sovyetleştirme politikası Azerbaycan'ın Şii dini kimlik üzerinden seküler milliyetçi anlayışında tersten olumlu bir şekilde İran'a mesafeli bir ulus anlayışını doğurmuştur. Aynı şey Saddam sonrası Irak'ta İran'ın etkisi düşünüldüğünde yeni Irak devletinin Şii eksenli yeniden kendini tanımlaması, yeni dış politika kimliğinin sonuçları olarak görülebilir.

Azerbaycan'ın milli kimliğinin yeniden canlanmasında ise 1987 yılı etkili olmuştur. Ermeni işgali yeni bir uyanış yaratmıştır. Dağlık Karabağ çatışması Azerbaycan ulusal kimliği üzerinde canlandırıcı milliyetçi bir etki yaratmış bunun sonucunda 1989'da Azerbaycan Halk Cephesi kurulmuştur. Örgüt başkanı ise Ebülfez Elçibey olmuştur. Toplum üzerinde etkinliği giderek artan bu yapıya karşı Ocak 90'da Sovyet askerleri harekete geçmiş ve Bakü'de pek çok insanın ölümüne yol açmışlardır. Bakü'de yaşanan bu vahşet ise Türkiye'de, Azerbaycan halkına yönelik bir sempatinin ve desteğin oluşmasına katkı sağlamıştır. Sovyetler'e karşı Türk halkı da gösteriler düzenlemiş ve Türk devlet adamlarının da Azerbaycan lehine politikalar üretmelerine katkı sağlamışlardır.(Andican,2009;523)

1991 yılında ise Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiştir. 1989 sonrasını üç döneme ayırdığımızda;

Birinci dönem olarak tanımlanabilecek 1989-92 yıllarını kapsayan dönemde bağımsızlık eğilimleri, Türk kültürü gibi hususlar adı geçen dönemin temel nitelikleri arasında yer almaktadır. 1992- 1993 yıllarını kapsayan ikinci dönemde milliyetçi, Türkiye ve Batı yanlısı, pan-Türkist, bununla birlikte İran ve Rusya Federasyonu (RF) karşıtı özellikler dikkat çekmektedir. Haydar Aliyev'in yönetime geçtiği 1993 ve takip eden yıllara işaret eden üçüncü dönemde ise uygulanan dengelemepolitikaları öne çıkmaktadır. (Rustamov,2008;162)

Birinci döneme bakıldığında genel olarak Sovyetlerce yasaklanmış değerlerin geri kazanımı için mücadeleler ön plana çıkmıştır. Unutturulmaya çalışılan Türklük, manevi değerler, kültür ile Sovyetlere karşı bir bağımsızlık arzusu ve Ermeni ayrılıkçılığına karşı Azerbaycan'da yükselen milliyetçilik dalgası dönemin hâkim duruşu olmuştur. Yükselen milliyetçilikle ötekileştirilenler Ermeni ayrılıkçıların yanında Ermenilerin destekçisi

Sovyetlerdi de. Bu durum hem bağımsızlığın ateşini hem de ayrılıkçılara karşı yükselen milliyetçiliği daha da körüklemiş böylece de hem Sovyet hem Ermeni karşıtlığı birleşerek büyümüştür.

1992’de gerçekleşen Hocalı Katliamı ise milliyetçileri siyaseten daha da güçlendirmiştir. Mutallibov bu olayın ardından istifa etmiş ve yerine 1992’de Elçibey geçmiştir. Elçibeyin iktidara geçmesi ise;

Milli özgürlük mücadelesini (demokraziyle beraber) temsil eden güçlerin, millette yabancılaşmış nomenklatura (Kommunist totaliter rejim) üzerinde zaferinin yansımasıydı ve Elçibey Hükümeti dekolonizasyon politikası çerçevesinde toplumsal hayatın millileştirilmesi yönünde bazı adımlar atabildi. (Nesibli,2001;147)

Elçibey hükümeti öncelikle Stalin rejiminden kalan tabuları yıkmıştır. Gizlenen Türklük yeniden hayata karışmış, milli dil Türk dili olurken, Latin alfabesine geçilmiştir. Eğitim millileştirilmiştir. Türkiye ile birlikte hareket etme anlayışı ile de Azerbaycan dış politikasında Türkiye’ye ağırlık vermiştir. Türkiye’nin önemi ise Azerbaycan ile olan yakınlıktan ileri gelmektedir;

Sovyetler Birliğinin yıkılışı ile bağımsız olan Azerbaycan’ı ilk tanıyan devlet olan Türkiye, ülkenin yeniden yapılandırılmasında önemli yardımlarda bulunmuştur. Bu nedenle Türkiye, Azerbaycan dış politikasında tarihi bir öge olarak önemli bir yere sahiptir. (Yılmaz ve Sayın,2013;25-26)

Elçibey’in Türkçülüğü ise içeride ayrılıkçıları daha da kışkırtmakta ve toplum içerisinde kırımlara neden olmaktadır. Özellikle giderek Türkiye ekseninin bir parçası olan Azerbaycan’dan ne Rusya ne de İran hoşlanmaktaydı. Bu nedenle ülke içindeki azınlıkları desteklediler ve nitekim 1993 yılındaki Gence Ayaklanması ile iktidarın el değişimi gerçekleştirdi. İktidara gelen Haydar Aliyev Elçibey’in tam tersi bir tutumla çok milletli Azerbaycan söylemini benimsedi. Türk dili olarak kabul edilen devlet dili Azerbaycan diline, milli eğitim ise istenilen dilde eğitime dönüştürüldü. Böylece eğitim kurumlarında Rusça ağırlık kazandı. Aliyev’in bu söyleminde hem destek aldığı Rusya ve İran’ın etkisi hem de iç siyasette yaşanan sıkışma etkiliydi. Ermeni ayrılıkçıların yanında Lezgiler de bağımsız bir devlet oluşumuna gitmek istemekteydiler. Bu nedenle Azerbaycancılık fikri bütünleştirici bir unsur olmaktadır. Benzer şekilde Elçibey’in siyasi alanı da kapsayan Türkçülük siyaseti de Azerbaycancılık fikrinin etkisiyle Aliyev zamanında kültürel ve ekonomik bir zeminde temsil edilir olmaktadır. Ülkesel bütünlüğünü korumak için çeşitli milliyetçiliklerin ve farklı ulus inşa süreçlerinin etkisi altında kalsa da ortak bir vatan anlayışını güçlendirmek için toprak merkezli seküler ve milli bir inşaya yönelmiştir. Özellikle sloganlaşan “*Bir millet iki devletiz*” (Allahverdiyev ve Sultanzade,2003;169) sözü de bu dönemlere dayanmaktaydı. Çünkü Azerbaycan siyasi egemenliğini Türkiye ile eşit bir pozisyonda sürdürmek istiyordu. Dış bağımsızlığını kendi eliyle kullanma arzusundaydı.

Azerbaycan nüfusu, azınlıkların nüfusu oranları Azerbaycan’ın ulusal kimlik inşasının temel açmazlarından birisidir. Türkiye ile benzeşen ortak bir millet anlayışından ülkesel toprak merkezli coğrafi bir ulusal kimlik inşası onun rasyonel bir etnik milliyetçilikten ziyade siyasi bir kültürel sivil milliyetçilik çabası gibi görünse de Azerbaycan’ın en az üç

katı nüfusa sahip Güney Azerbaycan'ı kapsayan Türk nüfusunun yaşadığı İran'la dolaylı olarak bir Farsi milliyetçilik rekabeti yaşamaktadır.

Azerbaycancılık siyaseti 2003 yılında Haydar Aliyev'in vefatının ardından İlham Aliyev'in iktidara gelmesiyle de devamlılığını korumuştur. 2007 yılında ilk defa Türk Devlet ve Topluluklarının Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği (TÜDEV) teşkilatının bir kurultayı Türkiye dışında bir devlette yapılmıştır. Bakü'de yapılan bu kurultay Azerbaycan'ın aktif dış politikasının ve izlemeyi seçtiği Türk devletleriyle yakın ekonomik ve kültürel işbirliğinin bir sonucudur.

Azerbaycan Batı ve İsrail ile de yakın ilişkilerini sürdürmektedir. Bunu temelinde ise Stalinist dönemin seküler anlayışı çerçevesinde Ortadoğu'nun diğer Müslüman ülkelerindeki gibi merkezi bir din anlayışı çerçevesinde perçinlenen bir Batı düşmanlığı olmaması yüzündendir. Mevcut politik konumu ile de İslami kimlikli siyasi partilere de mesafeli ve yer yer devlet eliyle zorlayıcı tedbirler alınmaktadır. Mevcut durumda;

ülke toplumu içerisinde ideolojik işlevselliğe de sahip Azerbaycancılık kimliğinin geliştirilmesiyle ilgili olan devlet, söz konusu kimliğe karşı dinsel meydan okumaları potansiyel bir tehdit unsuru olarak algılamakta... Aslında devletin bu yaklaşımı olası bir İslami devrim sonucu sekülerliğin ortadan kalkması endişesine dayanmamaktadır. Daha ziyade, küresel anlamda belirli bir hız kazanan İslami eğilimlerin Azerbaycancılığın resmi söylemdeki bütünselleştirici ruhuna aykırı şekilde farklılaştırabilme potansiyeline ilişkindir. Buradaki farklılaştırma ise ulusal bütünlüğün altını kazıyabilme ve ulusal sadakati ulus ötesi düzleme götürebilme potansiyeline ilişkindir. (Rustamov,2008;208-209)

Ülke de toplumun neredeyse tamamı Müslüman olsa da Hristiyan ve Musevi azınlıklarda mevcuttur. Benzer şekilde Azerbaycan Türkü ya da Azerbaycanlı ya da yer yer Azeri diye tanımlanan kendilerini Türkiye'ye yakın hisseden nüfus büyük çoğunluğu oluştursa da Azerbaycan'ın parçası olan Rus, Ukraynalı, Ermeni, Lezgi, Tatar ve Yahudi toplulukları da mevcuttur. Etnik unsurların oransal dağılımı ise şu şekildedir:

Azerbaycanlı: %91,6; Lezgi: %2; Rus: %1,3; Ermeni: %1,3; Talış: %1,3; Avar: %0,6; Türk: %0,4; Tatar: %0,3; Tat: %0,3; Ukraynalı: %0,3; Sahur: %0,1; Gürcü: %0,1; Kürt: %0,1; Yahudi: %0,1; Diğer: %0,1 (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı,2017;1)

Bu nedenle bu bütünlüklü yapıyı birlikte muhafaza edebilmek adına Aliyevler Azerbaycanlığı resmi söylem olarak benimsemektedir. Bu tutum bir nevi Osmanlıcılık siyasetini de çağrıştırmaktadır. Lakin bu farklı kimliklerin bir bütün olması amacıyla uygulanan bu Azerbaycancılık politikası zaman zaman halk ile yönetici elit arasında Azerbaycan kimliği ile ilgili farklılıklarda yaratabilmektedir. Bugün bile hala Azerbaycan kimliği bir sorundur. Azeri, Azerbaycan Türkü, Türk, Azerbaycanlı ve son olarak Azeri Türkü olmak üzere halk kimlikleriyle ilgili bir bütünlük ortaya koyamamaktadır.

2.3.2 Gürcistan'da kimlik ve ulus devlet inşası

Gürcistan kimlik inşasında ise Azerbaycan kimlik inşasına benzer ve aynı zamanda kendine özgü taraflar mevcuttur. Geçmişten günümüze pek çok kez farklı uygarlıklar tarafından el değiştirse de Gürcü kimliğinin oluşumunda Gürcistan'ı Müslüman devletlerin etkisinden kopartan Hristiyanlık önemlidir.

Gürcistan Kafkasya'yı hâkimiyeti altına almak isteyen Persler, Bizanslılar, Moğallar tarafından işgal edilmiş olsa da asıl bölgedeki savaşlar Osmanlı ve Safevi devletleri arasında yaşanmıştır. Hem bölgenin konumu hem de insan gücü nedeniyle bölge sık sık bu iki devlet arasında el değiştirmiştir. Ele geçirilen devletin ordusunda etkili pozisyonlara getirilen Gürcüler için asıl değişiklik Rusya'nın bölgeye olan ilgisinin canlanmasıyla başlamıştır. Böylece;

Gürcü krallıkları Ortodoks Hristiyanların hamisiolarak öne çıkmaya başlayan Rusya'yla yakınlaşmaya başlamışlardır... Yüzyıllarca Müslüman devletlerin mücadele sahasında yer almış Gürcistan, kuzeyden gelen ve o dönemde güçlü olan Rusya'nın egemenliğini kurtuluş olarak görmüştür. Gürcü Ortodoks Kilisesi Rus Ortodoks Kilisesine bağlanmıştır. Öte yandan Rus Çarlığı himayesinde girilen yeni yüzyıl Gürcü milliyetçiliğinin en çok serpiildiği dönem olmuştur. (Asker ve Kahraman, 2016; 35-36)

Gürcülerin Rusları tercih etmesi ve yaşanan savaşlarla bölgedeki Müslümanlar Osmanlı topraklarına göç etmiş bunun sonucunda ise Müslüman nüfus giderek azalmıştır. Rusya'nın üstünlüğü ise kabul edilmiştir.

1917 Bolşevik ihtilali ise bölgede yeni siyasi oluşumları meydana getirmiştir. Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti 1918'de Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın katılımıyla kurulmuştur. Bu birliktelik uzun sürmemiş ve ilk çatlak Gürcistan olmuştur. Bir ay gibi kısa bir süre sonra Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiştir. (Turan, 2018; 436-440) Kısa bir süre bağımsız kalabilen Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti milli azınlıklarına karşı oldukça hoşgörülü bir yaklaşım benimserken Abhazya gibi bölgelere de özerklik vermiştir.

1921 yılında işgale uğrayan Gürcistan Sovyetler Birliği'nin bir parçası olmuştur. Gürcistan'ın SSCB'ye dâhil edilmesiyle birlikte askeri işgalle, Lenin'in erken ölmesi ve Gürcü asıllı Stalin'in SSCB lideri olması ve Politbüro'da Gürcü kökenlilerin olması Gürcistan'ı SSCB'de içselleştirilmesini kolaylaştırmış fakat 1953'te Stalin'in ölmesi sonrası başlayan destalinizasyon süreci Gürcistan SSCB ilişkilerini de sonraki liderlik süreçlerinde ayırtırmaya ve kötüleştirmeye başlamıştır.

Sovyetler Abhazya ile Güney Osetya'nın özerkliğini sağlarken Ahıska Türklerine karşı sert bir tutum benimsemiştir. Sovyetlerle Gürcülerin görece ortak bir yaklaşım sergilediği bu dönem Mihail Gorbaçov'un yönetime gelmesiyle değişmiş, perestroika ve glasnost (restorasyon ve şeffaflık) politikaları ile milliyetçilikle harmanlanan bir bağımsızlık talebi ortaya konulabilmiştir. Ama 1989 yılında Sovyetler bu bağımsızlık isteğine karşı Gürcistan'a asker yollamıştır. Fakat Gürcü bağımsızlık isteğini söndürememişlerdir. 1991 yılında ise referandum yapılarak ülkenin bağımsızlığı ilan edilmiştir. (Ural ve Tokgöz, 2011; 119)

Bağımsızlığı elde eden Gürcistan içinde pek çok farklı yapıyı barındırmaktadır. Geçmişten günümüze özerklik içerisinde yaşamış toplumlar zaman zaman Gürcistan'a karşı bağımsızlık elde etmek için mücadele vermiştir. Abhazya ve Güney Osetya bunun en somut örneğidir ki bu iki ülke başta Rusya olmak üzere tanınırlık da elde edebilmiştir. Gürcistan topraklarında Gürcüler asıl ağırlığı oluştursa da hatırı sayılır oranda Ermeni, Oset, Azeri, Acar ve Rus da yaşamaktadır. Bu toplumların dışında başka etnik gruplar da

Gürcistan'da mevcudiyetlerini sürdürmektedir. Bu farklı etnik kimliklerin yüzdesel oranları aşağı yukarı şu şekildedir;

Gürcü: %86,8; Azeri: %6,3; Ermeni: %4,5; Rus: %0,7; Oset: %0,4; Yezidi: %0,3; Ukraynalı: %0,2; Kist: %0,2; Abaza: %0,2; Rum: %0,1; Süryani: %0,1; Diğer: %0,2 (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2017; 1)

Bu heterojen yapının yanında ülkede her üç dine de aidiyet söz konusudur;

Genellikle Gürcüler ve Ruslar Ortodoks, Acaralılar Sünni Müslüman, Azeriler Şii Müslüman, Osetler Doğu Ortodoks, Abhazlar Ortodoks ve bir kısmı Sünni Müslüman, Ermeniler de Apostolik dinlerine mensupturlar. (Yeniğün ve Bolat, 2010; 457)

Gürcistan'da ki bu farklı yapılar ve onların bağımsızlık ya da özerklik talepleri ülkeyi çeşitli zorluklarla karşı karşıya getirmiştir. İkinci kısımda anlatılan Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık arzusunun yanında Ermeniler özerklik talep etmekte Acaristan Otonom Cumhuriyeti de Gürcistan devletinin egemenliğine tanımamaktadır.

Bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'da bu heterojen yapıya rağmen 1991 yılındaki bağımsızlığın ardından aşırı milliyetçi Zviad Gamsahurdia'nın Cumhurbaşkanlığına gelmesi ülkeyi iyice istikrarsızlaştırmıştır. Gamsahurdia ülkedeki tüm azınlıkları misafir olarak gördüğünü de alenen dile getirdiğinden ülke bir faşizme sürüklenmiş ülke içi mücadeleler başlamıştır. Aşırı milliyetçiliğin yaşandığı bu dönemdeki iç savaş sonunda Gamsahurdia ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. 1993'te ise ülkesine geri dönerek yeniden iç savaşa sebep olmuş ülke içindeki bağımsızlık hareketleri hız kazanmış bunun üzerine devlet başkanlığı görevini yürüten Edvard Şevardnadze bu kaosu aşabilmek için Rusya desteğini aramıştır. Rusya'nın desteği karşılığında da 1993'te Bağımsız Devletler Topluluğuna (BDT) katılmıştır. Edvard Şevardnadze'nin SSCB son dönem dışişleri bakanı olması BDT ve Rusya'nın desteğini kolaylaştırmıştır. Hem Batı hem de Rusya ile ilişkilerin geliştirilmeye çalışıldığı bu kaotik dönemdeki ekonomik durgunluklar ve iç karışıklıklar ise halkı sokağa dökmüştür. Parlamento binasına atılan güllerle tepkisini gösteren halkın karşısında Şevardnadze istifa etmiş yerine de 2003 yılında Mihail Saakaşvili seçilmiştir. Bu olay atılan güllerden dolayı Gül Devrimi olarak literatüre geçmiştir.

Saakaşvili iktidarında ayrılıkçı hareketlerin üzerine yoğunlaşmıştır. Acaristan bölgesini kontrolü altına almış ancak Güney Osetya ve Abhazya üzerinde de kontrol sağlama arzusu Rusya ile Gürcistan'ı karşı karşıya getirmiş ve iç sorun uluslararası bir boyuta kaymıştır.

Saakaşvili iktidarında yaşanan Rusya ile gerilim, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarının tanınması, Batı yönlü politikalar ve ekonomik sorunlar gibi hususlar sonucunda 2013 seçimlerini Gürcistan Hayali koalisyonu kazandı. Böylece Giorgi Margvelaşvili yeni devlet başkanı oldu. Margvelaşvili;

Prinsip olarak dengeli siyaseti tercih ediyor. Tarihî, kültürel ve ekonomik mirasçısı olduğu Rusya ile eklenmeye çalıştığı Batı bloğu arasında geçiren bir politika izliyor. Bir yandan NATO'nun "ileri karakol" görevini üstlenmek isterken diğer yandan Rusya ile ilişkilerin iyileştirilmesi gerektiğini savunuyor. (Ray, 2016; 1)

Gürcistan günümüzde de bahsedilen bu iç sorunlarla mücadele etmeye bu nedenle de uluslararası destek aramaya ve sürdürmeye devam etmektedir. Ayrılıkçı hareketler ise

Gürcü milliyetçiliğini daha belirgin hale getirmekte ayrılıkçılara karşı daha sert bir bakış açısının ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Gürcistan'ı bir üniter yapı olarak tutmaya çalışmak ülke içindeki ayrılıkçı hareketleri daha da belirginleştirmekte çatışmaların doğmasına neden olmaktadır. Gürcü kimliğine dayanan Gürcü milliyetçiliği, özellikle ülke içinde çok farklı etnik kimlik bulunduğundan üniter yapıyı koruma üzerinden şekillenmektedir. Bu nedenle de kendi içindeki azınlıklara karşı sert politikaları benimsemekte çekinmemektedir. Siyasi olarak Gürcü kimliğini öne çıkararak Gürcistan toprakları üzerinden şekillenen sınırları belli bir milliyetçilikleri vardır.

2.3.3 Ermenistan'da kimlik ve ulus devlet inşası

Ermenistan ise bölge ülkeleri içinde daha farklı bir konumdadır. Çünkü ulus devlet inşa sürecinde Ermenistan zaten tek uluslu bir yapı görünümündedir. Bu nedenle farklı etnik aidiyetler yerine ermeni kimliği etrafında daha kolay bir inşa süreci içerisine girmiştir.

Ermeni ulus devlet kimliği sivil, seküler, toprak merkezli, ülkesel olmaktan ziyade etnik, dini, ırkçı, yayılmacı, irredentist, otoriter bir milliyetçilik anlayışı üzerine oturmuş görünmektedir.

Ermenistan için asıl zorluk yerel ermeni halkın azlığıdır. Ermeniler farklı topraklarda yaşadığından devletin kuruluşuyla ata vatan olarak bu topraklara gelmişlerdir. Ama doğup büyüdüğü yerlerin etkisiyle farklı kültür ve bakış açılarıyla biçimlenmişlerdir. Benzer sorun Ermeni dili içinde söz konusudur. Osmanlı'dan göç eden Ermenilerin diliyle İran ve diğer Transkafkasya ülkelerinden gelen Ermenilerin dilleri arasında farklılıklar mevcuttur. Bu durumda Ermeniceyi Doğu ve Batı diye ikiye ayırmıştır. (Kutalmış,2003;48-52) Ermenistan'ın yerel Ermenileri de hem kültürel etkiler hem de dilsel farklılıklarla Eski Osmanlı bugün ise Türkiye'deki Ermenilere karşı şüphesidir.

Ermeni kimliğinin tarihsel olarak ortaya çıkmasında Ermeni kilisesi önemlidir. Eski Yunan, Pers, Sasani gibi toplumların etkisinde kalan Ermeniler, Hristiyanlığı kabul ederek kendi milli kiliselerini oluşturmuşlardır. Ermeniler;

Tarih boyunca, kendi kaderleri ile kilisenin kaderini bir tutmuş, kiliseyi bir araya gelmenin sembolü olarak görmüş, onu hem bir sığınma yeri hem de örf, adet, gelenek ve göreneklerin muhafaza edildiği ve bir açıdan da kaynaklandığı yer olarak düşünmüşlerdir. (İskefiyeli,2007;238)

Ermeni kilisesinin bu başat rolü Ermeni kimliğinin varlığını koruması ve sürdürmesi açısından önemli olmuş, geçmişten güne Ermeni kimliğinin devamlılığını sağlamıştır. Ermeniler diğer Güney Kafkas halkları gibi çeşitli devletlerin egemenliği altında kalsalar da Osmanlı İmparatorluğu Ermeni kimliğinin gelişimi üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur. Osmanlı döneminde verilen ayrıcalıklar ile Ermeni kimliği kültürel, ekonomik, siyasi ve dinsel anlamda güçlenmişlerdir. Ermeni kimlik inşa süreci din, ırk, milliyet, etnisite ilişkisi ve günümüz Ermenistan siyasi coğrafyasına sonradan atfedilen Ermeni ülkesi olarak kurulan tarih ilginç bir şekilde İsrail Yahudi devletinin din, ırk,

millet, etnisitesinin Filistin topraklarına tarihsel haklar ve yayılma stratejisi ile kurulması gibi birçok yönüyle de benzeşmektedir. Şöyle ki;

Ermeniler, İlk defa, 1461 senesinde Fatih Sultan Mehmet tarafından müstakil bir ‘millet’ olarak tanımlanmış, Ermeni patrikhanesi oluşturulmuş ve Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilerin cismani ve ruhani lideri olarak belirlenmiştir. Böylece Ermenilerin hem milli kiliselerinin resmi konumu güçlenmiş ve statü kazanmış hem de nüfuz alanını genişlemiştir. (Tecer,2014;1)

Rusya’nın Transkafkasya üzerinde hâkimiyet sağlaması ise 1828 yılında tamamıyla gerçekleşmiştir. 1826-28 yıllarında yapılan İran-Rusya Savaşı Ermenistan’ın Rusya’ya bırakılmasıyla sona ermiştir.

Bolşevik ihtilali sonrası ise Transkafkasya’nın diğer devletlerinde de uygulandığı gibi Ermenistan bölgesi için de milliyetçilik akımları, Ermeni dilinin yaygınlaştırılması, edebiyat ve tarihinin oluşturulması ve geliştirilmesi desteklenmiştir.

SSCB’nin ilk yıllarında Türk-Rus ilişkilerinin yakınlığı 1915 Ermeni tehciri meselesinin kısa bir süreliğine geri planda bırakılmasını ve 1921 Kars ve Moskova Anlaşmasıyla da Kars ve Ardahan’ın Türkiye’ye bırakılması hususunda Ermenistan’ın söz hakkı olmamasını sağlamıştır. 1945 sonrası dönemde çift kutuplu sistemle Türkiye’nin Batı bloğunda yer almasıyla SSCB ile bozulan ilişkiler sonucu Ermeni tehciri Ermeni soykırımı olarak uluslararası arenada destek bulmaya başlamıştır.

SSCB’nin ilk yıllarında gerek Brest Litovsk Anlaşması gerek 93 Harbi öncesi ve sonrası süreçlerde, örneğin Birinci Dünya Savaşı döneminde Rusya’nın Çarlık döneminde izlediği Kafkaslar’dan sürmeye çalıştığı Müslüman, Türk ve Türki halkları zorla göç ettirme yani tehcir ve sürgün siyasetinden dolayı Kafkasya ve Azerbaycan üzerinde tekrar hâkimiyet kurmak için SSCB’nin Ermeni tehcirini gündeme getirmekten reel politika bağlamında mahcubiyet duymuş olması gerekir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Stalin’in Türkiye ile dostluk anlaşmasını yenilemeyerek Türkiye’den toprak ve boğazlarda üs talep ederek, BM’nin de Yahudi Soykırımını tanımasıyla sözde Stalin propagandasına sözde Ermeni Soykırımını da ekleyerek Türkiye’ye bedel ödetmek istemiştir.

Ermeniler için seçilmiş travma olan 1915 tehciri hem Ermenileri mazlum bir halk olarak göstererek uluslararası sempati kazanmalarını sağlamakta hem de içeride ulusal bir birliğin sağlanmasının önünü açmaktadır. Dağılmış vaziyette bulunan Ermeniler ortak bir acı etrafında kümelenerek asimilasyondan kaçınabilmektedir.

Stalin özellikle Ermeni Kilisesine karşı hoşgörülü olmuştur. Çünkü dağılmış vaziyetteki Ermenilerin hamiliğini izin verdiği Ermeni Kilisesi üzerinden kullanmak istemekteydi. Kilise aracılığıyla da Ermeni nüfusu arttırmaya yönelik propagandalar başlatılmıştır ki bu propagandaların bir ayağını da Türkiye’den talep edilen topraklar oluşturmaktadır. Sosyal, kültürel ve tarihsel olarak bütünlüklü bir Ermeni ideolojisini, gelecek beklentisini ortaya koyan tavır ise *Hay Dat* doktrini olarak isimlendirilmektedir. Hay Dat;

Kimlik krizlerinden cemaat içi birliğe, farklı cemaatlerden kimselerle evlilikleri engelleyecek mekanizmalar bulunmamasından, üniversitelerde Ermeni tarihinin meşrulaştırılmaya, kuşak çatışmalarından, Türklerin 'soykırım' yaptığını inkâr etmesine ve soykırımın uluslararası düzeyde tanınmasına dek Ermenilerle ilgili her şeyi içeriyordu. (Cabbarlı,2012;1-2)

SSCB tarafından desteklenen Hay Dat doktrini Ermeni milli kimliğinin gelişmesi, güçlenmesi ve asimile olmamasında büyük rol oynarken seçilen travma olan Ermeni Tehciri ise bu doktrinle halkı daha da siyasallaştırarak uluslararası alanda tehcirin bir soykırım olarak tanınması yoluna itmekteydi. Ermeni diasporaları da bu seçilmiş travma üzerinden daha da saldırgan ve aktif bir şekilde siyasi arenada yer almaktaydı.

SSCB dağıldıktan sonra ise Ermenistan'da Bağımsızlık Bildirgesi ilan edilmiş, 1991'deki Bağımsızlığa ilişkin referandum sonunda ise Ermenistan kurulmuştur. Ama Bağımsızlık Bildirgesinde dahi Ermeni Soykırımı ifadesi yer almıştır.11. Madde de sözde soykırıma ilişkin şu ifadeler yer almaktadır;

Ermenistan Cumhuriyeti 1915 yılı Osmanlı Türkiye'sinde ve Batı Ermenistan'da Ermeni Soykırımının uluslararası tanınması işini desteklemektedir.(NEWS,23.08.2013)

SSCB'nin bir parçası iken de desteklenen Hay Dat doktrini Ermenistan bağımsız devletinde de etkili olmuş; toprak talepleri sürdürülmüş, benimsenen ideolojik tutum korunmuş, kültürel ve sosyal anlamda ise kapalılık esas alınmıştır. İktidara gelen Ermeni partilerde meşruiyetlerini sağlamak adına Ermeni meselesinin ateşli birer savunucuları olmuşlardır. Bu durum ise seçmeni iç politikadan dış politikaya yönlterek ülke içi sorunların bypass edilmesine olanak sağlamaktadır;

Ermenistan kendi kimliği içindeki 'Ermeni meselesinin yerini pekiştirerek Ermenistan'daki halkın şikâyetini ve öfkesini Türkiye'ye yönlendirerek ulus devlet olarak meşruiyetini güçlendirmeye yönelmiştir... Ermenistan; Türkiye'nin 'Ermeni meselesinin incelenmesi ve bununla ilgili arşivlerde araştırma yapılması konusundaki önerisini diaspora, kilise ve Taşnak Partisinin baskısından dolayı reddetmiştir. Çünkü 'Ermeni meselesi'nin gerçeğinin açıklanması, abartılmış 'Ermeni olayı' üzerinde kurgulanan Ermeni ulusal kimliğinin zayıflamasına ve 'Ermeni meselesi' ne dayalı Ermeniler arasındaki birlikteliğin zedelenmesine sebep olacaktır. Bu takdirde 'Ermeni meselesi' ve 'Hay Dat' doktrine dayalı ulus devlet olarak meşruiyeti de yıkılacaktır.(Wakizaka,2015;1-6)

Kısacası Ermenistan kendi ulusal kimliğini inşa ederken özellikle Ermeni meselesine dayanmakta, bu sözde trajedi üzerinden hem iç hem dış politikasını şekillendirmektedir. Bu nedenle de Ermeni meselesinin çözüme bağlanmasını istememektedir.

Ermeni ulusal kimliğinin inşasında bir diğer önemli olay ise dağlık Karabağ sorunudur. SSCB yıkılmadan önce Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı olsa da bu bölge nüfusunun yarıdan fazlası Ermeni'dir. Özellikle, Dağlık Karabağ SSCB'nin dağılma sürecinde Azerbaycan'dan ayrılıp Ermenistan'a dahil olma isteklerini dile getirmeye başlamışlardır.(Sapmaz ve Sarı,2012;3)

Ermenilerin Büyük Ermenistan hayali ve bunu oluşturmak için yürüttükleri faaliyetler Azerbaycan Türkleri ile Ermeniler arasındaki sorunların temel kaynağı olmuştur.(Sarıahmetoğlu,2011;125) Ermeni nüfus SSCB döneminde izlenen Rus politikasıyla aslında bölgede hızla artmaya başlamış ve Azeri nüfusun üzerine çıkmıştır. Dağlık Karabağ'da 1989 yılında 200 bine yaklaşan nüfusun %77'sini Ermeniler, %23'ünü ise Azeriler oluşturmaktaydı. 2005 yılına gelindiğinde, savaş nedeniyle Azerilerin göç etmesi sonucu Ermenilerin toplam nüfus içindeki oranı hemen hemen

%100'e yaklaşmıştır.(Evrensel,21.04.2016) Ermenistan'ın kendi nüfus yapısı ise şu şekildedir;

Nüfusun neredeyse %97'sinin Ermenilerden oluştuğu ülkede azınlıklar nüfusun %3'lük bir bölümünü temsil etmektedirler. Söz konusu azınlık grupları içerisinde Yezidiler, Ruslar, Asuriler, Yunanlılar, Yahudiler, Beyaz Ruslar, Polonyalılar, Molokanlar (Malakanlar), Almanlar ve Ukraynalılar bulunmaktadır. (Bozkuş,2006;23-24)

SSCB'nin dağılmasından sonra ise bu bölgeye özerklik verilerek Azerbaycan toprakları içerisinde kalmaya devam etmiştir. Karabağ sorunu özellikle Soğuk Savaşın yumuşamaya başlaması ile daha belirgin hale gelmiştir. Ermenistan bu yumuşama döneminden faydalanarak 1987 yılında Dağlık Karabağ üzerinde hak talep etmiştir. Hay Dat doktrini çerçevesinde de Ermenilere kurtuluş sağlamak ve Azerbaycan hükümranlığından Ermenileri kurtarmak istemişlerdir. Olaylar şu kronolojik sırayı takip etmiştir;

1988'de Karabağ'da gösteriler yapmaya ve Dağlık Karabağ'da bir Ermeni-Azeri çatışmasını tahrik etmeye başladılar. Bu olaylar sırasında Ermenistan'da yaşayan Azeriler de katledilip, göçe zorlandı. 1989 yılı başında Azerbaycan Hükümeti Karabağ'ın özerk statüsünü kaldırdığını açıkladı. 1 Aralık 1989'da ise Ermenistan Karabağ'ı ilhak etme kararını ilan etti. 1992 başında da Azerbaycan Cumhurbaşkanı Muttalibov, bu bölgeyi doğrudan doğruya Cumhurbaşkanlığına bağladığını açıkladı. Bunun ardından Ermeni milisler 26 Şubat 1992 tarihinden başlayarak saldırıya ve bir soykırım boyutlarını alan katliama yeniden başladılar. Dağlık Karabağ bütünüyle Ermenilerin eline geçtiği gibi, Ermenistan ayrıca Karabağ ile Ermenistan arasında uzanan Azeri topraklarını da denetlemeye başladı. (Gürel,1992;183)

Ermeni saldırısıyla pek çok Azeri vefat etmiştir. Bu saldırılardan en kapsamlısı ise Hocalı'da gerçekleşmiştir. Bu saldırılar üzerine Azerbaycan'da yönetim değişmiş, Muttalibov yerine Elçibey gelmiştir. Elçibey Karabağ sorununu uluslararası arenaya taşısa da istenen sonuç elde edilememiş Ermenistan bölgedeki denetimini korumaya devam etmiştir. Ermenistan hem Karabağ'ı hem de Azerbaycan toprağının %20'sini işgal ederek 1 milyonu aşkın Azeri Türk'ünü mülteci durumuna düşürmüş hem de Ermenistan'daki Azeri Türkleri ülkeden çıkarmıştır. Bu yönüyle de Ermenistan bir ulus devletten ziyade bir etnik devlete dönüşmüştür. Saldırıların devam etmesi Elçibey'i yeniden uluslararası destek aramaya yöneltmiştir, bu süreçte;

Ermeni saldırılarına Rus birliklerinin aktif katılımı karşısında Elçibey yönetimi, uluslararası kamuoyunu bir kez daha harekete geçirmek amacıyla BM, AGİK gibi kurumlar nezdinde girişimlerde bulundu. BM Güvenlik Konseyi, Karabağ sorunu hakkında 31 Temmuz 1993 tarih ve 853 sayılı bir karar aldı. Bu kararda Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğu ve Ermeni kuvvetlerinin işgal ettikleri toprakları derhal terk etmeleri gerektiği belirtilmekteydi. (Özyılmaz,2013;201-202)

Uluslararası desteğe rağmen Elçibey'in çabaları yeterli olmamış, işgal devam etmiştir. Rus desteği karşısında Elçibey BDT'den çıksa da Gence darbesiyle yerinden edilmiş ve yerine gelen Haydar Aliyev Azerbaycan'ı yeniden BDT'nin bir üyesi yapmıştır. Aliyev ülke içindeki huzursuzluklarında Rusya'nın desteği ile aşılabileceğini ummuştur. Keza Rusya'nın Azerbaycan'ı yeniden BDT çatısı altında görmek istemesi de bu darbeye Rusya'nın parmağının olduğunu düşündürmektedir. Sonuç olarak BDT'ye dönen Azerbaycan 1994'te bir ateşkes imzalamıştır. Ama sorun çözüme ulaştırılamamıştır.

Ermenistan'ın mevcut nüfusu günümüzde üç milyon kadarken Dağlık Karabağ'daki mevcut nüfus yüz elli bin civarındadır. Bu düşük nüfuslara karşın Azerbaycan nüfusu on milyon civarındadır. (<https://www.nufusu.com/ulke/>, 2017)

Ermenistan'ın Karabağ'ı işgali ve denetimini sağlaması Ermeni milliyetçiliği için bir gurur kaynağı da olmuştur. Ermenilere ihtiyaç duydukları kahramanlığı bu başarı sağlamıştır. Bu nedenle Ermenistan bu sorunun da çözümü kavuşmasını istememekte ulusal kimliğinin güçlenmesinde Dağlık Karabağ'ı bir aracı olarak kullanmaktadır. Sözde Ermeni soykırımı Ermeni siyasal kimliğini ve siyasetini nasıl etkiliyorsa Dağlık Karabağ Ermenileri de Ermenistan siyasetine şu an nüfuz ediyor. Dağlık Karabağ'daki Ermeniler siyasetiyle de Dağlık Karabağ'a askeri gücünü kullanmaktan çekinmemekte sert bir dış politika yürütmektedir. 1992'den beri bölgede arabuluculuk rolü üstlenen Minsk Grubu'nun yürüttüğü birçok açık ve gizli diplomasi faaliyetleri sorunu çözüme kavuşturmakta etkisiz kalmıştır.

III Bölüm

Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya Politikası

Rusya'nın bilinen tarihi, 882 yılında Oleg tarafından kurulduğu varsayılan Rus devleti ile başlar. Rusların kökleri ise Slav ailesine dayanır ve kendi içinde üç alt gruba ayrılır;

Doğu Slavları (Ruslar, Ukraynalılar, Belaruslar), Batı Slavları (Polonyalılar, Çekler, Slovaklar vs.) ve Güney Slavlar (Bulgarlar, Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Makedonyalılar vs.) (Kaboğlu,2017;1-2)

Rus Devleti'nin temeli ise Moskova Prensiği'dir ve 1. Vladimir tarafından 988 yılında Kiev'de kurulmuştur. Kiril alfabesi ile Ortodoks Hristiyanlık bu dönemde benimsenmiştir. (Ataöv,1968;232)1236'da ise Moğol istilasına uğrayan Rusya'da prenslikler Moğol hâkimiyetine girmiştir. 1480 yılında ise Moğolların kurduğu Altınordu Devleti yıkılınca, (Çelik ve Güler, 2010; 3-152) Rusya'daki prenslikler birleşerek Çarlık Rusya'sının devrini başlatmışlardır. Korkunç lakabıyla anılan İvan 1547'de Rusya'nın ilk çarı olmuştur. Sonraki süreçte ise giderek güçlenen Rusya sınırlarını genişletmiş ve bir imparatorluk haline gelmiştir. (Acar,2013;96)

Ama Birinci Dünya Savaşı'nın ülkede yarattığı buhran, maddi ve manevi kayıplar ülkede kaosa yol açmıştır. Böylece Ekim 1917 devrim meydana gelmiştir. Bolşeviklerin iktidarında ise Hitler Almanya'sı ile Lenin'in SSCB'si karşı karşıya kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda yirmi milyonun üzerinde Rus'un ölmesi ile SSCB çok ağır bir bedel öderken kapitalist sistem ile sosyalist sistemin karşılıklı mücadelesine sahne olan soğuk savaş yılları ise SSCB'nin 1991 yılında dağılması ile son bulmuştur. SSCB'nin dağılmasıyla ise 15 yeni cumhuriyet meydana gelmiştir;

Doğu Avrupa'da yer alanlar; Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldova'dır. Baltık Ülkeleri olarak adlandırılanlar ise Estonya, Letonya ve Litvanya'dır. Kafkaslar'da ise Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bulunmaktadır. Orta Asya'da Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan yer almaktadır. Bu bölgelerin etnik kimliğini ise Slavlar (Ruslar...), Türkler (Azeri, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen), Gürcüler, Ermeniler, Tacikler ve diğer etnik gruplar teşkil etmektedir. (Bulut, 2014;8)

Rusya'nın etnik federal bir devlet olarak siyasal sistemini kurması mikro etnik cumhuriyetlere de izin vermektedir. Bu durum ise milliyetçiliklere izin vermekte, devletlerin ulus inşa süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bölge ülkelerinin ulus inşa süreçlerini daha da kolaylaştıran bu yapı yeni devletlerin önünü de açmaktadır. Böylece mevcut Transkafkasya devletleri içindeki mikro etnik gruplarda kendi devletlerini kurmak için mücadele edebilmektedir.

Ulus öncesi durumdan ulusa evrim süreci dünya toplumlarının doğal evriminin bir sonucudur. Ulus olmaya giden sürecin aracı ise milliyetçiliktir. Bölge devletleri de kendi milliyetçiliklerini oluşturmaya başladıklarında ulus olmaya ve ulus devlet sürecine evrilmiştir.

Milliyetçilik, ulus olmanın, oluşturma bilincidir... eski –ulus öncesi- yapıların kırılıp yerine daha güncel gereksinimlere yanıt veren kurumların daha ileri üretim, yaşam ve yönetim biçimlerinin geçmesini hedef alarak doğmuştur.(Ergil,1983;73)

Rusya, Transkafkasya ülkelerine eski Sovyet toprağı olmaları sebebiyle fazlasıyla özen ve önem göstermektedir. Bu ülkelerle olan ilişkileri ise Hem Yeltsin hem de Putin

dönemlerinde benzerlikler arz ederek ilerlemektedir. Rusya bu ülkelerle olan ilişkilerinde kendisini eşitler arasında üstün bir pozisyona yerleştirdiğinden yer yer sorunlar yaşamakta bu sorunların aşılmasında ise ülkelerin iç işlerine de karışmaktan çekinmemektedir. Rusya'nın bu tutumu ise yeni sorunlara sebebiyet vermektedir.

Rusya, Azerbaycan ile olan ilişkilerine Azerbaycan petroleri ve stratejik konumu sebebiyle ayrı bir dikkat ve özen göstermektedir. Azerbaycan ile olan ilişkileri Azeri liderlerin tutum ve davranışlarına göre farklılıklar arz etse de Rusya Azerbaycan ile olan ilişkilerini yakın tutmak istemiştir. Lakin Azerbaycan'da Elçibey gibi milli dönemler ya da Aliyev yönetimlerinin çok yönlü dış politikaları sebebiyle Rusya, istediği Rus yanlısı dış siyaseti benimsetememiştir. Bir diğer sorun ise Ermeni-Azeri ilişkilerinde Rusya'nın dengeli bir politika izleyememesi olmuştur. Azeri ve Rus ilişkilerinin bu dalgalı seyri ise bu bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Rus-Gürcü ilişkileri ise Gürcistan'ın bağımsızlığından beri sorunludur. Gürcistan'ın iç karışıklıklarını kendi lehine kullanan Rusya, Gürcistan'daki istikrarsızlıkları desteklemektedir. Bu nedenle de iki ülke ilişkileri gergin bir çizgide seyretmektedir. 2008 yılında ise çatışma durumuna dönüşmüştür. Gürcistan Rusya'nın kendi ayrılıkçılara karşı olan samimi tutumu nedeniyle Batı yönlü bir dış politika stratejisi benimsemiş, bu durum ise Rus-Gürcü ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmasına neden olmuştur.

Rusya'nın Transkafkasya ülkeleri içerisinde en yakın olduğu devlet ise hiç kuşkusuz Ermenistan'dır. Ermenistan en başından beri Rusya'nın hamiliğini tercih etmiş, Rus yanlısı dış politikayı benimsemiştir. Bölge ülkeleriyle olan gergin ilişkileri dolayısıyla da Rusya'nın yardımına gereksinim duyan Ermenistan, RF'nin bölgedeki karargâhı ana merkez üssü konumundadır. Rusya ise Ermenistan'dan elde ettiği askeri imtiyazları giderek arttırmakta ve ortak orduya doğru adımlar atmaktadır. Rusya, Ermenistan ile ortak güvenlik ve savunma antlaşması imzalayarak bu ülkenin askeri olarak güvenliğini ve savunmasını üstlenmekte, önemli hava gücü ve S400 gibi stratejik hava savunma sistemlerini kurmuştur.

Özetle, Rusya bölgeyi kendi arka bahçesi olarak görmekte ve diğer devletlerin bölgeye girmesine engel olmaya çalışmakta, bölge ülkelerine yer yer askeri ve siyasi olarak müdahalelerde bulunmaktan çekinmemektedir. Rusya, bölgeyi kendi egemenliğindeki Kuzey Kafkasya bölgesinin devamı gibi betimleyip bölge üzerinde de egemenlik ve jeopolitik hegemonya kurmak istemektedir. Uluslararası hukukun sınırlamalarını kabul etmemekte, birçok eski Sovyet cumhuriyetinde askeri varlığını yaymakta ve kendisinin uydusu haline getirmek için baskılamaktadır. İmparatorluk döneminden kalma bu emperyal benzeri davranışlar onu demokratik ilkelere bağlı kalarak uluslararası toplumla tam manada entegre olmasından alıkoymaktadır. (Powell, Dalton, Strom, 2012; 375)

Bu bölümde de sırasıyla Rusya'nın Transkafkasya ülkeleriyle olan ilişkileri incelenmektedir.

3.1 Rusya Azerbaycan İlişkileri

Azerbaycan Rusya için geçmişten bugüne daimi olarak en önem verdiği ülkelerden birisi olmuştur. Azerbaycan'ın bu kadar önemli olmasında stratejik konumu, iklimi, elverişli toprakları ve petrol ve gaz rezervleri etkili olmaktadır. Azerbaycan konum itibarıyla Türkiye ve İran'a komşudur, Türk ve Fars topraklarına açılan bir kapıdır. Tarıma elverişli toprakları ile iyi bir iklimi de vardır. Ama belki de en önemli özelliği zengin petrol rezervleridir. Bu cazip fırsatlar ise tüm dünyayı Azerbaycan'la ilgilenmeye bu fırsatlardan yararlanmaya çalışmaya itmiştir. Özellikle;

Sovyet çökmesinin ardından Transkafkasya'da ortaya çıkan güç ve etki boşluğunu doldurmak için bölgesel ve bölge dışı güçler arasında yeni "Büyük Oyun" olarak nitelendirilen bir yarış başlamıştır. Bu savaşım, 19. yüzyılda İngiliz ve Rus İmparatorluklarının Kafkasya ve Merkezi Asya'nın denetimi için verdikleri mücadeleye benziyordu. Bununla birlikte ikinci "Büyük Oyun" da, ilkinden farklı olarak, AB gibi ulus üstü oluşumların, NATO gibi uluslararası örgütlerin, Lukoil gibi ulusal, BP gibi çokuluslu şirketlerin, ABD, RF, Türkiye, İran, Çin Halk Cumhuriyeti gibi devletlerin katılımıyla çok sayıda ve çeşitte oyuncu yer almıştır. 1990'ların ikinci yarısında ise, bölgeyi kendi "yaşamsal çıkar alanı" ilan eden ABD ve RF, etkinlik mücadelesine esas oyuncular olarak devam etmişlerdir. (Canar,2012;22)

ABD ve Rusya'nın bölgeyi yaşamsal çıkar alanları olarak isimlendirmeleri bölgede bu iki büyük güç arasında rekabete sebebiyet vermiştir. Bu rekabet ise dünyayı aslında ikiye de bölmektedir. Çünkü bir tarafta bölgede ABD'yi destekleyenler ve ABD etkisiyle bölgeden daha çok faydalanabileceğini düşünen devletler ile tam tersi şekilde Rusya ile bölgeye müdahil olmayı hedefleyen devletler söz konusu olmaktadır. Burada Türkiye ABD ile birlikte bir görünüm sergilerken İran Rusya ile birlikte hareket etmektedir. Bu nedenle Rusya bölgede ABD etkisinin oluşmasına engel olmaya ve kendi gücünü pekiştirmeye odaklanmaktadır.

Tarihsel bir şekilde ele alındığında Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandığı 1991 yılında ülke daha yeni bağımsız olduğu için her ne kadar bağımsız dense de Rusya güdümündeydi. Rusya bariz bir şekilde ülke için başat aktördü. 1992'de Elçibey'in iktidara gelmesi ise Rusya'nın Azerbaycan üzerindeki ağırlığının sarsılmasına neden olmuştur. Boris Yeltsin Azerbaycan'ı eski konuma getirmek için yumuşak güç uygulasa da başarılı olamamış bunun üzerine ise Gence İsyanı ile yönetim el değiştirmiştir. Böylece kısa süreli Türkiye ile yakınlaşan Azerbaycan eski çizgisine doğru mecburi olarak çekilmiş, Yeltsin çeşitli anlaşmalar ile Azerbaycan'ı kendisine bağlamıştır. Bu anlaşmalardan en önemlisi BDT çatısı altına Azerbaycan'ın alınması olmuştur. Ama Yeltsin'in Azerbaycan'ı ikinci plana alarak Ermenistan'ı Karabağ meselesinde desteklemesi ve silah yardımlarında bulunması iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vermiştir. Yeltsin'in bu tutumunda Azerbaycan'ın güçlenmesini engelleme amacı söz konusuydu çünkü

kendisi için hayati önem arz eden güney sınırlarında ekonomik açıdan diğer Transkafkasya devletlerinden güçlü olan ve batı yönlü politika yürüten bağımsız Azerbaycan devletinin bulunmasını kabul edememekteydi. Moskova çağdaş dünya realitesi çerçevesinde Azerbaycan devletinin bağımsızlığını resmen tanısa da bu ülkeyi zayıf, bağımlı ve Rusya yanlısı olarak görmek istemekteydi... Bu nedenle de Moskova Ermenistan'ı Azerbaycan'a karşı baskı aracı gibi kullanmaktaydı. Azerbaycanlılara güvenmeyen Rusya, Kafkasya'nın işgal edilmesinde kendisine yardım etmiş Ermenileri açıkça stratejik müttefik olarak görmektedir. (Gasimov,2001-2002;256)

Yeltsin bu politikasıyla Azerbaycan'ın güçlenmesine kendisine karşı bağımsız bir politika izlemesini önleme amacı güderken kendisi için en kolay Hazar Denizi'ne ulaşma yolunu açık tutmaya çalışıyordu. Ama bu tavır Azerbaycan'ı Rusya'dan uzaklaştırarak Türkiye ve ABD ile yakınlaştırsa da Aliyev bir tarafa bütünüyle dâhil olmadan iki taraflı bir dış politika izlemeye çalışmıştır.

Aliyev yönetimi petrol konusunda, yeni kurulmakta olan şirketler birliğinde Rus Lukoil Şirketine %10 pay vermiştir. Aliyev yönetimi, Rusya'ya tamamen sırtını dönmemekle beraber, daha Batı yanlısı politikalar izlemeye başlamış, Batılı ülkeleri ziyaret ederek Batılı petrol şirketleriyle anlaşmalar imzalamıştır. Aliyev, Elçibey'den farklı olarak Azerbaycan için dengeli dış politika stratejisi geliştirerek Türkiye ve Batılı ülkelerle beraber Rusya'yla da ekonomik işbirliği alanlarını genişletmiştir. (Rzayev,2010;1)

Azerbaycan ile Rusya arasındaki yeni dönem 2001 tarihinde Putin'in Bakü'yü ziyaret etmesiyle farklı bir boyuta ulaşmıştır. İlk defa Rus devlet başkanı bağımsız Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Putin'in bu ziyaretinde yaşamsal çıkar alanı olan Transkafkasya'yı kendi arka bahçesi kabul etmesi de etkiliydi. Keza;

Gorbaçov ve Yeltsin dönemi boyunca, Kafkaslarda at koşturarak, bir yandan Rusya'nın parçalanması ve denetim altına alınması sürecini hızlandıran, diğer yandan da kendine yeni hegemonya alanları açan ABD emperyalizmine son yılların en sert cevabı, Putin döneminde verildi. Putin, Rusya'nın "arka bahçesi" olarak gördüğü Kafkaslarda Rusya'nın kontrolünü artırmak ve istikrar istiyordu. (Mikail,2007;95)

Putin Azerbaycan petrollerinin de öneminin farkındaydı. Bu petrol kaynakları üzerinde eğer denetim sağlarsa Avrupa üzerinde de etkili bir baskı aracına kavuşabilecekti. Ki ilk ziyareti ile de Putin bu amacına kısmen de olsa ulaşmış Hazar petrol sahasında işbirliğine gidilmiştir.

2006 yılında yapılan bir diğer ziyaret ile Putin ve Aliyev iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın geliştirilmesiyle ilgili ortak bir bildiri imzalamışlardır.

Bakü Deklarasyonu olarak da bilinen bu bildiride, 3 Temmuz 1997 tarihinde Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti arasında imzalanmış Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güvenlik Antlaşması'nın ve 6 Şubat 2004 tarihinde imzalanmış iki ülke arasında ekonomik siyasi, askeri ve insani alanlarda çok yönlü işbirliğinin geliştirilmesine dair Moskova Deklarasyonu'nun yenilendiği belirtilmiştir. Bakü Deklarasyonu iki ülke arasında en üst düzeyde düzenli ve yapıcı diyalogun derinleşmesini, ikili siyasi ve ekonomik ilişkilerde karşılıklı istişarelerin artırılması ve iki ülkenin yürütme makamları arasında tecrübe paylaşımının genişletilmesini içermektedir. (Uluslararası Politika Akademisi, 2013;1)

2006 yılında yenilenen anlaşmalarla yeni ticari anlaşmaların önü de açılmış pek çok alanda işbirliğine gidilmiştir. Gürcistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık talepleri çerçevesinde gerilmesi ve askeri müdahalenin de gerçekleşmesi Azerbaycan ile Rusya arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilemiştir. Azerbaycan NATO, AB, ABD, Türkiye ile ilişkilerine bu dönemde daha hız vermiştir. Ama 2009 senesi itibariyle Ermenistan ile Türkiye arasında kısa süren yakınlaşma Azerbaycan Türkiye ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve Azerbaycan bu noktadan sonra Karabağ sorununun çözümünde Rusya'nın desteğini arama yoluna gitmiştir. Bu noktada Rusya'nın aracılığı ile Ermenistan ile diplomatik görüşmeler gerçekleşmiştir.

İlişkilerde bir dalgalanma da 2012 yılında meydana gelmiştir. Azerbaycan; Türkiye, İran, Irak dâhil olmak üzere 8000 km menzilli Gebele Radar İstasyonu için Rusya'nın ödediği

kira bedelini arttırmak istemiştir. Bu kira artışına Rusya ise karşı çıkmıştır. Bakü 2013 yılından başlayarak Rusya tarafından 7 milyon dolar alan kira ücretini 300 milyon olarak belirleyince ise istasyon kapatılmıştır. (Babayeva,2013;1) Ama bu durum ilişkilerde tamiri mümkün olmayan bir açmaza sebebiyet vermemiştir. İkili ticari, ekonomik, kültürel işbirlikleri sürmeye devam etmiştir.

2015 yılında Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Lavrov Azerbaycan ile Rusya'nın, Hazar'da ve Transkafkasya bölgesinde uluslararası ilişkilerin bütün mühim ve güç meselelerininçözümüne ulaştırılmasında birbirine çok yakın pozisyonda olduğunu belirtirkenAliyev Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin üst düzeyde olduğunu söylemiştir. (**Sputnik**, 02.09.2015)

İkili ilişkilerin sıcaklığını koruduğu bu son dönemde Putin, Aliyev'i Cumhuriyet Günü dolayısıyla da arayıp tebrik etmiş stratejik ortaklığın giderek geliştiğini vurgulamış ve tüm alanlarda kapsamlı bir siyasi diyalogun olmasından dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Putin, ilişkilerin iki ülke halklarının çıkarına olacak ve bölgesel istikrarı ve güvenliği güçlendirecek şekilde gelişmesini umduğunu da ifade etmiştir.(**Sputnik**, 28.05.2017)

Rusya Azerbaycan ile ticari ilişkilerini de geliştirmektedir. Rusya Federasyonu İstatistik Servisi'nden alınan Rusya'nın bölge ülkelerine ilişkin ithalat ve İhracat verileri şu şekildedir;

Toplam ihracat (milyon doları)	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016
Azerbaycan	136	858	1562	2846	2943	3373	2287	1508
Ermenistan	27.5	191	700	920	998	1094	1051	957
Gürcistan	42.3	353	-	-	-	-	-	-

Toplam ithalat (milyon doları)	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016
Azerbaycan	135	206	386	564	636	636	518	446
Ermenistan	44.0	101	159	301	352	314	210	378
Gürcistan	76.6	158	-	-	-	-	-	-

Tablo-3: Rusya Federasyonu'nun BDT ülkeleriyle dış ticaret hacmi,

Kaynak: Russian Federation Federal State Statistics Service

http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/activities/

Bu göstergeler Azerbaycan ile Ermenistan ile ithalat ve ihracatta Rusya'nın ilerleme kaydettiğini Gürcistan ile ticari ilişkilerinse donduğunu göstermektedir. Rusya'nın siyasi ilişkilerinin ekonomik ilişkilerini de belirlediği söylenebilir. Çünkü Gürcistan ile yaşanan sıcak çatışma ve derin siyasi ayrılık iki ülkenin ekonomik ilişkilerini de bitirmiştir. Öte yandan siyasi, askeri, kültürel bağlarını giderek sıkılaştırdığı Ermenistan ile ekonomik ilişkilerin günden güne artmakta olduğu görülmektedir. Öte yandan Rusya, dış ticaret dengesinde kendi lehine bir bir ticaret ağı oluşturmuştur. Her zaman yaptığı ihracatlar ithalatından daha fazla olmuş dış ticareti Transkafkasya ülkelerinde fazla vermiştir. Özellikle Azerbaycan üzerinde ekonomik ve ticari ilişkilerini arttırarak Azerbaycan pazarında milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşmıştır. İkili ilişkiler paralel olarak ticareti etkilemiştir ve Rusya Transkafkasya'da kendi lehine güzel bir ticari denge kurmuştur. Rusya, dış ticaret fazlası vermekte özellikle Azerbaycan üzerinde ekonomik ve ticari ilişkileri artarak Azerbaycan pazarında milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşarak kazançlı gözükmektedir.

Genel olarak Azerbaycan-Rusya ilişkilerini bakıldığında ilk bağımsızlık döneminde Azerbaycan'ın Rusya'ya bağımlı dış politika izlediğini görmek mümkündür. Ama Elçibey'in iktidara gelmesi ile Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde bir gerileme yaşanmış özellikle BDT'ye üyeliğe Azerbaycan'ın karşı çıkması ikili ilişkilerde sert rüzgârların esmesine neden olmuştur. Darbe ile Elçibey'in uzaklaştırılması ve Aliyev yönetimlerinin iktidara gelmesi ikili ilişkileri yumuşatsa da Yeltsin'in Karabağ meselesinde Ermenistan'ı desteklemesi Azerbaycan'ın çok kutuplu bir dış politikaya yöneltmiştir. Dengeli bir politika izleyen Aliyev'ler hem Rusya ile hem de Batı ve Batılı organizasyonlar ile ilişkilerini geliştirmiştir.

Yeltsin'in Ermenistan odaklı dış politikasına rağmen ilişkilerde büyük açmazlara girilmese de Putin'in iktidara gelmesi ile Azerbaycan-Rusya ilişkileri daha sıcak bir zemine oturmuştur. Özellikle Putin'in Karabağ meselesinde iki ülke arasında bir taraf olma politikasından uzaklaşıp uzlaştırıcı bir pozisyona geçmesi Azerbaycan ile ilişkilere oldukça olumlu yansımıştır. Ticari anlaşmalar gelişmiş, Petrol çıkarım anlaşmaları yapılmış, Hazar'da anlaşmalara gidilmiştir. Putin yaşamsal çıkar alanı olan Azerbaycan'ın ABD'nin arka bahçesi olmasına etkili bir şekilde karşı koyabilmiştir. Azerbaycan ise bu güç savaşını kendi lehine kullanmayı bilerek çıkarlarını maksimize edebilmeyi başarmıştır.

3.2 Rusya Gürcistan İlişkileri

Rusya için Gürcistan'ın önemi asıl olarak sınır komşusu olmasından ileri gelmektedir. Rusya ile Gürcistan arasında uzun bir sınır vardır ve hatta Rusya bölgede en uzun sınır komşuluğunu 723 km olarak Gürcistan ile yapmaktadır. (<http://www.etonet.org.tr/uploads/rusya.pdf>, t.y.;1). Bu sınır komşuluğu dolayısıyla da tehdit gelme olasılığı daha yüksektir.

Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanması ile Rusya ile Gürcistan ilişkileri temelde gergin bir seyir izlemiştir. Hatta Rusya'nın bölgede en çok sorun yaşadığı ülke Gürcistan olmuştur. Bölgede Abhazlar'ın ve Osetler'in Gürcülerle olan çatışmasının sebebi olarak Gürcüler için güvenlik ihtiyacının tatmin edilememesi, Oset ve Abhazlar içinse kimlik ihtiyaçlarının karşılanamamasıdır. (Yılmaz ve Özçelik,2012;293) Rusya'nın Gürcistan ile yaşadığı sorunların temelinde Gürcistan'daki farklı etnik kimliğe mensup unsurların bağımsızlık taleplerine iki ülkenin verdiği farklı cevaplar sebep olmaktadır. Gürcistan üniter bir yapıyı savunup farklı etnik kimliklerin yaşam alanını sınırlarken Rusya bu farklı etnik unsurları desteklemektedir. Onların bağımsızlık taleplerine destek vermektedir. Bu durum ise iki ülke arasında sürekli yeni sorunlara sebebiyet vermektedir. Ayrıca;

Tiflis yönetiminin ABD ve AB ile ilişkilerini geliştirmeye çalışması, NATO'ya üyelik yolunda teşebbüslerde bulunması, Rusya'ya ayrılıkçı çeçen militanlarla mücadelede destek verme konusundaki isteksizliği ve Gürcistan'daki Rus askeri üslerini kapatma çabaları, Rusya tarafını rahatsız eden gelişmelerdir. (Sönmez,2011;98)

Gürcistan bağımsızlığını elde eder etmez başta Abhaz ve Oset halklarının bağımsızlık talepleriyle karşı karşıya kalmıştır. Gürcistan uzun bir müddet bu bölgeleri kendisine bağlamaya çalışsa da hem bu halkların ısrarlı ve cesur duruşları hem de Rusya'nın ayrılıkçı hareketlere destek vermesi sonucunda başarılı olamamıştır. Rusya, ayrılıkçı bölgelere ekonomik destek,serbest ticaret ve seyahat hakkı vermekle kalmayıp, rus vatandaşlığı vererek, bölgeleri kendinin bir parçası haline getirmiştir. (Yılmaz ve Özçelik,2012;289-290)Putin ile birlikte Güney Osetya ve Abhazya bölgelerine artan destek ve Rus enerjisine muhtaç bir Avrupa da sorunu çözmek yerine körüklemiştir.

Bu mücadelesinde geriye düşen Gürcistan, çatışmaların son bulması için Rusya'nın arabuluculuğuna ihtiyaç duymuş böylece ateşkes karşılığında 1993 yılında Gürcistan BDT'ye üye olmuştur.

BDT'ye Rusya'nın şartlarıyla ve zorla girmek, Gürcistan'da Rusya'ya karşı ciddi bir muhalefetin oluşmasına sebep olmuştur. Gürcistan'ın, Rusya'nın baskılarıyla 9 Eylül 1993'te Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne girmek zorunda kalması, ülkede Rus karşıtlığını daha da artırmıştır. Gürcü hükümetler, ülkeyi Rusya'dan hızla uzaklaştırmak için çabalarken, Rusya ise Gürcistan'ı kendi etki alanında tutmak için çeşitli siyasi ve ekonomik uygulamalara gitmiştir. Moskova'nın bu nüfuz siyaseti Tiflis üzerinde ters etki yapmış, Gürcistan 1999 yılında Kremlin öncülüğündeki teşkilattan ayrılmıştır.(Yılmaz,2011;1)

Rusya'nın Gürcistan'ı ayrılıkçılar üzerinden denetim altında tutma planı işe yaramamış aksine Gürcistan Rusya'dan daha da kopmuştur. Rusya'ya karşı eski SSCB ülkelerinden Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın yer aldığı bir teşkilatı da oluşturan Gürcistan GUAM adı ile anılan bu teşkilatla güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

Gürcistan aynı zamanda kendi ayrılıkçılarını destekleyen Rusya'ya karşı Rusya'nın kendi ayrılıkçılarından Çeçenleri desteklemiştir. Özellikle Rusya ile çarpışan Çeçenlerin sığınabileceği bir liman görevini üstelenerek Çeçenlere vur kaç alanı açmıştır. Rusya'nın Çeçenistan sorunu ile Gürcistan'ın Abhaz, Oset sorunları benzer yıllarda baş göstermiştir. Çeçenistan'da ilk 1991 yılında bağımsızlık ilan etmiş ilk Çeçen Savaşı 1994'te yaşanmıştır. İkinci Çeçen Savaşı 1999'da yaşansa da ara dönemde de çeşitli saldırılar yaşanmıştır. Putin bu sorunu çözmek için 2000'de yoğun bir politika izlemiştir ve Çeçenistan'da Ramazan Kadirov'u iktidara getirerek Çeçenleri içeriden bölmeyi başarmış böylece ayrılıkçıları dağıtmıştır. Rusya kendi iç sorununu Putin ile çözerken Gürcistan'daki ayrılıkçılar daha da güçlenmeye başlamıştır. Bu durum ise Gürcistan'da Rusya'ya karşı olan muhalefeti daha da arttırmıştır.

Putin'in başbakan olduğu dönemde Eduard Şevardnadze yönetimi Gürcistan'daki Rus askeri üslerini ülkesinden çıkartma çalışmalarına başlamıştır. Bu doğrultuda Mart 1999'da Gürcistan Parlamentosu'nun Güvenlik Komitesi üyeleri Rusya'nın Gürcistan'daki iki askeri üssünü kapatmasını talep etmiştir. Ekim 1999'da İstanbul'da düzenlenen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Zirvesinde ise taraflar ilgili konuda anlaşmışlardır. Buna göre Rusya, 31 Aralık 2000 tarihine kadar Gürcistan'daki askeri varlığını 241 zırhlı araç ve 140 topa indirmeyi, Tiflis yakınındaki Vaziani ile Abhazya'daki Gudauta üslerini kapatmayı ve 2000 yılı içerisinde Ahılkelek ve Batum'daki iki askeri üsle ilgili olarak da Gürcistan Hükümeti ile görüşerek bir çekilme planı hazırlanmasını kabul etmiştir. (Sönmez,2008;99)

Gürcistan kendi ayrılıkçı sorunlarının çözümü ve gittikçe Rusya ile bozulan ilişkilere karşın yüzünü Batı'ya dönmeye başlamıştır. ABD ile işbirliğinin artması Gürcistan'ı Natoya'ya üyelik için teşviklendirmiş, 2002 yılında NATO'ya başvurmuştur. Bu durumdan Rusya daha fazla rahatsız olmuştur.

Zira Rusya, Gürcistan'ın, Rus toprakları üzerinde keşif operasyonları yapabilecek NATO casus uçaklarına hava sahasını açmasını istememektedir. Bu nedenle, Rusya NATO'nun bölgedeki girişimlerini sürekli protesto etmiş, zaman zaman tehdide varan söylemlerle NATO üyesi ülkeleri uyarak bu rahatsızlığı açık şekilde dile getirmiştir. (Yılmaz,2010;30-31)

Gürcistan'ın NATO'ya üye olması ise Rusya'nın Transkafkasya'dan çevrelenmesi idi. NATO çatısı altındaki Gürcistan üzerinden Rusya'nın her hareketinin izlenmesinin önü açılabilirdi bu nedenle de Rusya kendi arka bahçesinde böylesi bir oluşuma izin vermemekteydi. Gürcistan'ın Batı ile yakınlaşmasına karşı Rusya da Güney Osetya ve Abhazya'da ki pek çok kişiye Rus pasaportu vermeye başlamıştır. Böylece hem Gürcistan'ın olası askeri müdahalelerine karşı kendi vatandaşlarını koruma hakkını öne sürebilecek hem de bölgelerin Rusya'ya katılımının önü de açılabilirdi.

2000'li yıllarda Gürcistan'ın Batı ve Batılı kurumlarla olan ilişkilerine daha da ağırlık vermiş stratejik ortaklık noktasında adımlar atmıştır.

Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze, 5 Ekim 2001 tarihinde ABD'nin John Hopkins Üniversitesinde yapmış olduğu konuşmasında Gürcistan, Rusya'nın stratejik bölgesinin güney kanadı değil, Türkiye ve NATO'nun stratejik çıkarlarının, Türkiye ve İsrail'den Orta Asya'ya uzanacak şekilde kuzey kanadıdır diyerek dış politikasının çizgisini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Şevardnadze'nin dış politikada ABD'ye yakınlaşması, ABD'nin bu ülkeye olan desteğinin giderek artmasına neden oldu. Bunun sonucunda Gürcistan, İsrail'den sonra ABD'nin en çok mali yardımı bulduğu ülke konumuna yükseldi. (Memmedov,2009;96-97)

Şevardnadze Batı ile olan iyi ilişkilerini ise 2003 seçimleri yaklaşırken askıya alarak Rusya ile ilişkilere ağırlık vermesi ki Rus gaz şirketleriyle büyük anlaşmalara imza

atılmıştır. Rusya ile olan bu yakınlaşmanın iç politikada onu daha başarılı kılacağını ve yine Batı'nın desteğine sahip muhalefetin de iktidara gelmesini engelleyeceğini düşünmekteydi. Bu yaptığı stratejik hata ise Gürcistan'da devrime neden olmuştur. ABD destekli Saakaşvili ve ekibi iktidara gelmiştir.

2006 yılında ise Gürcistan'da bazı Rus subayları casusluk yaptıkları gerekçesiyle tutuklanmıştır. 2008 yılında ise Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketlerin hız kazanması ile askeri güç kullanan Gürcistan'a karşı Rusya ayrılıkçıların yanında olaya müdahil olmuş ve olaylar Rus-Gürcü savaşına dönüşmüştür.

Rusya, Güney Osetya operasyonu ile Gürcistan'ı her iki bölgenin bağımsızlığını tanımaya zorlamıştır. Böylelikle kendi tezlerini güç yoluyla da olsa uluslararası arenada kabul ettirmeyi amaçlamıştır. Gürcü şehirlerinin ağır bombardımanı, sivillerin açık olarak hedef alınması, ülkeye daha çok sayıda Rus birliklerinin sevk, denizden abluka, bunu olabildiğince kısa sürede sağlamaya yönelik çabalar, Gürcistan'ı herhangi bir yolla yanına alamayacağını gören Rusya, bu iki bölgeyi Gürcistan'dan koparmak suretiyle ülkeyi zayıflatma, iç siyasette bu hususun ciddi bir politika argümanı olmasını sağlama ve böylece tamamen Batıya yönelmiş mevcut hükümetin iktidardan uzaklaştırılmasına zemin hazırlamayı amaçlamıştır. (Yılmaz, 2010; 35)

Abhazya ve Güney Osetya'nın Rusya tarafından tanınması ise Rus-Gürcü ilişkilerine yeni bir darbe daha vurmuştur. Rusya Güney Osetya ve Abhazya'ya destek vermek ve bölge halklarını korumak için girdiği topraklardan ise halen çıkmamıştır. Bu nedenle de Gürcistan sıklıkla Rusya'yı işgalci olmakla suçlamaktadır. Öte yandan Rusya, Gürcistan'ın NATO'ya üyelik konusundaki ısrarını, bölgesel güvenliğe gerçek bir tehdit olarak algılandığını dile getirmektedir. (**Sputnik**, 11.10.2017) Öte yandan Rusya'nın tutarlı, istikrarlı ve özgüvenli gücü onu çekincesiz bir şekilde Gürcistan ile askeri boyutta bir mücadele alanına itmiştir. Devletlerin kimlikleri uluslararası ilişkilerde belirleyici bir özellikte taşımaktadır ve Rusya kendi arka bahçesine yönelik eylemleri güç göstergesi olarak kullanmaktadır. (Mankoff, 2009; 3-4)

Rusya'nın Gürcistan dâhil bölge ülkelerine bu kadar müdahil olmasında bölgede yaşayan Rus vatandaşları da etkili olmaktadır. Rusya Federasyonu istatistik servisinde alınan verilere göre de bölge ülkelerindeki Rusya Federasyonu vatandaşlarının son yıllardaki sayıları aşağıdadır;

	Rusya'dan Kalıcı olarak başka ülkelere göç eden kişi sayısı		Rusya'dan Geçici olarak başka ülkelere göç eden kişi sayısı	
	2016	2017	2016	2017
BDT Ülkeleri Toplamı	511773	524452	256480	321018
Azerbaycan	24109	25602	13670	170003
Ermenistan	23110	23254	17442	17802
Gürcistan	3167	3313	2028	1945

Tablo-4: Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: Russian Federation Federal State Statistics Service http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/population/

Gürcistan'da Rus göçmen sayısı diğer bölge ülkelerindeki sayılara göre daha azdır. Bunun nedeni hiç kuşkusuz iki ülke arasındaki ilişkilerin 2008 yılındaki çatışma sonrası giderek bozulmasıdır. Öte yandan yukarıda tablo bize Ermenistan'da Rus vatandaşlarının yoğun olarak yaşadığını göstermektedir. Ermenistan'ın nüfusunun da üç milyon civarı olduğu hatırlanırsa kırk beş bin Rus vatandaşına ev sahipliği yapması diğer bölge ülkelerine göre oransal olarak daha çok Rus'un Ermenistan'da olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Azerbaycan nüfusu ise on milyon civarındayken Rus sayısı yirmi iki bin civarındadır. Gürcistan'ın ise dört milyon civarındaki nüfusunun sadece beş binini Rus vatandaşları oluşturmaktadır.

Rusya'nın Gürcistan üzerine dış politikası bağımsızlıktan itibaren çok büyük değişiklikler arz etmeden devam etmiştir. Gürcistan'ın kendi ayrılıkçı hareketlerini Rusya kendi menfaatleri için kullanmaya çalışmıştır. Bu hareketleri Gürcistan'ın politikalarını kendi siyasi çizgisine getirmek ve Gürcistan'ı siyaseten sıkıştırmak için kullansa da başarılı

olamamıştır. Aksine bu tutum Gürcistan'ın Batı ile olan ilişkilerini geliştirmiştir. 2009 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova'yı da Rusya bahane ederek uluslararası topluma kendi tezini güçlendirmek için Osetya ve Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılarak bağımsızlıklarını tanımaya davet etmiştir. Oysa buradaki durum uluslararası hukuk, jeopolitik ya da siyasal destalinizasyon açılarından da farklılık arz etmektedir. Benzer şekilde Rusya-Gürcistan arasındaki sıcak çatışmalar dahil olmak üzere Gürcistan içindeki ayrılıkçıların Ruslarca desteklenmesi sebebiyle Gürcistan Rusya ekonomik ilişkileri de geri dönülmesi oldukça güç olacak bir şekilde dondurulmuştur. İlk tabloda gösterilen ithalat ihracat verileri 2005 sonrası dönemde tamamen sıfırlanmış ikili ekonomik ilişkiler dondurulmuştur. Aynı şekilde Rusya'dan Gürcistan'a göç eden kişi sayısı da oldukça düşmüş, Transkafkasya ülkeleri arasında Rusya'dan geçici ya da kalıcı olarak en az Gürcistan'a Rus vatandaşları gitmiştir.

Gürcistan nüfusunun büyük kısmı AB ile yakından ilişki kurmak istese de 2008 yılında yapılan savaşın şokundan sonra, çoğu bu riske girmemenin daha akılcı olacağını düşünmüştür. 2013'te seçilen hükümet ve devlet başkanı Giorgi Margvelaşvili, Moskova'ya çok daha yakın .(Marshall,2018;40)

3.3 Rusya Ermenistan İlişkileri

Rusya ile Ermenistan ilişkileri Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasından beri iyi bir seyir izlemiştir. Bölgede Rusya için en önemli müttefik hep Ermenistan olmuştur. Ermenistan dış politikasında Batı ile de özellikle Ermeni lobileri aracılığıyla iyi ilişkiler geliştirse de askeri olarak Rusya'nın bölgede bir karakolu görevini üstlenmiştir. Rusya'nın bölge üzerindeki askeri kuvvetlerinin ana karargâhı, askeri üslerinin merkezi konumundadır. Ermenistan'ın Rusya'ya karşı bu tavizkar tutumunda Ermenistan'ın komşu ülkelerle yaşadığı sorunlar etkili olmuştur. Bir diğer sebebi ise zengin yeraltı kaynakları olmadığından dışa bağlı ekonomisinde Rusya gibi güçlü bir ülkeye ihtiyaç duymasındır.

Rusya'nın özellikle Ermenistan ile yakın ilişki kurmasında bölge ülkelerinden hiç birisiyle istediği stratejik ortaklığa erişememesi de etkili olmuştur. Gürcistan ile en başından yolları ayrılan Rusya, Azerbaycan'ın da dengeli dış politikası sayesinde istediği askeri, ticari ve ekonomik seviyeyi yakalayamamıştır. Bu nedenle de kendisine sınırsız kapı açan Ermenistan vazgeçilemez bir müttefik konumuna gelmiştir.

Kafkasya coğrafyasında yaşanan ayrılıkçı hareketler, askeri müdahaleler, istikrarsızlıklar bu iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Rusya'nın Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketleri desteklemesi ile Gürcistan'ı kaybeden Rusya bu boşluğu Ermenistan ile doldurmaktadır. Keza Ermenistan'da Dağlık Karabağ sorunu Azerbaycan ile yaşadığı açmazları Rusya ile açmayı tercih etmiştir. Rusya'da Ermenistan'ın Azerbaycan ile yaşanan bu açmazını kendi menfaatleri için kullanmış, Ermenistan'daki nüfuzunu daha da arttırmıştır. Askeri, siyasi, ekonomik işbirliği ve entegrasyon hegomonik düzeyli baskıyı da sıkılaştırmıştır.

Ermenistan ile Rusya'nın bir diğer ortaklık noktası ise enerji yollarından kendilerinin dışlanmış olmasıdır, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı başta olmak üzere gerçekleştirilmek

istenilen projelerle AB ülkeleri ve ABD Rusya'yı ve de hem zengin kaynakları olmaması hem de Azerbaycan'la yaşadığı sorunlar sebebiyle Ermenistan'ı nakil projeleri dışında tutmuşlardır. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ sorunu sebebiyle bölgedeki en önemli enerji kaynağı sahibi Azerbaycan'ın Ermenistan ile ortak bir projede bulunmak istemeyişi karşısında Batılı güçler Azerbaycan'ı daha önemli bir partner olarak görmüş, Ermenistan'ı bu ticari ortaklığın bir parçası yapmamışlardır. Rusya'nın Ermenistan ile geliştirdiği ilişkilerinin temelinde şu hedefler bulunmaktadır;

Rusya için stratejik önemi olan bölgedeki gelişmelere müdahale olanağı kazanmak, Transkafkasya'daki askeri ve siyasi varlığını korumak, Ermenistan'da konuşlanan Rus askeri üsleri sayesinde Azerbaycan ve Gürcistan'ı kontrol altında tutmak, Hazar havzası enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara ulaştırılmasında Transkafkasya'dan geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Supsa petrol boru hatlarının mevcut boru hatlarına alternatif konumunu zayıflatmak, Azerbaycan ve Gürcistan'ın, Rusya'yı dışarıda bırakan yeni güvenlik mekanizmalarına üye olmalarını engellemek (NATO), Ermenistan üzerinden bölgede daha etkili siyasi, ekonomik ve askeri politika uygulamak ve bölgedeki etnik sorunları kontrol etmek. (Sönmez,2008;110)

Yeltsin döneminde başlayan Ermenistan ile olan ortaklık, siyasi, askeri ve ekonomik anlaşmalarla taçlandırılan iyi ilişkiler Putin yönetiminde arttırılarak devam ettirilmiştir. Askeri anlamda bir bütünleşmeye gidilmiştir. Ermeni askerleri Rus askeri uzmanları tarafından eğitilmiş, birçoğunun eğitimi ise Rusya'da gerçekleşmiştir ve Rus silahları ile donatılmışlardır. Ermenistan'ın dış güvenliğinde Rus askerleri görev almış, sınır birlikleri Ermeni ve Ruslardan oluşturulmuştur.

2001 tarihinde Putin, Ermenistan'a diplomatik bir ziyarette de bulunarak iki ülke arasındaki askeri, ticari, ekonomik bağları daha da sıkılaştıran yeni anlaşmalara imza atmıştır. Ortak tatbikatlar, savunma sistemleri ve hava sahasının Rusya tarafından kullanılması hususunda Rusya pek çok imtiyaz elde etmiştir. Bir sonraki yıl ise istihbarat paylaşımına ilişkin yeni adımlar atmışlardır.

15 Mayıs 2002 yılında ise Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü kurulmuştur. Bu oluşum;

Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Belarus, Rusya ve Tacikistan gibi yeni bağımsız devletler tarafından imzalanmış olan Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın ardından kurulan bir örgüttür. Günümüzde Afganistan ve Sırbistan da gözlemci devletler olarak örgüt içinde yer almaktadır. Bu örgüt, Sovyet sonrası dönemde bölgede oluşturulan hükümetler arası tek askeri ittifak olup bütün üyeleri, kolektif güvenliğin bölgede barış ve istikrarın sağlanması için gerekli bir araç olduğunu düşünmektedir. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü çerçevesinde Ermenistan ile oluşturduğu ikili işbirliği sayesinde Rusya, bu örgüte üyeliğini Transkafkasya'da etkisini sürdürmek için önemli bir fırsat olarak görmektedir. (Arynbek,2016;1)

Ermenistan bölgede Rus yanlısı siyaset üreten tek devlet olarak kalmıştır. Çünkü 2008 Gürcü-Rus Savaşı sonrası Gürcistan Batı'nın güdümüne girerken, Azerbaycan dengeli bir dış politika izlemektedir. Ermenistan'daki Rus askeri üsleri, karakolları ve askerleri ile bölgeye müdahale imkânına kavuşmuş; ortak tatbikatlar, hava ve savunma sistemleri ile de iki ülke arasında müttefiklik ilişkisi daha da artmış bir bütünleşme yaşamıştır. Örgüt ise üye ülkelerin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini kolektif şekilde korurken bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasını amaçlamaktadır. Üye ülkeler birbirine yönelik tehditleri önlemek için tedbir almayı kabul etmektedirler. Bu örgütle Rusya eski SSCB coğrafyasında askeri ittifaklara da imza atmıştır. Kırgızistan, Kazakistan, Rusya örgütün

askeri tatbikatlarına ev sahipliği yapmıştır. 2015 tatbikatı ise “Yıkılmaz Kardeşlik 2015” ismiyle Ermenistan’da gerçekleşmiştir. (SVT, 01.11.2015)

2016 tarihinde ise örgütün Güvenlik Konseyi toplantısı yine Ermenistan’da yapılmıştır. Toplantı bitiminde yazılı bir sonuç bildirisi yayınlanmasa da toplantının içeriğinin şu başlıklar olduğu söylenildi;

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü’nün 2025 yılına kadar geçerli olacak güvenlik stratejisinin belirlenmesi, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Kriz Müdahale Merkezi’nin kurulması, ortak bir ‘Terör Örgütleri Listesi’ oluşturulması ve terörizme karşı ortak mücadele konusunda elde edilen mutabakata dair bir belgenin hazırlanması, toplantı sonucunda açıklanan resmi kararlar arasında yer aldı. (Agos, 21.10.2016)

2017 yılında ise Rus-Ermeni ilişkilerinde daha yakın bir başlangıca imza atıldı. Ortak Savunma ve Güvenlik anlaşması imzalandı. Böylece askeri bütünleşme açısından Rusya ve Ermenistan bir adım daha ileri giderek ortak bir ordu kurulmasına izin verdiler böylece iki müttefik olarak olası bir saldırıya ortak cevap vereceklerdir;

Rus parlamentosunun alt kanadı, Ermenistan’la ortak ordu grubunun kurulmasını öngören anlaşmaya onay verdi. Geçen kasımda imzalanan anlaşmanın, Kafkasya bölgesinin güvenliğini sağlamayı amaçladığı kaydedildi. Ortak ordu grubunun temel görevinin, Rusya veya Ermenistan’a yönelik olası bir silahlı saldırıyı ‘tek komuta, tek fikir ve tek plana göre’ püskürtmek olduğu belirtildi. Buna göre, ortak bir komuta merkezi kurulacak ve birimde yer alacak asker sayısı güncel tehditler dikkate alınarak belirlenecek. Rusya ve Ermenistan başkomutanları, birimi konuşlandırma ve kullanma kararını ortak olarak verecek. (NTV, 15.07.2017)

Bu anlaşmaya göre Rusya ve Ermenistan savunma bakanlıkları bu ortak orduyu yönetmekle görevlendirildiler. Barış zamanında ise bu ortak ordunun ne amaçla kullanılacağına iki ülkenin genelkurmay başkanları ortaklaşa karar verecektir. Grubun görevleri arasında ise bazı başlıklar öne çıkmaktadır;

Her iki ülkeye karşı olası saldırının zamanında tespit edilerek ortaya çıkarılması ve püskürtülmesi, her iki ülkenin kara sınırlarının korunması, hava ve uzay sınırlarının ortaklaşa korunması ve her iki ülkenin bölgedeki kritik öneme sahip tesislerinin hava savunmasını sağlanması... Duma’dan yapılan açıklamada da ‘Anlaşmanın uygulanması tamamen Rusya’nın çıkarlarını karşılayacak, iki ülkenin güvenliğinin güçlendirilmesine yardımcı olacak ve federal bütçeden ek ödeneklere ihtiyacı olmayacak’ denildi. (Sputnik, 14.07.2017)

Rusya’nın Ermenistan ile ortak ordu kurmasını ise bölge ülkeleri Transkafkasya’daki Rus çıkarlarının korunmasına yönelik bir adım olarak algılamışlardır. Genel yorumlar şu şekildedir;

Anlaşma şartlarında eş komutanlık mekanizması yok. Yani net ifadelerle Rusya’nın üstünlüğü teyit edilmiştir. Bu demektir ki Rusya, son zamanlarda ilişkileri gerginleşen Gürcistan ile savaşa başlarsa Ermenistan ordusunun silahlı operasyonlara katılmasını talep edebilir. Anlaşmadaki hedef Ermenistan’ın güvenliğini korumaktan çok Rusya’nın Transkafkasya’daki çıkarlarının korunmasına yöneliktir. İşgal altındaki Dağlık Karabağ’da askeri operasyonlar başlarsa Ermenistan, Azerbaycan sınırlarında da ateşkesi ihlal ederek ve Azerbaycan ile savaş halinde olduğunu öne sürerek ortak ordu grubunun olaylara müdahale etmesini isteyebilir. Bu duruma Moskova’nın nasıl tepki vereceği belirsiz, çünkü savaş durumunda komutanlığı Rusya üstlenecek. Bütün durumlarda bu anlaşmanın onaylanması Rusya tarafından Azerbaycan’a baskı aracı olarak kullanılabilir. (AA, 28.07.2017)

Bu anlaşma içeriğindeki belirsizlikler nedeniyle Rusya’nın Gürcistan’a karşı müdahalesi halinde Ermenistan’ı, Ermenistan’ın Azerbaycan’a müdahalesi durumunda ise Rusya’yı

da çatışmalara çekebilecektir. İki taraf ülke de bu anlaşmaya güvenerek daha saldırgan tutumları da benimseyebilirler. Bu durum ise bölgede olası tehditleri arttırmaktadır. Nitekim 2017’de Ermenistan ateşkesi bozucu Azerbaycan’a sürekli provokatif saldırılar düzenlemektedir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin bu seyrinden Putin ve Sarkisyan oldukça memnundur. Ağustos 2017’de Soçi’de bir araya gelen iki lider bu dostluktan duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. Putin, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin güçlendirilmesi için destek sağlandığını, sadece siyasi değil ekonomik ve askeri meselelerde de işbirliğine gidildiğini belirtirken, Sarkisyan hem bölgesel hem de küresel alanlardaki koordinasyonun stratejik müttefikliği kuvvetlendirdiğini vurgulamıştır. (**Sputnik**, 23.07.2017)

Kısacası Rus-Ermeni ilişkileri Yeltsin döneminde de Putin döneminde de sıcak bir seyrizlemiştir. Öyle ki bu yakın ilişkiler son beş yıl içerisinde Putin ve Sarkisyan’ın askeri bütünleşme çabalarıyla daha da yakınlaşmış, Ermenistan Rusya’nın Transkafkasya karakolu haline gelmiştir. Ermenistan hem komşu ülkelerle yaşadığı sorunları hem de yeraltı kaynakları açısından yoksun bir vaziyette bulunduğunu Rusya ile yakınlığı sayesinde aşmakta bu nedenle de Rusya’nın ileri karakolu olma görevini severek üstlenmektedir. Rusya ise bölgeye Ermenistan üzerinden müdahale etmekte bu nedenle de iyi ilişkilerini koruyup geliştirmeye fazlasıyla önem vermektedir.

Genel olarak ise Rusya; askeri, ekonomik ve jeopolitik olarak Ermenistan’a doğrudan hâkimiyet kurmakta Gürcistan ve Azerbaycan üzerinde ise siyasal, ekonomik, askeri ve jeopolitik bağlamda hegemonik baskısını arttırmaktadır. Öte yandan bu ülkelerdeki Rus kolej ve üniversiteleri vardır; Çarlık ve Sovyet döneminin bu üç ülkede siyasi ve kültürel etkisi de yadsınamaz boyuttadır. Ayrıca bu üç ülke Rusya’da yaşayan, anavatan finans ihtiyaçları açısından önemli olan göçmen işçi nüfusuna sahiptir. Dolayısıyla bu ilişkiler liberal batılı devletlerarasında ve son dönem 1970’lerden itibaren etkisi görülmeye başlayan karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi geliştirmiştir. Rusya ve bu ülkeler arasında da aynı şekilde karşılıklı bağımlılık ilişkisi ekonomik, siyasi, kültürel, jeopolitik olarak gelişmiş; Rusya’nın güvenlik Konseyi üyeliği, nükleer ve hegemon güç olması, Avrasya Ekonomik Birliği, Kolektif Güvenlik Örgütü, BDT, Şanghay İşbirliği Örgütü vb. bölgesel, küresel, ikili ekonomik, siyasi, askeri güç kapasiteleriyle bu ülkeler üzerinde herhangi bir siyasi sorun veya bu ülkelerin başka ülkelerle küreselleşme ve bölgeselleşme ya da ikili ilişki geliştirdiğinde Rusya asimetrik, karşılıklı bağımlılık ilişkisini, uluslararası hukuku ve barışçıl iyi ilişkileri ihlal ederek müdahalede bulunmaktan çekinmemektedir.

IV Bölüm

Uluslararası Güçlerin Transkafkasya'daki Güç Rekabeti

Transkafkasya zengin yataklara sahip Hazar bölgesi ile küresel ve bölgesel güçlerin rekabet alanıdır. Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra bölgede etkinliğini arttırmak isteyen devletler hem birbirlerinin etkili politikalar üretmelerini engellemek hem de kendi etkinliklerini arttırmak için yeni politikalar üretmişlerdir. Bölgeye yönelik aktif siyaset üreten bölgesel ve küresel güçler ise hiç kuşkusuz ABD, AB, İran, Çin ve Türkiye'dir.

Sovyetlerin çöküşü Türkiye'nin stratejik ve askeri açıdan Batı için taşıdığı önemi azaltmakla kalmadı, Avrupalıların uzun zamandır bastırdıkları atadan kalma Türk düşmanı önyargılarının yeniden patlak vermesine sebep oldu. Fransa ve İngiltere tarih boyunca güçlü bir Türkiye'nin Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'daki çıkarları açısından tehlikeli olduğunu düşünmüştür.(Karpas,2015;162-163)

Rusya'nın Avrasya stratejisinin merkezinde yatan Hazar bölgesi "Yeni Büyük Oyun" başlığı altında güç mücadelelerine tanıklık etmiştir. Komünizmin çöküşünün ardından ideoloji boşluğuna düşen Rusya, Putin'in Avrasyacılığı ile bu boşluğu tamamlamaya başlamıştır. Bölgedeki Batılı güçlerin yayılışını engellemek adına "sınırlı işbirliği ve bölgesel rekabet politikası" ile ilişkilerine yön vermiştir.(Bakır ve Karadağ, 2006;89-100) Sovyet sonrası bölgedeki Rus-Türk politikalarındaki rekabet ve Türkiye'ye karşı olan tehdit algılamaları da Putin'le birlikte yerini bölgesel işbirliğine bırakmaya başlamıştır.

Rusya'dan farklı bir yaklaşım içerisinde olan Çin'in amacı ise, Rusya'nın etkinlik alanına nüfuz etmektir. Rusya bölgedeki hegemonyasını devam ettirmeye çalışırken, Çin bölge ülkelerine, kendini Rusya karşısında stratejik ortaklık kurulabilecek bir alternatif olarak sunma çabası içindedir. (Hatipoğlu,2008;1-29)

Bölgedeki diğer bir güç olan İran'ın politikaları revizyonizmden ne kadar uzaklaşıp güvenlik temelli bir dış politikaya evrilse de bölgeyle ilişkilerini istediği düzeyde geliştirememiştir. Teknolojik-mali yetersizlikler, ekonomik yapının sağlam olmayışı, İran-Türkiye ve ABD-Rusya rekabetinin yansımaları, bölgedeki İslami muhalefetle bağlantısı olduğu algısı gibi etkenler nedeniyle bölgeye yönelik İran dış politikası sınırlanmıştır.(Akdevelioğlu,2005;157)

Avrasya ya da Mackinder'in deyişiyle "Dünya Adası", Amerikan dış politikasındaki önceliğini devam ettirmektedir. ABD'de yaygın görüş, Avrasya'daki kaynaklara hakim olan gücün, ABD çıkarlarını tehlike altına sokabileceği şeklindedir.(Erol,2006;121)Eski Sovyet alanında başvurduğu yöntemler incelendiğinde ise ABD'nin genel tavrının, Rusya ve Çin'ininkine benzer olmadığı şeklinde değerlendirilebilmektedir. ABD, bölgenin ihtiyaçları olarak "demokratikleşme" ve "insan hakları"konularını daha fazla vurgulamakta ve bölgenin otoriter rejimlerine daha katı davranmaktadır. (Hatipoğlu,2008;11-12)

Bu bölümde de bölge için rekabet halinde olan bu devletlerin bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini ve politikaları ayrıntılı olarak incelenmektedir.

4.1 ABD

SSCB'nin dağıldıktan sonra Transkafkasya bölgesinde meydana gelen yeni devletler ABD dış politikasında yeni bir açılıma sebep olmuştur. SSCB döneminde kendisine tehdit olarak gördüğü bu coğrafya artık yeni bir sahadır. Bu yeni saha da ABD ve Rusya arasındaki yeni güç savaşının alanıdır. ABD'nin bölgeye ilgisi hem Rusya'nın çevrelenmesi amacından hem de jeostratejik ve jeopolitik öneminden kaynaklanmaktadır. Hazar petrollerinin dünya pazarlarına sürülmesi dünya siyasetindeki başat güçlerin rekabetini daha da arttırmaktadır. ABD için;

Hazar petrolü ve buna uygun olarak da petrol boru hatları çok mühim jeopolitik anlamı haizdir. ABD'nin stratejik planları Hazar'ı Karadeniz'in Türk Kıyısıyla birleştiren bir jeopolitik kuşak meydana getirmekten ibarettir. Söz konusu kuşağın Rusya Federasyonu ve İran'ın kontrolünde bulunmaması gerekir. Bu da Türkiye'nin veya doğrudan Amerika'nın etkisi altında bulunan bir Kafkas Devleti ya da devletleri kurulmasını gerektirir. (Dugin,2003;372)

ABD bölgeye kendi nüfuzunu kabul ettirmek için bölgedeki devletlerle iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmakta özellikle etnik azınlıkların bağımsızlıkları yerine bölge hükümetlerini desteklemektedir. Bu tutumu ise Rusya'nın dış politikasından oldukça farklıdır. Örneğin ABD, 2008 Gürcistan savaşında ayrılıkçılar yerine Gürcü hükümeti desteklemiştir. Rusya ise tam tersine bölgedeki istikrarsızlığın sürmesi taraftarıdır. Benzer şekilde Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ sorununun çözümünde de ABD arabuluculuk rolünü tek başına üstlenmek istemektedir. Ama ABD'de ki Ermeni lobisi ABD'nin daha nötr bir politika üretmesine engel olmaktadır.

Ama ABD'nin bölgeye yönelik başarısızlıkları 1994 senesi itibariyle değişmeye başlamıştır. Çünkü 1994 yılında ABD petrol anlaşmalarına taraf olmaya ve bölgenin petrollerinden faydalanmaya başlamıştır. ABD'nin bu tarihe kadar ki olan başarısızlığının temelindeiki neden vardır. İlki,Kafkasya'nın Amerika tarafından hala Rus arka bahçesi olarak nitelendirilmesi ve Rusya ile karşılaşmamak adınazayıf politikalar üretmesi, ikinci olarak ise üç bölge devletinin de RF'den çokta bağımsız olmayan bir siyasi yön çizmesidir.(Jamili,2004;9)

1994 yılı itibariyle yapılan ticari anlaşmalarla bölgeye giren ABD, petrol şirketlerinin bölgedeki faaliyetlerini arttırmak ve güvenliklerini sağlamak için bölgedeki istikrarı desteklemeye başlamıştır. Bölgedeki nüfuzunu arttırabilmek için de uluslararası kurum ve kuruluşları aktif olarak kullanmaya başlamış, Rusya ile İran'ın ise bölge üzerindeki etkisini kırmaya çalışmıştır. Askeri, teknik ve ekonomik yardımlar da bölge ülkelerine bu amaçla yapılmıştır.

Hazar petrollerinin işletimi ve dünya pazarlarına dağıtılması hususunda aktif politikalar üreten ABD özellikle ulaşım güzergâhlarında Rusya'nın dışlanması için çalışmıştır. Bu güzergâhların ise güvenli yollardan geçebilmesi gerekmekte bu nedenle de bölgede istikrarın sağlanması önemlidir. Rusya ise tam tersine bölgeyi güvensizleştirerek ABD'nin güvenli yollar planlarını işlevsizleştirmek istemektedir.

ABD, Ermenistan'ın Rusya'nın uydusu olmaktan biraz bile çıkarabilmek adına Karabağ sorununun çözümüne odaklanmıştır. Ama bu diplomatik girişimleri Ermeni milliyetçileri tarafından engellenmiştir. Gürcistan'daki bağımsızlık ayaklanmalarını ise durduramadığı

gibi çatışmalara dönüşmesine seyirci kalmıştır.11 Eylül ile birlikte realist mentalitesini Amerikan idealizmiyle harmanlayan Bush dış politikasını güçlü bir stratejiye oturtma fırsatını yakalamıştır. Bush'un oluşturduğu stratejide ABD'nin üstünlüğünün faydaları ve ülkeye yönelen tehditlere karşı önalıcı savaş açma hakkı söylemleri yeni politikanın amaç ve aracının altını çizmiştir. (Hook ve Spanier,2016;288) ABD bölgeye yönelik ticari anlaşmalarını 11 Eylül sonrası kendi güvenlik doktrinleri çerçevesinde askeri anlaşmalarla da taçlandırma siyasetine yönelmiştir. Öncelikle Azerbaycan'a askeri yardım göndermeye başlamıştır. Azerbaycan ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bu politikayı ise Amerikan diplomat Henry Kissinger şöyle ifade etmekteydi;

Bizim hedefimiz her şeyden önce sağlam bir dış politika ile uzun vadeli çıkarlarımızı desteklemektir. Bu politika ne kadar çok bizim ve başkalarının çıkarlarını realist bir tarzda değerlendirilmesi üzerine dayanırsa, dünyadaki rolümüz de o kadar etkili olur. Dünya ile ilgilenmemizin nedeni yükümlülüklerimizin olması değil, dünya ile ilgilenmemizden dolayı yükümlülüklerimiz vardır. Çıkarımız yükümlülüklerimize şekil vermiştir. Yükümlülüklerimiz çıkarlarımıza değil.(Kissinger,1998;675)

2007 yılına gelindiğinde ise Azerbaycan NATO ile entegrasyona ağırlık vermeye başlamıştır. NATO'nun Bireysel Ortaklık Eylem Planı'na (IPAP) yılsonuna kadar katılmayı hedeflediklerini dile getirmişlerdir. Azerbaycan'ın NATO üyeliği gerçekleşirse de NATO için gerekli zamanlarda hava sahasını kullandırmaktadır. ABD bölge ülkelerinin NATO'ya katılımını arzu etmektedir. Bu nedenle de;

2008 yılı bütçesinden Azerbaycan'a yapılacak askeri yardımı 4,3 milyon dolara yükseltti. Aynı bütçede Ermenistan'a yapılacak yardım bütçesinin 3 milyon dolar belirlenmesi ise ABD'deki Ermeni lobisinin dikkatini çekti... ABD'nin öncelikli amacı Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ı Rusya'yı devre dışında bırakacak bir enerji rotası üzerinde daha kararlı hareket etmeye ikna etmektir. (Alkan,2010;150)

ABD ile Azerbaycan arasındaki iyi ilişkiler sıklıkla ikili görüşmeler şeklinde de cereyan etmektedir. Örneğin Eylül 2010'da Başkan İlham Aliyev, BM Genel Kurulunun New York'taki oturumunda Başkan Barack Obama ile bir araya gelerek bir dizi ikili ve çok taraflı anlaşmayla Azerbaycan ve ABD arasındaki ilişkilerin daha da gelişmesi için somut gündem belirlemişlerdir. Azerbaycan, ilk iletişim uydusunun tasarım, inşa ve teslimi için Virginia merkezli Orbital Sciences Corporation ile bir sözleşme imzalamıştır. Bu sözleşme 205,3 milyon ABD doları değerindedir ve akabinde Boeing ile bir milyar dolar değerinde bir sözleşme imzalanmıştır. Azerbaycan BDT içinde ABD'nin en önemli ticaret ortaklarından birisidir. Azerbaycan'ın ABD ile olan ekonomik ve ticari ortaklığı yeni alanları kapsayacak şekilde de büyümektedir. (Consulate General of the Republic of Azerbaijan in Los Angeles, t.y.;1)

ABD'nin Gürcistan ile olan ilişkilerinin temelinde ise Gürcistan'ın ayrılıkçılar sorunu vardır. Ayrılıkçılar sorununu çözmek için Gürcistan BDT'ye üye olup, Rusya'nın üs isteklerine cevap verse de hem Rusya'yı dengeleyebilmek hem de kendisini daha güvende hissetmek için ABD ile de ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. ABD'nin Transkafkasya'daki siyasi zaferi de 2004 yılında yapılan Gürcistan seçimlerinde gerçekleşmiştir.

Devlet başkanlığını kazanan Saakaşvili'nin seçim öncesi kampanyası Soros Vakfı ve diğer uluslararası vakıflar ve ABD tarafından da desteklenmiştir. Aslında Washington'ın beklentisi; Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin başına Batı taraftarı olan iktidarların gelmesi ve böylece

Moskova'ya karşı güçlü koz elde etmekle beraber Hazar petrollerini kontrol etmek olmuştur... Gürcistan Abhazya ve Osetya problemlerinin çözülmesinde ABD'den beklentisi yüksek olmuştur. Ancak ABD, Gürcistan'a askeri açıdan gelişmesi için teknik ve finansal yardımda bulunmasına rağmen Hazar petrolüne bağlı olarak kendi çıkarlarının peşine düşmüş ve RF'nin Gürcistan'daki etkisini azaltmak için çabalamıştır. (Köktaş,2015;98)

Gürcistan'ın üniter devlet yapısını korumak ve farklı etnik kimliklere karşı tavizsiz bir tutumu benimsemesi ile 2004 yılında başlayan sıcak çatışmalar 2008 yılında çok taraflı bir savaşa dönüşmüştür. NATO'ya üye olmak isteyen Gürcistan'da böylesi bir savaşın çıkması ise hiç kuşkusuz onu üyelik için uygun olmayan bir aday da haline getirmişti. ABD ise yaşanan bu olaylara ilişkin Gürcistan'ı desteklediğini ve tüm BM üyelerini de Gürcistan'ı desteklemeye çağırdı. Sert açıklamalarla Rusya'yı suçlasa da ABD bu krizde etkili bir siyaset oluşturamadı.

Rusya'nın savaştan sonra, çekilme işini ağırdan alması ve Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un, Osetler ile Abhazların artık Gürcistan'ın çatısı altında yaşamalarının imkânsız olduğunu söylemesi ABD-Rusya ilişkilerinin daha da sertleşmesine neden oldu. Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü hiçbir şekilde tartışma konusu yapmayacaklarını da belirten Bush, bölgelerin tekrar Gürcistan'a dönmesi için her türlü desteği vereceklerini söyledi. ABD Kongresi'nin pek çok üyesi, Gürcistan'ı ziyaret ederek ülkenin toprak bütünlüğüne destek verirken ilk aşamada 365 milyon dolarlık bir insani yardımı da onaylatıldılar... Bütün bunlar Gürcistan'ın Rusya karşısında ABD tarafından yalnız bırakılmayacağına dönük adımlardı. Çünkü Tiflis Yönetimi'nin ABD tarafından kışkırtıldığı fakat yalnız bırakıldığına yönelik bir algı vardı. (Erkan,2016;53)

ABD'nin bu yardımları Gürcü-ABD ilişkilerini geliştirirken Gürcü-Rus ilişkilerinde yeni gerilimlere sebebiyet vermekteydi. Güney Osetya ile Abhazya bağımsızlıklarının Rusya tarafından tanınması ve Saakaşvili'nin istenmeyen adam ilan edilmesi ise Rus-Gürcü ilişkilerini tamiri oldukça güç bir duruma soktu. Böylece Gürcistan kendi güvenliği için ABD ile daha da yakınlaştı ve bölgede ABD'nin ileri karakolu olmaya razı oldu. ABD, Gürcistan sayesinde Transkafkasya'ya yerleşti. ABD'nin Kafkasya'da bulunan ülkelerin Rusya'nın baskısını dengelemek için bölge ülkelerinin ekonomik, askeri ve güvenlik güçlerini desteklemek için gerek enerji boru hatlarını Bakü-Ceyhan, Nabucco, TANAP, Bakü-Tiflis-Kars ve benzeri doğalgaz, demiryolu ve petrol gibi boru hatları ve ulaşım ağlarıyla Kafkas-Hazar-Orta Asya ülkeleriyle ekonomik teknik ticari ilişkileri geliştirerek bu ülkelerin batılı küresel ekonomik uluslararası sisteme dahil olarak Rus, İran ve Çin etkisini dengelemektedir (Iseri,2008;45-55).

Bölge ülkelerinden sonuncusu olan Ermenistan ile ABD ilişkileri ise daha çok ABD'deki Ermeni lobisi üzerinden sürmektedir. Çünkü Ermeni devleti bölgede Rusya'nın karakoludur. Askeri, ekonomik, teknik, ticari anlaşmalar ve ortak ordu grubu oluşturulması gibi adımlarla tamamen Rusya'nın nüfuz alanına girmiştir. Ama ABD'deki etkin Ermeni diasporası sayesinde Ermenistan'a mali yardımlar günden güne artarak devam etmiştir.

Ermenistan'ın Azerbaycan ve Türkiye ile olan sorunlu ilişkisi ABD'nin bu iki ülke olan ilişkisini de yer yer etkilemekte ya da bazen planlarını sekteye uğratmaktadır. Bu nedenle de ABD zaman zaman Ermenistan'ın bu tarihsel sorunlarını aşabilmesi için aracı olmaya çalışmaktadır. Ama tüm bu girişimleri Ermeni milliyetçileri tarafından engellenmekte ve ABD lobisinin etkin faaliyetleri neticesinde senatodan da Ermenistan aleyhinde karar almasını imkânsızlaştırmaktadır. Kısacası;

Ermenistan'ın ABD'nin çıkarlarına aykırı olan iç ve dış politik yapısına rağmen ABD yönetimi Ermenistan üzerinde baskıda bulunamamakta hatta Azerbaycan topraklarının işgal altında olması gibi açıkça uluslararası hukuka aykırı bir durum bile ABD yönetimi tarafından uluslararası alanda Ermenistan'ı Batı çizgisine getirmek için kullanılamamaktadır. (Kasım,2011;1)

ABD'nin Transkafkasya politikasına genel olarak baktığımızda ABD'nin bölgeye nüfuz etme çabalarının doksanların ikinci yarısında başladığını ama istikrarlı bir ilerleme gösteremediğini görüyoruz. Bu dalgalı seyirde zaman zaman ortaya çıkan başka sorunlar örneğin Afganistan ya da Irak müdahalelerinin ABD'nin dikkatini dağıtması sebep olabilmektedir. Ama asıl olarak bölge devletlerinin tutumu ABD'nin bölgeye nüfuz edip etmeyeceğini belirlemektedir. Ermenistan'ın ABD'ye yönelik katı tutumu onun Ermeni coğrafyasına girişini engellerken Gürcistan'ın yüzünü ABD'ye dönmesi onu ABD'nin nüfuz alanı haline getirmektedir. Azerbaycan ise kazançlı ticari anlaşmalarla yer yer ABD yer yer Rusya ile yakın bir ilişkiler ağı içindedir. Bu tabloya bakıldığında ABD'nin kendi başarısından ziyade bölge ülkelerinin tercihlerine göre bir ABD etkisinden söz etmek mümkündür.

4.2 Avrupa Birliği

AB'nin Transkafkasya için oluşturduğu stratejilerinde her üç bölge devletinin de AB ile entegrasyona dair amaçlarının bulunması etkili olmaktadır. Bu karşılıklı ilişkide tarafların çıkarları rol oynamaktadır. AB ile uyum için gereken tedbirlerin karşılığında AB'den kazanç sağlamaya odaklanan bölge devletlerine karşılık AB'de desteği karşısında bölgeden maksimum faydalanan olmak istemektedir.

AB bölgedeki bağımsızlıkları 1991 yılında hızlı bir şekilde tanımıştır. Yardımlar ise 1993 yılı itibariyle yapılmaya başlanmıştır. Bunda bölge ülkelerinin kendi çizgilerini görebilme ve Rusya'nın eski Sovyet coğrafyası ile olan ilişkisini tahlil etme amacı yatmaktadır. Bölge devletlerinin kendi yollarını çizmeye başlaması ile de AB bölge devletlerine yardım etmeye başlamıştır. Ekonomik anlamda da kendilerini toparlamaya ve geliştirmeye çalışan bu devletler için AB'nin gönderdiği yardımlar büyük önem teşkil etmektedir. AB aynı zamanda bölgedeki etnik sorunlar ve çatışmalar karşısında da bölge ülkelere insani yardımlar göndermektedir.

Bölgedeki üç ülke AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası'nın ve Doğu Ortaklığı'nın bir parçası haline 2004 yılı itibariyle gelseler de, AB Gürcistan hariç bölge için açık bir strateji veya politika hazırlamakta başarısız olmuştur. Çünkü AB, istikrarın, güvenliğin, demokrasinin güçlenmesine yardımcı olma ve daha uyumlu bir bölge meydana getirmek için dönüştürücü bir araç olma misyonunu üstlenmesine rağmen gerekli reformları başarıyla bölgede uygulayamamıştır. (Paul, 2016;1)

Öte yandan, AB bölge ülkelerinin AB'nin ekonomik ve siyasal sistemi olan liberal politikaları benimseyebilmelerini sağlamak adına çeşitli programları yürürlüğe koymuştur. Bu programlardan biri ise TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of the Independent States)'dir. Programın amacı eski Sovyet cumhuriyetlerine teknik yardımlar yaparak ekonomik kalkınmalarını sağlamaktır.(Demir,2003;379)Bu programla sağlanan mali yardımlardan faydalanabilmek için devletler, AB'nin önem atfettiği değerler hususunda gereken özeni ve tedbirleri almakla sorumludurlar. Örneğin;

Sınır ötesi kirlilik dâhil, çevre kirliliği riskinin azaltılması için gereken girişimlerin gerçekleştirilmesi, enerji kaynakları ve diğer doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanması, projelerin sosyal yönünün araştırılmasının temin edilmesi. TACIS programı aynı zamanda devletlerarası, bölgeler arası ve sınır ötesi işbirliğini teşvik etmektedir. Bu işbirliği ulusal seviyede iletişim ağlarının kurulması, çevre koruma, adalet ve içişleri gibi alanlarda tek başına baş edemeyecekleri sorunların özölmesinde yardımcı olmaktadır.(İbrahimov,2008;88-89)

Bu programlar kapsamında özellikle boru hatlarının nakil yolları ve demiryolları çalışmaları ile AB ülkeleri ile Transkafkasya birbirine de bağlanmaktadır. Bu noktada bir diğer önemli program INOGATE programıdır.Bu programla AB Hazar petrollerinin çıkarılması ve işletilmesi hususunda kendisinin de pay alabilmesini amaçlamaktadır. Programla doğalgaz ve petrolün taşınmasında modernizasyon ve alternatif yolların oluşturulması da hedeflenmektedir. AB tarafından desteklenen yeni boru hatları ise; Bakü-Tiflis-Erzurum (Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye Boru Hattı), Odessa-Brody (Ukrayna-Polonya Boru Hattı), Constanza-Omisalj-Trieste (Romanya-İtalya Boru

Hattı)'dır. Benzer şekilde ulaşım alanında Asya, Avrupa Transkafkasya üzerinden İpekyolu'nun canlandırılması projeleri söz konusudur ki bu projenin bir ayağı da Ekim 2017'de açılan Kars-Bakü-Tiflis demiryolu hattıdır.

AB'nin uyguladığı programlar ile AB'ye üyelik sürecine de katılım adımları atılmaktadır. Bu programları başarıyla yürüten devletler aday ülke statüsüne kavuşmakta ve ardından ise tam üyelik hakkını kazanmaktadırlar. Özellikle Balkan coğrafyasında başarıyla uyguladığı programlarla AB çatısı genişlemiştir. Benzer bir üyeliği arzulayan bölge ülkeleri de bu programlara uymaktadır. AB'ye uyum sürecine ön hazırlık safhasını bu programlar sağlamaktadır.

AB Balkan coğrafyası ülkeleriyle Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmaları da imzalamaktadır. Böylece ticari, sosyal, ekonomik ilişkiler arttırılmaktadır. Bölge ülkeleriyle de 1996 yılında imzalanan bu anlaşmalar 1999 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmaları;

AB ve ilgili devletle arasında, mal ve hizmet ticaretini, siyasi diyalogu, fikri hakları, şirketlerin tabi olacağı kuralları oluşturan yatırım teşviki gibi düzenlemeleri, güçlü ve kapsamlı siyasi ve ekonomik ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Ulaşımdan yükseköğrenime kadar farklı konularda işbirliğine olanak vermektedir. Bu anlaşmalar, ticaret ve yatırımların artmasında giderek artan bir rol oynamaktadır... Bu anlaşmalar, siyasi bağımsızlığa ve parlamenter demokrasiye vurgu yaparak, her taraf devlete demokratikleşme sürecinde yardım etmektedir. (İbrahimov,2008;103-104)

AB'nin yaptığı bu anlaşmalar ile hem Rusya hem de İran aslında çevrenlenmektedir. Tehdit olarak algılanan bu ülkelere yaklaşılmakta bir tampon bölge oluşturulmaktadır. Hem yeni ekonomik pazarlara AB'nin ulaşımı sağlanmakta hem de doğal kaynaklara girişi de yine böylece sağlanmaktadır. AB büyüme stratejisi ile kendi güvenli bölgelerini de pekiştirmektedir. Bu nedenlerle Transkafkasya AB'nin yeni genişleme alanıdır.

AB bölge ülkeleri ile ilişkilerini bütünlüklü bir seyrinde tutmak istemektedir. Önce bölge devletlerinin birbiriyle iyi ilişkiler kurmasını sağlayarak kendisine kuzey-güney hattında istikrarlı bir hat oluşturma niyetindedir. Böylece hem ticaretini hem de hazar petrolünün dünya piyasalarına sürülmesinde etkin bir rol oynayabilecektir. Bu nedenle Karabağ bölgesel ortaklık için bir tehdittir. Ermenistan'ın Karabağ'a yönelik saldırıları Azeri-Ermeni ilişkilerini açmaza sürüklerken Ermenistan'ın Rusya ile yakınlaşmasına da sebep olmaktadır. Bu nedenle AGİT bünyesinde 1992 yılında Minsk Grubu oluşturulmuş 1994 senesinde ise ateşkesi sağlamıştır. Ama tüm bu çabalara karşın kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Bölgedeki bir diğer sorun Gürcistan içindeki ayrılıkçı hareketlerdir. Gürcistan'daki istikrarı ve güvenliği olumsuz etkileyen bu hareketlere karşı AB Gürcü iktidarı desteklemekte çatışmaların önlenmesini amaçlamaktadır. Ama Gürcistan'daki çatışmalarda AB bünyesindeki tüm devletleri aynı amaca kanalize edemediğinden bir tavır sergileyememiş ve olaylara seyirci kalmıştır.

AB'nin bölgeye yönelik ilk başarısı, 1994 yılında Azerbaycan'ın Batılı şirketler çoğunlukta olmak üzere yaptığı petrol anlaşmaları olmuştur. Rus etkisine rağmen bölgenin Batı'ya açılması ile yeni bir fırsatlar kapısı AB için açılmış olmuştur.

Söz konusu anlaşma Kuzey'in baskısına rağmen Azerbaycan'ı Batı'ya ve Batı'yı da Azerbaycan'a açarak bölgedeki dengeler üzerinde etkili olmuştur. Nitekim yeni dönem bölge için tamamen ekonomik çıkarlara dayanan yeni işbirliği olanakları, ulaştırma alternatifleri ortaya çıkarmış ve en önemlisi, bölgesel ve bölgelerarası işbirliği alternatifleri sunarak sömürge sonrası Avrasya'nın yeniden yapılanmasına katkıda bulunmuştur.(Şahbazov,2015;103)

Azerbaycan elindeki doğal kaynakları sayesinde dengeli dış politika izleyebilirken Gürcistan Batı'nın liberal değerlerini benimseyerek AB ile olan ilişkilerini geliştirmiştir. Birde Güney Osetya ile Abhazya bağımsızlıklarının Rusya tarafından desteklenmesi eklenince bölge ülkeleri içerisinde en liberal tutumu benimseyen ülke Gürcistan olmuştur. Ermenistan ise Karabağ sorunu çerçevesinde Azerbaycan ile ilişkilerini geliştirememekte ve varlığını Rusya'ya dayandırmaktadır. Bu nedenle AB ile ilişkileri diğer Transkafkasya devletlerine göre daha yavaş ilerlemektedir.

AB özellikle Gürcistan ile arasındaki siyasi birliktelik ve ekonomik entegrasyonu yakalamak için çaba göstermektedir. Gürcistan vatandaşları, 28 Mart 2017 tarihinden bu yana Schengen bölgesine vizesiz seyahatten faydalanırken, Gürcistan da Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanına (DCFTA) girmiştir. AB, Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağıdır ve her yıl 100 milyon €'dan fazla teknik ve mali yardımda bulunmaktadır. Gürcistan, Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) ve Doğu Ortaklığı (EaP) kapsamında AB için önemli bir ortaktır. 2015 ENP incelemesi, AB'nin ortak ülkelerle olan uzun vadeli katılımını, özellikle AB ile derin ilişkileri sürdürmek isteyen Gürcistan ortaklarıyla tekrar teyit etmiştir. ENP politikası, Gürcistan'ı Avrupa mevzuatına ve standartlarına daha yaklaştırmak için bağlar kurmaya teşvik etmeye devam etmektedir. (Kocijancic ve Kaznowski,2017;1)

Genel olarak bakıldığında Transkafkasya'nın iki farklı bloklaşmanın içerisinde olduğu söylenebilir.

Bir yanda güvenlik ve bölgesel çatışma konularında Rusya, Ermenistan ve İran'ın yakınlaşmasını, diğer tarafta, Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan'ın aralarındaki yakın işbirliğinin yanı sıra, Kafkasyalı kimliğinden ziyade Avrupalı ortak kimlikleri ile Batıya odaklı benzer dış politika izledikleri görülmektedir. Bahsedilen bu bloklaşma ve her iki bloğun farklı yaklaşım ve tutumu zaman ilerledikçe gelişerek devam etmektedir. Ayrıca Ermenistan'ın Rusya yönlü tutumu, spontane olarak geliştirmeye çalıştığı Batı ilişkisi ile uyumsuzluk teşkil etmekte ve bu durum Moskova'nın güvenini koruma yönünde endişe yaratmaktadır. Rusya'nın Gürcistan'a kıyasla Azerbaycan'la daha sıcak olan ilişkileri kısmen Azerbaycan'ın Transkafkasya bölgesinin en büyük ve etkin ülkesi olmasının yanında, önemli doğal kaynaklara sahip olması, ulaşım açısından stratejik konumu, enerji transferi ve bu transferden önemli gelirler sağlamaya başlaması ile izah edilebilir.(Şahbazov,2015;104)

Özetle, AB SSCB'nin çözülmesinin ardından bölgeye yönelmiştir. Hazar havzasının petrol yataklarının işletilmesi ve dünya pazarlarına ulaştırılması hususunda etkin rol almak için bölgeye yönelik farklı programlar sunmuştur. Bölgesel stratejilerle iyi ilişkiler geliştiren AB partnerlik anlaşmalarıyla uzun vadeli olarak bölgeye yerleştiğini göstermektedir.

4.3 İran

Geniş petrol yatakları ve coğrafi konumunun sağladığı geçiş güzergâhı olma durumuyla Transkafkasya bölgesi, bölgesel ve küresel güçlerin mücadele alanlarından birisidir. Bölgenin İran için önemi geçmişten bugüne kadar uzanan bir arka plana dayanır. Çünkü bölge üzerindeki güç mücadeleleri tarihsel olarak da ilk İran ve Osmanlı arasında yaşanmış sonra bu güç savaşına Rusya da katılmıştır. Bölge üzerindeki hâkimiyet bu üç devlet arasında el değiştirirse de Rusya hâkimiyeti ele geçirerek bu güç mücadelesine son vermeyi başarmış ve SSCB'nin çöküşüne kadar bu bölgeyi hâkimiyeti altında tutmuştur. (Devlet,2005;4)

Bu bölgenin bağımsızlıklarını kazanması ile yaşanan etnik temelli sorunlar ve istikrarsızlıklar komşu devletlerin kendi iç güvenlikleri için de birer soru teşkil etmektedir. Bu nedenle de İran bölgeye kendi güvenliği ve istikrarı için müdahil olmak istemektedir. Benzer şekilde bölgeye her türlü sızma girişimini kendi güvenliği ve geleceği açısından değerlendirmektedir.

İran için önemli olan kendi çıkarı ve menfaatidir. Bu nedenle her ne kadar İran bir İslam cumhuriyeti de olsa ilişkilerini pragmatik bir şekilde yürütmektedir. İran kendisi için asıl tehdit olarak gördüğü ABD'ye karşı eskiden SSCB günümüzde ise RF'yi desteklemektedir; *'İran Rusya merkezli politikası ile Moskova'nın eski cumhuriyetleri üzerindeki jeopolitik etkisini tanımış ve Rusya karşıtı bir politika izlemenin uzun vadeli çıkarlarına hizmet etmeyeceğini anlamıştır.'* (Erol ve Ekinci,2009;392). Bu yüzden, kendi siyasi çerçevesinden ne kadar farklı olursa olsun İran, Rusya'yı bölgede tercih etmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri olarak da ABD'nin İran'ı dünya sisteminden dışlayan dış politikası ve karşılıklı ağır ithamları sayılabilir. (Mehr, 20.10.2017) Tam tersi şekilde ise Rus-İran ilişkileri iyi bir seyir izlemektedir. Bunda da her ikisinin ABD'yi bir tehdit olarak görmesi ve bölgeye sızmasına engel olma arzuları sebebiyet vermektedir. Kendi coğrafyalarında kendi aralarında nüfuz paylaşımlarına gitmek, bölgenin menfaatlerini kendi aralarında paylaşmak dışarıya ise bölgeyi açmamak ortak hedefleridir.

İran'ın amacı bölgedeki aktörlerin sayısını daha azaltarak ABD ve AB'nin bölge de ilerlemesini engelleyerek kendi sınırlarına tehdit oluşturmayacak bir alanda kalmasını sağlamaktır. Transkafkasya'nın bölge ülkelerinin bir problemi ve aynı zamanda petrol rezervleri ile de bir fırsatı olduğunu düşünmektedir. SSCB'nin dağılması Transkafkasya'yı küresel güçlerin rekabetine açmaktadır ve bunun yanında Hazar Denizi'nin kontrolünü SSCB ve İran'ın tekelden çıkarıp yeni kurulan devletlerle paylaşmaya mecbur etmektedir.

İran, SSCB sonrası bölge devletleri ile olan münasebetlerini yeni bir çizgide geliştirmeye başlamıştır. Rejim ihracı politikasını bütünüyle bir kenara bırakan İran 1991 sonrası bölgeyle olan ilişkilerini çıkarlar, ticaret ve güvenlik meseleleri üzerinden yürütmektedir. Din odaklı siyasetten vazgeçilmesinin temelinde hiç kuşkusuz bu bölgenin din algısının İran'dan bütünüyle farklı olması yatmaktadır. Bölge ülkelerinden sadece Azerbaycan Şii Müslüman'dır. Ama laiklik ön plandadır.

Yeni kurulan bölge ülkelerini İran aynı zamanda bir fırsat olarak da görmektedir. Uluslararası alanda yalnız bırakılan İran için bölge ile kurulacak iyi ilişkiler ve özellikle de bölge petrolünün taşınmasında oynayabileceği bir rol İran'ın uluslararası yalnızlıktan çıkmasında ve küresel bir aktör olmasında yardımcı da olabilecektir. Ama;

Tahran'ın bölgedeki jeopolitik durumu etkileme imkânı giderek azalır. Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum projelerinin gerçekleşmesi, bölgede bütün projelerin Batı'nın desteğiyle uygulanması İran'ın bölgedeki süreçlerden tecrit olunması ile sonuçlanmıştır. Tahran'ın ciddi mukavemetine rağmen, ABD artık ülkenin sınırlarına yaklaşmıştır. (Talipli,t.y.;1)

Yapılan projeler ve transit yolların Batı'nın istediği güzergâhlar üzerinden yürütülmesi ile bölgeden uzaklaştırılan İran, Ermenistan ve Rusya ile ilişkilerini derinleştirirken Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan ile ilişkilerinde bir derinlik yakalamıştır.

2003 yılında İlham Aliyev'in cumhurbaşkanı seçilmesi ile Azerbaycan-İran ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Karşılıklı heyetler iki ülke arasında gidip gelmiştir. Bunun da temelinde Azerbaycan'ın denge politikası da yatmaktadır. Çünkü Batı ile artan ilişkilere karşı Azerbaycan, İran ile de istikrarlı bir ilişki yürütme niyetindedir.

İran ile Azerbaycan arasındaki ilişki ise tarihi temellidir.

İran'ın kuzey komşusu olan Azerbaycan ile kara sınırı 618 km'dir. İki ülke, Hazar Denizi'nde de birbirine sınırdırlar. Ancak coğrafi koşulların da ötesinde iki ülkenin birbirleri ile ilişkilerini yakınlaştıran en önemli tarihi faktör, Azerbaycan'ın kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüş olması ve Güney Azerbaycan'ın İran sınırları içerisinde bulunmasıdır... Günümüzde İran İslam Cumhuriyeti'nin %40'ı Azerbaycan Türklerinden oluşmaktadır. Bu ise dünya Azerbaycan Türklerinin %60'ına karşılık gelmektedir.(Veliyev,2007;61)

İran'daki bu yoğun Azerbaycan nüfusu ise yer yer Azerbaycan cumhuriyeti ile birleşmeyi talep etmekte yer yer kendi dilini kullanmayı talep etmektedir. İran hükümeti ise bu isteklerin ayrılıkçılığa kadar gidebileceğinden endişe ettiğinden bu talepleri geri çevirmektedir. Kendi ülkesinin bölünmesinden duyduğu endişeler sebebiyle Azerbaycan'ın istikrara kavuşmasını tehdit olarak görmektedir. Böylece İran, Azerbaycan'ın topraklarını işgal eden Ermenistan'ı desteklemiştir.(Schaffer,2002;284).İran Azerbaycan-Nahcivan arasında direkt kara bağlantısının olmaması ve aynı şekilde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan arasında ekonomik, ticari ve işbirliği anlaşmalarında Hazar'ın statüsü ve enerji kaynaklarının paylaşılmasında İran, Azerbaycan üzerinde asimetric ilişkisini Karabağ sorununun olduğu gibi Ermenistan'dan yana tereddütsüz koymaktadır. Aralıklarla da arabuluculuğa niyetlenmiştir ama Azerbaycan arabuluculuk konusunda İran'a güvenmemiştir. Öte yandan Azerbaycan'daki istikrarsızlık ve çatışma ortamı Batılı şirketlerin bölgedeki faaliyetlerini zora soktuğu gibi boru hattı projelerini de sekteye uğratabilmektedir.

Azerbaycan ise güttüğü denge siyaseti ile ABD'nin etkisinin arttığı dönemlerde İran ile ilişkilerini geliştirmektedir. Özellikle 2016 yılında,

Hasan Ruhani iktidarı döneminde Türkiye'nin katkıları ile kurulan Bakü - Ankara - Tahran arasındaki üçlü diyalog platformu, Azerbaycan ile İran arasındaki gerginliğin azalmasına katkı sağladı. Şubat 2016'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Tahran'a gitti ve mevkidaşı Hasan Ruhani ile iki ülke arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri geliştirmek için görüştü. Bunun yanı sıra 8 Ağustos'ta Azerbaycan'ın inisiyatifi üzerine İran ve Rusya ile

birlikte Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru'nun oluşturulması için Bakü'de Hasan Ruhani, Vladimir Putin ve İlham Aliyev üçlü bir zirve gerçekleştirdiler.(Gafarlı,2017;1)

Bu zirve İran'ın Ermenistan'dan kopacağı şeklinde değil Azerbaycan ile ilişkilerini geliştireceği şeklinde yorumlanmalıdır. Bölgeye dair meseleleri en azından bölge içinde çözmek isteyen İran için bu diyaloglar önemlidir ve gelecek vaat etmektedir.

İran ile Ermenistan ilişkilerinin temelinde ise Ermenistan'ın doğal kaynaklardan yoksun oluşu, coğrafi bakımdan özellikle Batı için etkin bir konumda olmaması ve Ermenistan'ın komşuları ile yaşadığı sorunlar yatmaktadır. Ermenistan'ın komşularından Azerbaycan ve Türkiye ile yaşadığı tarihsel sorunlar onu İran ile daha da yakınlık kurmaya itmektedir. Yaşadığı ekonomik zorlukları aşmak için Ermenistan İran ile olan ticaretini geliştirmiş ve ticari anlamda yüksek bir hacme de böylece ikili ilişkiler ulaşmıştır. Özellikle her iki devletin boru hattı projelerinden uzaklaştırılması hem onları yakınlaştıran hem de alternatif çözüm arayışlarına iten bir etki yaratmıştır. Böylece İran-Ermenistan boru hattı projesini oluşturmuşlardır. 2007 yılında ise projenin ilk aşamasının tamamlanmasıyla İran'dan Ermenistan'a yıllık 400 milyon metreküp doğalgazın nakli gerçekleşmektedir. (Veliyev,2007;89)

İkinci ve üçüncü etabı ise Aralık 2008 de tamamlanmıştır. Anlaşma ile İran'ın Ermenistan'a doğalgaz sevkiyatı, Ermenistan'ın İran'dan aldığı doğalgazla elektrik enerjisi üretmesi ve ürettiği elektriği İran'a geri göndererek İran'a borcunu ödemesi hedeflenmiştir. İran, bu proje sayesinde hem Ermenistan pazarına girmeyi hem de boru hattı vasıtasıyla Ermenistan üzerinden Avrupa doğalgaz pazarına açılmayı amaçlamıştır. (Şenyurt,2012;1)

İran'da yüz bine yaklaşan bir Ermeni nüfusta söz konusudur. Bu nüfusta İran'ın Ermenistan ile yakınlaşmasını desteklemekte bu yönde çalışmalar yürütmektedir. Özellikle İran'dan eğitim amacıyla Ermenistan'a giden öğrenci giderek artmaktadır. Ermenistan ile İran arasındaki iyi ilişkiler de gelişerek sürmektedir. 2017 yılı da bu iki ülke için yoğun geçmiştir. Ermenistan-İran hükümetlerarası komisyonu gaz ve elektrik alanındaki işbirliğinin aratarak süreceğini ve serbest ekonomik bölgenin kurulması hususunda adımlar atılacağını duyurmuştur.(**Ermeni Haber Ajansı**, 17.08.2017) Yine iki ülke arasında sınır anlaşması imzalanmıştır. Böylece iki ülke arasında mal transiti genişletilmiş, gümrük işlemleri hızlandırılmıştır. (**Ermeni Haber Ajansı**, 04.08.2017) Ekim ayında ise Ermenistan Başkanı Karen Karapetyan İran'a resmi bir ziyarette bulunmuştur. Bu gezi sırasında İran ile Ermenistan arasında "veterinerlik, kültür-sanat ve bilim-teknoloji" alanlarında üç işbirliği anlaşması imzalanmıştır. (**Ermeni Haber Ajansı**, 09.10.2017)

İran'ın Gürcistan ile ilişkisi diğer bölge ülkelerine kıyasla çok yüzeyseldir. Bunun temelinde ise iki devletin ortak sınır hattına sahip olmaması ve Gürcistan'ın kendi iç karışıklıkları sebebiyle onu sağlıklı bir partner olarak görmemesi etkilidir.

11 Eylül 2001 sonrası Gürcistan'ın terörle mücadele konsepti altında ABD ile sıkılaşan askeri birliği İran'ı rahatsız etmiştir. Saakaşvili'nin Gürcistan devlet başkanı olmasından sonra Batı ile daha yakın ilişkiler içerisine giren Gürcistan, İran için ilişkilerin çok da geliştirilebileceği bir ülke olarak ele alınmamıştır. (Kasım,2011;155)

Benzer şekilde Gürcistan'da ABD ile olan yakın ilişkiler ağı içerisinde İran ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir adım atmamış ya da atamamıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde

asıl hareketlilik İran ile Batı arasında varılan nükleer anlaşmanın akabinde yaşanmaya başlamıştır. Gürcistan sırtını dayadığı Batı ve ABD'nin de İran ile ilişkileri yumuşatmasını fırsat bilerek İran ile ilişkilerini yeniden yapılandırmaya gitmiştir. İki ülke liderinin 2016 yılında gerçekleştirdikleri telefon görüşmesinde ikili ilişkilerin eskisinden daha çok geliştirilmesi gerektiği ve Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkeler ile İran arasında bir ticaret koridoru oluşturulması fikri görüşülmüştür.(Trend News Agency, 10.02.2016). İkili ticaret ilişkilerinin arttırılması hususunda da adımlar atılması gündeme gelmiştir. 2017 yılında ise İran Dışişleri Bakanı bölge turu kapsamında Gürcistan'a da bir ziyarette bulunmuştur. Bu görüşmede Tahran-Tiflis ilişkileri başta olmak üzere turizm, yatırım, enerji, bilim, ekonomi ve ticaret alanında fikir alışverişinde bulunulmuştur.(Mehr,18.04.2017)

İran'ın ihracat oranları 2011 yılında bölge ülkeleriyle aşağı yukarı şu şekildedir, Azerbaycan ile 435 milyon dolar, Ermenistan ile 105 milyon dolar, Gürcistan ile 63 milyon dolardır. (World Integrated Trade Solution,2011;1) İthalat oranları ise şu şekildedir; Gürcistan ile 11 milyon dolar, Azerbaycan ile 40 milyon dolar, Ermenistan ile 33 milyon dolardır. (World Integrated Trade Solution,2011;1) Bu oranlar İran'ın bölge ülkeleriyle dengesiz bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. İran bölge ülkelerine yoğun bir şekilde ihraç malları gönderse de bölge ülkelerinden eş değer bir mal satın almamaktadır. Ekonomik ilişkilerde İran bölgeden büyük bir menfaat elde etmektedir. İthalatın çok daha üstünde ihracat yaparak ekonomisine oldukça fayda sağlamaktadır.

İran için Kafkasya'nın ayrı bir önemi vardır. Çünkü İran devrimden bu yana uluslararası ekonomik yaptırımlara ve dışlanmaya maruz bırakılmıştır. Kafkasya, İran için hem bir fırsatlar bölgesi hem de kendisi için güvenlik, rekabet ve tehdit riskleri oluşturan bir bölge olarak görmektedir.

Kısacası İran bölge ülkeleriyle ilişkilerini daha da geliştirmeye çalışmakta ve Transkafkasya'da etkin bir ülke olmayı arzulamaktadır. Ama İran'ın bu hedefine ulaşmasında Azerbaycan ile yaşadığı sorunlar ve Gürcistan'ın Batı ile olan yakınlığı engel oluşturmakta Ermenistan ile yakaladığı yakın işbirliğini diğer bölge devletleriyle kurmasına izin vermemektedir. Bu nedenle İran son dönemlerde Azerbaycan ve Gürcistan ile olan ilişkilerini de yoğunlaştırmaya başlamıştır. Ama bu siyasetin meyve vermesine daha uzun bir süreç vardır.

4.4 Çin Halk Cumhuriyeti

SSCB'nin dağılması sonrasında Transkafkasya'nın bölgesel ve küresel aktörler için bir rekabet alanı olması ile Çin'de bölgeye yönelik bir dış politika geliştirmiştir. Bu politikasının temelinde ise bölgede kendi etkinliğinin sağlanması söz konusudur. Özellikle kendisinin ortağı olan Rusya'dan bağımsızlıklarını kazanan bu bölgede yabancı güçlerin ki bu güçler özellikle ABD ve AB'dir, girişinin engellenmesi ve güç boşluğunun kendisi tarafından doldurulmak istenmesi mevzu bahistir.

Çin'in bu arzusuna karşılık bölgede batı yanlısı bir bloklaşmanın temelleri ise atılmıştır. Özellikle Gürcistan, Türkiye, ABD ve Azerbaycan yakın işbirliği içerisinde hareket ettiklerinden Çin Ermenistan'a kendisini zorunlu olarak daha yakın bulmuştur;

Çin 1999 yılının Mayıs ayında Ermenistan'a bu müttefiklik içinde 60-80' km. menzilli sekiz adet 'Tayfun' füzesi satmıştır. Çin'in bu tür tutumu resmi Bakü tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Bunu üzerine 22 Haziran 2000 yılında Azerbaycan'ı ziyaret eden Çin Halk kongresi başkanı Lee Pen, Çin'in Azerbaycan'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünden yana olduğunu ve Azerbaycan'la aktif işbirliğini istediklerini belirtmiştir. (Jamili,2004;24).

Çin-Ermenistan yakınlaşması artarak günümüze değin sürmüş ticari anlaşmalar yapılmış, Ermenistan'da Çin sermayeli pek çok şirket kurulmuş, işbirliği alanında pek çok memorandum imzalanmıştır. Çin, Gürcistan ile de yakın bir ilişki kurma arzusundadır. Bu nedenle de Gürcü hükümet ile diyalog yolunu açık tutma adına Gürcistan'daki bağımsızlık hareketlerini –Güney Osetya ve Abhazya- desteklememektedir. Benzer şekilde Karabağ meselesinde de Ermenistan ya da Azerbaycan'dan birini seçmeyerek tarafsız kalarak her üç devletle de ilişkilerini geliştirmeyi istemektedir. Çin'in bu nötr hali ise onun bölgede tarafsız bir politika yürütmek istediğini gösteriyor.(News,30.03.2015)

Türk siyasetinde artan Pan-Türkizm , Adriyatik'ten Çin Seddi'ne gibi söylemler Çin'in orta Asya'daki Türkiye varlığından çekinmesine ve denge merkezi olarak İran'a yaklaşmasına sebebiyet vermiştir.(Bilgin,2010;135) Çin'in bölgeye yönelik ilgisi ise son zamanlarda daha da yoğunlaşmıştır. Bunun temelinde ise 11 Eylül'den sonra Irak ve Afganistan'ın ABD tarafından işgal edilmesi Transkafkasya bölgesinde de benzeri bir uygulamaya gitme endişesi de yatmaktadır. Böylece özellikle ticari anlaşmalara ağırlık vermiş Azerbaycan ile daha yakın bir işbirliğine gitmiştir. Ayrıca, Pax Americana düşüncesinin egemen olduğu düzene karşı çıkarak, ABD öncülüğünde başlatılan ulusal füze savunma kalkanı projesine karşı denge olarak Rus Kartını ABD'ye karşı daha etkili kullanmayı hedeflemiştir.(Caşın,2005;93)

4 Haziran 2003'de Çin'in Sengli petrol Şirketi ile Azerbaycan'ın SOCAR'ı arasında Pirsaat petrol yatağı ile ilgili 80 milyon dolarlık anlaşma imzalandı. Çin devleti aynı zamanda Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun yapımında destek verebileceğini açıkladı. Çin projenin doğu-batı işbirliğini artıracak ve tarihi İpek Yolu üzerinden de ticareti artıracak olduğunu düşünmektedir. (Avcı,2014;12).

Çin, bölge ile olan iletişimini geliştirmek istemesindeki nedenleri olarak diğer ülkelerle olan diyalogunda bölgeyi pazarlık aracı olarak kullanabilmek, küresel güç olma hedefi doğrultusunda yeni pazarlar edinmek ve ekonomik gücünü geliştirmek, enerji açığını kapatmak için bölgedeki enerji rezervlerini kullanmayı düşünmek olarak sıralabilir. (Köseoğlu, 2015;1)

Çin özellikle ucuz iş gücü ile ihracatta önemli bir aktör ve diğer ülkelerin ekonomik ortak olmak isteyeceği bir devlet konumundadır. Çin bulunduğu konum nedeniyle ticaretini deniz yolu ile gerçekleştirmektedir. Bu nedenle de ticaret hacmini arttırmak için İpek Yolu Projesini hayata geçirmiştir. İpek Yolu iki farklı güzergahtan oluşmaktadır. Bu yollardan ilki Çin'i Orta Asya, Rusya ve Avrupa'ya bağlarken diğer güzergah, Çin'i Hint Okyanusu üzerinden Basra ve Akdeniz'e bağlamaktadır. Üç kıtayı da birbirine bağlayan bu proje 65 ülkeyi kapsamaktadır. Çin bu projeyle birlikte 2008 Ekonomik Krizi ile yaşadığı talep düşüşünü de bir daha yaşanmamak üzere alıcılarını arttırarak çözmektedir. Çin ekonomik büyümesini istikrarlı bir şekilde arttırmayı hedeflerken 2016 yılında son yılların en düşük büyümesini %6,7 ile yaşamıştır. Bu nedenle bu projeyle yeni pazar alanlarına ulaşmaktadır. Bu proje ile sadece değil ticarete ortak olan diğer devletler arasında da sermaye akışı sağlanacağı gibi güzergah üzerindeki altyapı çalışmaları ile refahta bölgelerde artacaktır (Karagöl,2017;1-4).

Çin bu projeyle petrol ve doğalgaz konusunda da işbirliğini arttırmak istemektedir. Bu konuda Çin ortak petrol ve doğalgaz ticaret merkezinin kurulmasını da arzu etmektedir. İpek Yolu projesi özellikle Çin'in deniz ticaretine olan bağımlılığını da azaltacaktır. Öte yandan siyasi ilişkileri de sıkılaştıracak olan bu proje Çin'in küresel bir güç olma iddiasını daha da güçlendirecektir ve benzer şekilde elindeki stok fazlalarını pazarlayacak yeni sahalara ulaşmış olacak, mevcut pazarını daha da arttırarak ihracatını arttıracaktır (Balcı,2018;5-6). Bu projeyle Çin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak sahalara da ulaşmış olmaktadır. Bu ihtiyaçlardan birisi de hammadde ihtiyacıdır. Ki 65 ülkeyi kapsayan bir projede tüm ihtiyaçlarını karşılayacak pek çok farklı ortak bulabilmektedir. Çin özellikle Orta Doğu petrolleri ile Orta Asya gazına bağımlı bir vaziyettedir. Bu nedenle bu proje geçtiği güzergahlar ile Çin'in enerji ihtiyacını da karşılayacak bir projedir (Ayan,2016;16).

Çin dış politika bağlamında da özellikle de soğuk savaşın sona ermesiyle yakın bir tehdit algılamadığı için ittifaklara girmemeyi benimsemiştir. Ama 2009 yılında Obama'nın Asya-Pasifik bölgesinde hegemonyasını genişletmeye yönelik bir stratejiyi hayata geçirmesi ile Çin'in dış politikası da değişmiş, uluslararası meselerle daha aktif ilgilenmeye başlamıştır (Yıldırım, 2017;18-19). Çinin dış politikasını belirlerken iç politikasına uygun hareket etmektedir. Özellikle iç siyasi meselelerine bağlı olarak toprak bütünlüğünü korumaya yönelik bir dış politika üretmektedir. Tibet, İç Moğolistan ve Doğu Türkistan Çin'in dış politikasında önemli faktörlerdir. Bu nedenle de güçlü komşularıyla ki bunlar Hindistan, Rusya ve Japonya, dengeli ve ihtiyatlı bir politika sürdürmektedir (Aslan, 2014;34-35). Kendi içinde ayrılıkçı olan bu üç bölge Çin için siyasi istikrarsızlık kaynağıdır. Bu meselelere de dışarıdan müdahalelerde bulunulmasına izin vermemektedir.

Çin enerji ihtiyacını karşılamak ve ipek yolunu canlandırmak için bölge ülkeleriyle yakından ilgilenmektedir. Son yıllarda temaslarda bir artış olsa da Çin, Transkafkasya rekabetini diğer oyuncuların arkasından takip etmektedir.

4.5 Türkiye

Türkiye'nin Transkafkasya politikasının temelinde; bölge devletlerinin egemenliklerinin güçlendirilmesi, bölgedeki ekonomik ve politik istikrarın muhafaza edilmesi, bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesi, Avrupa-Atlantik kurumlarına uyum sağlamaları için yardımcı olunması vardır. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı,2017;1)

Türkiye, bağımsızlıklarını kazanan bu coğrafya üzerindeki devletleri hızlı bir şekilde tanımış ve iyi ilişkiler geliştirme adına hareket etmiştir. Ama Ermenistan'ın sözde soykırım iddiaları ile Dağlık Karabağ işgali iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini engellemektedir. Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ekonomik ve sosyal bağlar özellikle Ermenistan-Türkiye arasındaki işbirliklerini engellemektedir. Çünkü Dağlık Karabağ konusunda Türkiye Azerbaycan lehine bir çözümü ön şart olarak öne sürmektedir. Dağlık Karabağ'daki Ermeni işgali ise sosyal tansiyonu arttırmaktadır.(Minasian,2008;40)Öte yandan Gürcistan ve Azerbaycan ile ikili ilişkiler büyük bir ivme kazanarak günümüze değin sürmüştür.

Türkiye 1990'larda kendi iç çalkantıları ve ekonomik sorunları sebebiyle bölgeye yönelik etkin bir siyaset izleyemese de 2000'lere gelindiğinde bu durum telafi edilmiştir. Bölgeye yönelik oluşturduğu yeni stratejilerle Türkiye;

Bölgeye geç gelen bir aktör olarak görülebilir. Türkiye'nin kendisini bir enerji dağıtım merkezi olarak konumlandırması ile enerji konusu son derece önem kazanmış, Hazar doğalgazının Batı'ya taşınması hükümet önceliklerinden biri haline gelmiştir. Dolayısıyla, Azerbaycan gibi Gürcistan da özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının yapımından sonra önem kazanan bir ülke olmuştur. (Görgülü ve Krikorian,2012.;2)

Türkiye'nin bölgeye yönelik etkinliğinin artmasında özellikle Osmanlı bakiyesi anlayışının, Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından benimsenmesi etkili olmuştur. Bu anlayışın dış politik stratejisini ise Ahmet Davutoğlu komşularla sıfır sorun siyasetiyle hayata geçirmiştir. Bu siyasetle, Türkiye'nin etrafını dostlarla kuşatarak merkeze Türkiye'yi yerleştirmek vardır. Merkez ülke Türkiye projesinin gerçekleşmesi ise Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir güç olmasını pekiştirerek enerji, ticaret ve insan hareketliliğinde de onu birincil statüye taşıyacaktır. (Balcı,2015;257-258)

Türkiye'nin Transkafkasya politikası enerji politikaları çerçevesinde asıl olarak gerçekleştirilmektedir. Hazar Denizi havzasındaki doğalgaz yatakları SSCB sonrası dönemde uluslararası alanda kullanılabilir bir enerji kaynağı haline gelmiştir. Bu alandan Türkiye'de faydalanmak istemekte ve enerji ihtiyacını daha güvenilir ve daha ucuz bir şekilde karşılamayı hedeflemektedir. Bu nedenle de bölge ülkeleriyle çok çeşitli anlaşmalara imza atarak kendisini bir enerji terminaline dönüştürmüştür; Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı 2006 yılında kullanıma açılırken, Mavi Akım projesi de 2005 yılında tamamlanmıştır (Balcı,2015;273-274). Özellikle Azerbaycan Hazar Denizi'ndeki gazın Karadeniz üzerinden boru hatlarıyla taşınmasında Türkiye'yi desteklemekte ve böylece Rusya'nın teslimatlarının yarısına yakını Türkiye tedarik edebilmektedir (Alakel,2000;43).

Türkiye'nin enerji alanında kendi kendine yetmemesi onu enerji konusunda daha kırılgan yapmaktadır. Bu nedenle de ikili ya da çok taraflı anlaşmalarla bu kırılganlığını bertaraf etmeye çalışmaktadır. Enerji alanında ithalata bağımlı olduğundan enerji ihracatı yapan

lkelerle arasında asimetrik bir bağ oluşmaktadır. Bu nedenle de enerji sadece ticari bir mesele değil aynı zamanda siyasi bir mesele olmaktadır.(Efegil ve Kalaycı,2012;230)

Türkiye-Azerbaycan ilişkileri diğer bölge devletlerinden daha farklı bir seyir içerisinde gelişmiştir. Bunun da temelinde sahip oldukları ortak kültür, dil, din, millet ve tarihin var olmasındandır. İki devlet tek millet söylemi de kardeş iki ülke söylemini güçlendirmektedir. Benzer şekilde Türkiye’de pek çok Azerbaycan kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı da yaşamaktadır ve bu durum iki ülke ilişkilerinin genmesine yardım etmektedir.(Sönmezoğlu,2016;335)Tek millet söylemini benimseyen bu iki devlet, bağımsız ve egemen iki ayrı devlet olarak birbirlerinin içişlerine de karışmama ilkesini benimsemişlerdir. (Aras,2004;173)Devlet başkanları düzeyinde de sık sık ziyaretler gerçekleşmektedir. Bu st düzey ziyaretler;

İlişkilerin arkasındaki en önemli itici güçtür. İki lke devlet yetkililerinin göreve geldikten veya sembolik önemi haiz gelişmelerin ardından diğer ülkeyi öncelikli olarak ziyaret etmeleri şeklinde bir gelenek yerleşmiştir. İkili ilişkilerin daha da güçlendirilmesi amacıyla 2010 yılında Cumhurbaşkanları düzeyinde Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) mekanizması teşis edilmiştir. YDSK şu ana dek beş defa toplanmış olup, beşinci toplantı 15 Mart 2016 tarihinde Ankara’da gerçekleştirilmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı,2017;1).

YDSK’nın 2016 yılında Azerbaycan’da gerçekleşmesi düşünülüyordu. Ama Aliyev 2016 yılında Türkiye’nin yaşadığı terör saldırılarına karşı birlik ve destek mesajı vermek adına Ankara’da yapılmasını önermiştir. Bu jest ise Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmış, toplantıda da birlik beraberlik mesajları ön plana çıkmıştır.

Aynı zamanda Türkiye bölgesel işbirliklerini arttırmak için l diyalogları da arttırma yoluna gitmiştir. Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan, Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Türkiye-Azerbaycan-İran arasında kurulan diyalog kanallarısayesinde devlet başkanları düzeyinde görüşme kapısı açılmıştır.

Öte yandan Türk işadamları Azerbaycan’da çok büyük düzeyde yatırımlar yapmaktadır. Azerbaycan ve Türkiye’nin ekonomik işbirliklerini arttırmalarında iki ülkenin ithalat ve ihracatlarının da birbirini tamamlar nitelikte olması da etkindir. Çünkü Türkiye’nin ekonomisinde daha dış satıma dönük imalat sanayi ağırlıktayken Azerbaycan ekonomisi hammadde ağırlıklı bir çizgidedir.(Selçuk,2004;179) Böylece iki ülkenin karşılıklı ticareti rekabet üzerinden değil tamamlayıcılık üzerinden sürmektedir.

İkili ticaretin daha da gelişmesinde bazı yapısal sorunlar vardır ki bunların en başında ulaştırma sektöründeki yetersizlikler yer almaktadır. Bu soruna daha derinlemesine bakarsak, ulaştırmada temel sorun iki ülkeyi birbirine bağlayan direkt bir karayolunun olmamasıdır. Bu sorun Türkiye’yi bölge üzerindeki diğer rakipleri olan İran ve Rusya’ya göre daha dezavantajlı bir duruma düşürmektedir. Ama bu soruna karşı ise demiryolu önemli bir çözüm olmaktadır. (Selçuk,2004;194-195)Türk markaları ve televizyon kanalları ile iki devlet bir millet söylemi de genmektedir. İki devlet arasında ortak askeri tatbikatlarda düzenlenmekte stratejik ortaklık derinleştirilmektedir. Mayıs 2017’de en son olarak gerçekleştirilen ortak askeri tatbikatlarda iki ülke arasındaki koordinasyonda geliştirilmektedir.

Türkiye'nin bölgeye yönelik bir diğer önemli projesi ise Kasım 2017 yılında açılan Demir İpek Yolu olarak adlandırılan Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesidir. Proje sahiplerinin dışında Kazak ve Özbek başbakanlarının da katılımıyla açılışı yapılan hattın Uzunluğu 838 kilometre ve bu güzergâhın 76 kilometresi Türkiye topraklarından, 503 kilometresi Azerbaycan topraklarından, 259 kilometresi ise Gürcistan topraklarından geçmektedir. (Güder,2017;1) Bu hattın açılmasıyla Londra'dan Pekin'e demiryolu ile kesintisiz bir ulaşım gerçekleştirilmiş oldu.

Çin'den çıkan yüklerin Kazakistan ve Türkmenistan üzerinden Hazar denizi ile Bakü Alat limanına, oradan da Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya iletilmesi öngörülüyor. Türkiye ile Asya, Kafkasya ve Avrupa ülkeleri arasında, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu bağlantısıyla yıllık 50 milyon tona ulaşacak uluslararası taşıma potansiyeli ortaya çıkacak. BTK demiryolunun, bölgedeki taşıma koridorlarına önemli bir alternatif oluşturacağı, projenin ortağı Türkiye'nin ise BTK ve Marmaray ile birlikte Çin-Avrupa demiryolu trafiğinde önemli bir rol üstlenmesi öngörülüyor. Çin'den Avrupa'ya giden demiryollarının tamamı Rusya üzerinden geçiyor. BTK'nın devreye alınmasıyla, mesafe yaklaşık 7 bin kilometre kılacak. Böylece Çin ile Avrupa arasındaki yük trafiğinin önemli bir kısmının Rusya'dan bu güzergâha kayacağı tahmin ediliyor. BTK güzergâhında ürünler Çin'den Avrupa'ya demiryoluyla 15 günde ulaşılabilir. (TRT Haber, 30.10.2017).

Bu proje ile Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan yeni geçiş güzergâhı olarak yük trafiğinin hâkimi pozisyonuna geçmektedirler. Rusya üzerindeki güzergâhın BTK ile eski önemini kaybetmesi beklenmektedir. Transit geçişte BTK ülkelerinin önemi artarken bir diğer bölge ülkesi Ermenistan'ın da yalnız bırakılması söz konusudur. Türkiye ile Ermenistan'ın ilişkileri sözde soykırım iddiaları ve kardeş ülke Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Karabağ sorunu yüzünden ilerleme kaydedememektedir. Komşularıyla sorun yaşayan Ermenistan'da bu nedenle bölge projelerinde yer alamamaktadır. Azerbaycan ve Türkiye'nin yakın ilişkileri Türkiye-Ermenistan ilişkilerini de doğrudan etkilemektedir. Türkiye'yi Azerbaycan'ın devamı ya da Azerbaycan'ı Türkiye'nin bir uzantısı olarak görmek dahi mümkündür. Bu nedenle de Ermenistan-Azerbaycan arasındaki toprak anlaşmazlıklarında Türkiye'nin tarafsız kalması söz konusu olamamakta ve tüm ağırlığını Azerbaycan'dan yana kullanmaktadır. (Karpas,2014;178)

Türkiye-Ermenistan arasındaki tarihi sorunlar ve kardeş ülke olan Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki gerilim iki ülke ilişkisinin gelişmesini engel olsa da 2008 yılında ikili ilişkilerin gelişmesi hususunda bir futbol diplomasisi gündeme gelmiştir. Özellikle Gürcü-Rus savaşının yaşandığı 2008 yılında Kafkasya'da bir birlik düşüncesi etrafında Kafkas İstikrar ve İşbirliği Platformu gündeme gelmiştir. İki ülke arasındaki yumuşamayı kamuoyuna duyurmak adına da 2008 yılındaki Ermenistan-Türkiye maçının Erivan'da iki ülke devlet başkanlarının beraber izlemesi kararlaştırıldı. 2009 yılında ise ilişkilerin normalleştirilmesi adına bir protokol imzalandı. Azerbaycan Karabağ sorunu henüz çözülmediği için kardeş ülkesi Türkiye'nin Ermenistan ile bu protokolü imzalamasını büyük bir hayal kırıklığı ile karşıladı. Ama Türkiye Dağlık Karabağ'daki işgalin sona ermesini ve sözde soykırım iddialarına karşı ortak bir tarih komisyonunu kurulmasını öngörüyordu. Ermenistan ise bu protokolün kendi anayasası gereğince yürürlüğe girebilmesi adına mahkemeden onaya gönderdi ve çıkan sonuçta;

Sınırların açılması için Türkiye'nin ileri sürdüğü Dağlık Karabağ şartını kabul etmediğini, ortak sınırı tanımadığını, kendilerine göre "soykırımın" kesin ve tartışılmaz olduğunu,

protokollerde kastedilen Ortak Tarih Komisyonu'nun kurulamayacağını bir anlamda ilan etmiş oldu. (Özbay,2011;5).

Ermenistan'ın bu tutumu ile Türk-Ermeni ilişkileri tıkandı ve bu aşamadan sonra Türkiye boru hattı projeleri, demiryolu projeleri ile bölgede ağırlığını arttırırken Azerbaycan ve Gürcistan ile yakın işbirliğine gitti, Ermenistan ise bu tutumunun sonucu olarak bölge projelerinden dışlandı bir nevi tecrit edildi.

Türkiye ve Gürcistan ilişkileri ise stratejik ortaklık çerçevesinde ilerlemekte, ticari anlaşmalar ve transit yollarla da daha da pekişmektedir.

Ülkemiz 2007 yılından beri Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağı durumundadır. Gürcistan'a en çok doğrudan yatırım yapan ülkeler arasında da Türkiye ilk sıralarda gelmektedir... İkinci YDSK toplantısı ise 23 Mayıs 2017 tarihinde Tiflis'te gerçekleştirilmiştir.(Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı,2017;1).

Türkiye, Gürcistan ile yakın ilişkilerinin Türk-Rus ilişkilerine zarar vermemesine de dikkat etmektedir. Bu noktada özellikle 2008 Rus-Gürcü savaşı önemlidir. Türkiye bu savaş sırasında bir ülkeye destek vermekten kaçınmış, tarafsız kalmaya çalışmıştır. Hem bölge ülkeleri hem de Rusya'yı dâhil ederek önerdiği Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu da bölge sorunlarının hem ilgili devletlerarasında çözümü hem de bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanması için düşünülmüş bir oluşumdur. Bu platformda üç bölge ülkesinin yanına Rusya ve Türkiye eklenmektedir. Bölgesel barış ve istikrar için işbirliği öngören platform Türkiye'nin diplomatik bir başarısıdır da keza bu platformla Gürcistan meselesini Rusya'yı karşısına almadan, Türk-Rus ilişkilerine zarar vermeden Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemekte hem de hazar doğalgazının güvenle temin edilmesi için bölgenin barış içerisinde kalmasını sağlamaktadır (Balcı,2015;275).Rusya'da Türkiye'nin bu yaklaşımını takdirle karşılamıştır. Öte yandan Türkiye'de yaşayan Abhazlar, Türkiye'nin bu politikasına karşı çıkmış, Türkiye'yi bağımsızlıkları için mücadele eden soydaşlarını desteklemeye davet etmişlerdir ama sonuç elde edememişlerdir.(Sönmezoğlu,2016;720)Türkiye Transkafkasya'da;

Sorun çözilemiyorsa bile sorunun kuşatılmasından ve bölge içinde tutulmasından yanadır. Nitekim bu nedenle Beş Gün Savaşı'nda, Gürcistan'a yardım için gelen ABD gemilerinin Karadeniz'e Montrö çerçevesinde girişine izin vermemiş ve bölgede olası bir sıcak çatışmayı önlemeyi başarmıştır. (Yılmaz,2011;1).

Türkiye Gürcü-Rus savaşına dış müdahaleye izin vermeyerek hem Rusya ile ilişkilerini korumuş hem de Gürcistan'ın üniter yapısını desteklediğini bildirerek Gürcü iktidarla ilişkisini koruyabilmiştir. Geliştirdiği dengeli politika sayesinde iki devletle de ilişkilerini stabil tutmuştur. Türkiye ve Gürcistan arasında NATO çerçevesinde de bir işbirliği söz konusudur. NATO üyesi olmak isteyen Gürcistan'a Türkiye çeşitli askeri yardımlar da yapmakta askeri eğitim hususunda da Gürcülere destek vermektedir. Öte yandan Türkiye ve Gürcistan arasında gelişen yakın bağlarla iki ülke arasında pasaportsuz ülkelere giriş ve çıkışlar yapılabilir.

Gürcistan ile Türkiye arasında çok önemli projeler de hayata geçirilmiştir. Bunlardan en önemlilerinden birisi Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesidir. Bu proje ile Türkiye enerji koridoru olma adına büyük bir başarı elde etmiştir. Hem Kazakistan hem Azerbaycan petrollerinin bu hattı kullanması söz konusudur ve Türkiye'den Nabucco boru hattı ile bu

petrollerin Avrupa'ya taşınması söz konusudur. 2006 yılında açılışı yapılan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına ait toplam uzunluk 1.768 km'dir. Ayrıca, bunun 1.078 km'si Türkiye sınırları içerisinde geçmektedir, günlük kapasitesi ise 1,2 milyon varildir. (<https://www.bp.com/tr>, t.y.;1) Bu proje ile,

Türkiye'nin Orta Asya ve Transkafkasya'da siyasi ağırlığı artmıştır. Ayrıca, Türk Cumhuriyetleri ile olan kültürel ve ekonomik ilişkileri de gelişmiştir. Bu proje ile hem ekonomik açıdan uygun, hem de çevresel açıdan sürdürülebilir bir taşıma sistemi kurulmuş olacaktır. (Kartal,2007;154).

Gürcistan ve Türkiye'nin bölgedeki petrol ve doğalgazın iletiminde transit ülke olduğu bir diğer önemli proje ise Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattıdır. Bakü-Tiflis-Ceyhan hattından da faydalanacak olan bu projeye 6,6 milyar metre küp doğalgazın Türkiye'ye gelmesi planlanmaktadır.

BTE hattının inşasına 16 Ekim 2004 tarihinde başlanmış ve 4 Temmuz 2007 tarihi itibarıyla boru hattı üzerinden gaz akışı başlamıştır. BTE'nin Azerbaycan ve Gürcistan topraklarındaki kısmının (Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı) Şah Deniz sahasının ikinci aşama üretimine paralel olarak kapasitesinin artırılması ve Türkiye-Gürcistan sınırında Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'na (TANAP) bağlanması planlanmaktadır. Proje faaliyetlerine 2015 yılı içerisinde başlanmış olup, 2018 yılının sonuna kadar TANAP'a gaz verebilecek şekilde tamamlanması öngörülmektedir." (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017;1).

TANAP projesi ise 2011 tarihinde imzalanmıştır. Azerbaycan petrollerinin Gürcistan, Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya taşınması projesidir.

Projeye ilişkin çalışmalar Türkiye'de yerleşik ve BOTAŞ'ın %30 hisse ile ortak olduğu TANAP Doğal Gaz İletim A.Ş. tarafından sürdürülmektedir. TANAP Projesinde 2018 yılında Eskişehir ve Trakya'da belirlenen çıkış noktaları üzerinden Türkiye'ye ve 2020 yılında ise Avrupa'ya gaz arzının sağlanması hedeflenmektedir. (Enerji Enstitüsü,2017;1)

TANAP projesinin bir diğer yöne ise %80'inin yerli şirketlerce üstlenilmiş olmasıdır. Projenin yüklenici firmalarından sadece biri Almanya merkezli Çinli bir şirkettir. Firmaların dağılımı şu şekildedir;

TANAP PROJESİ YÜKLENİCİ FİRMALAR VE YÜZDESEL ORANLARI

Borusan	
Mannesmann-	
Noksel-Erciyas konsorsiyumu	%30
Ümrân-Emek konsorsiyumu	%25
Tosçelik Profil	%25
Baosteel Europe GmbH	%20

(Dünya,2014;1)

Tüm bu projelere bakıldığında ki her biri asrın ya da yüzyılın projesi gibi iddialı isimlerle anılmaktadır, Türkiye'nin bir enerji koridorundan stratejik bir konuma yükselmesini sağlamaktadır. Azerbaycan petroleri ve doğalgazının dünyaya açılmasında Gürcistan ile ortak olan Türkiye bölgeye yönelik başarılı politikalarıyla bölgenin vazgeçilmezi olmuştur. Tüm bu projelerle bölgeye yerleşen Türkiye bölgedeki rekabette önemli bir pozisyona yükselmiş ve tüm dünyanın dikkate alması gereken bir güç olmuştur.

Sonuç olarak Transkafkasya coğrafyasında, Rusya-İran-Ermenistan'ın üçlü bir ortaklığına karşı Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan-ABD dörtlüsünün yer aldığı bir gruplaşmadan bahsedilebilmektedir. (Sönmezoğlu,2016;363) Öte yandan bu birliktelikler oldukça kırılgan ve değişken çıkarlar üzerine kurulduğundan konjonktürel değişimlere de açıktır. Transkafkasya'daki ulaşım ağını (hava-kara-demiryolu yolu) gelişmesi ile Türk ekonomisi yeni açılımlarla bölgedeki etkinliğini daha da arttıracaktır. (Caşın,2003;431)

SONUÇ

Transkafkasya coğrafyası tarih boyunca güç rekabetine sahne olmuştur. Özellikle bölge ülkelerinin bağımsızlığını kazanması ile meydana gelen hegemonik boşluğu bölgesel ve küresel güçler kendileri doldurmak istemiştir. Bölgedeki artan rekabetle çeşitli denge politikaları, güç dengeleri ve ittifaklar yaşanmış ve küresel aktörler bölgeye sızmaya başlamıştır.

Özellikle tarihsel olarak da bölgeyi kendi art alanı olarak gören Rusya askeri, siyasi ve ekonomik gücünü etkili bir şekilde kullanarak kendi nüfuzunu korumak istemiştir. Öte yandan SSCB sonrası boşluğu doldurmak isteyen ABD, AB ülkeleri, İran, Çin ve Türkiye’de etkin politikalar geliştirerek bölgeden pay almaya çalışmaktadır. Rusya’nın kendi arka bahçesi kabul ettiği bu alanda yeni rakiplerin oluşması bölge ülkelerinin çok yönlü dış politika izlemelerini de kolaylaştırmakta Rusya’ya alternatif bulabilmektedirler.

Bölge ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda yeni projelere de imza atmaktadır. Örneğin Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasındaki demiryolu ve doğalgaz projeleri ile üçlü bir ekonomik işbirliği alanı geliştirilmiştir. Çin İpek Yolu projesi ile 65 ülkeyi kapsayacak çok yönlü bir ulaşım ağının temelini atmıştır. Ermenistan Rusya ile askeri bütünleşmeye gitmiştir.

Bölge ülkeleri kendi siyasi birliklerini yeni kurmanın verdiği çeşitli zorluklarla mücadele de bu küresel aktörlerin desteğine yer yer ihtiyaç duymakta ve birbirlerini dengelemede de bu aktörleri karşılıklı olarak kullanmaktadır.

Azerbaycan Batı ile Rusya arasında bir denge kurarken, Gürcistan kendi iç siyasetinde muhalif bir taraf olan Rusya’ya karşı sırtını Batı’ya yaslamıştır. Ermenistan ise dış siyasetini Rusya’ya bağlamıştır. Bu nedenle de Transkafkasya’da belirli ittifaklar ve müttefiklikler ister istemez kurulmuştur.

Azerbaycan tüm ülkelerle menfaatleri doğrultusunda işbirliklerine girerken, Gürcistan ABD, AB ve Türkiye eksenli bir politika üretmekte, Ermenistan ise doğal olarak tercih ettiği Rusya sebebiyle İran ve Çin ile yakın bir işbirliği içerisinde. Azerbaycan’ın bu özel pozisyonda olmasında Hazar rezervleri etkilidir. Gürcistan ise petrol ve doğalgazın Avrupa’ya aktarımında rol oynamaktadır. Ermenistan ise hem doğal kaynak olarak fakir hem de stratejik bir coğrafyayı işgal etmemektedir. Bu nedenle de Rusya’nın bölge karakolu olarak varlığını sürdürebilmektedir.

Rusya, Çin, ABD, Suudi Arabistan, İran ve diğer küresel güçler sadece Transkafkasya’daki etkinliklerini sürdürmek için değil küresel bazda da aktif bir rol üstlenebilmek için stratejiler geliştirmektedirler. 2003 Irak müdahalesi ve Arap Baharı sonrasındaki süreçlerde küresel güçler aktif bir dış politika geliştirerek; askeri, siyasi ve ekonomik müdahalelerde de bulunmuşlardır.

Soğuk savaş sonrası süreçte Rusya ve İran, Ermenistan ile stratejik ortaklık düzeyinde ittifak ilişkisine girmiş ve hegemonya kurmuştur. Aynısını Gürcistan ve Azerbaycan üzerinde de denemiş ama Gürcistan bu çıkarları dengeleyemezken Azerbaycan dengeleyebilmiştir.

Coğrafya içindeki güç savaşı, denge politikaları, anarşik durum, güvensizlik ikilemleri, yaşanan çatışmalar, değişen ittifaklar realist teorinin de bölgede rahatça izlemesini sağlamaktadır.

Tezde Transkafkasya ülkelerinin tarihsel gelişimi başta Rusya olmak üzere bölgesel ve küresel güçlerle olan münasebetleri ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarda incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda ise Rusya'nın tarihsel olarak arka bahçesi kabul ettiği bölge üzerindeki ağırlığını ve etkinliği kaybetmemek için siyasi, askeri ve ekonomik tüm imkânlarını kullanmaktan çekinmediği izlenmiştir. Rusya'nın yer yer bölgenin iç işlerine dahi karışması ise ülkeleri yeni açılımlara yöneltmiş, AB, ABD, Türkiye, İran ve Çin bölgedeki yeni aktörler olarak sahneye çıkmıştır.

Rusya'nın karşısına dengeleyici bir güç çıkarma konusunda ise en başarılı siyaseti Azerbaycan yürütmüştür. Bunda hiç kuşkusuz Azeri doğal kaynakları etkin olmuştur. Rusya'nın bu yer yer saldırgan müdahaleciliği ise bölge için bir tehdit olmaktadır. Ermenistan ile Rusya'nın askeri bütünleşme içerisinde olması bölgenin tamamı için bir tehdit teşkil etmektedir. İlerleyen günlerde ise bölge üzerindeki güç savaşının giderek artacağı tahmin edilmektedir. Çünkü en temelde Rusya SSCB benzeri bir tahakküm sistemi ile Moskova merkezli bir siyasal düzen arzulamaktadır.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- Arslan,E.(2012). Milliyetçilik. *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*.Gökhan Atılğan, E.Atilla Aytekin (der.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Akdevelioğlu, A. (2005). Orta Asya, Afganistan, Azerbaycan Politikası.*Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi 1)*. Mustafa Aydın (der.). Ankara: Nobel Yay.
- Bilgin, H. (2010). *Stratejik Açidan Çin*. Ankara: Usak Yay.
- Allahverdiyev, G. ve V.Sultanzade. (2003). *Haydar Aliyev ve Şark-III*,Bakü: Çaşıoğlu Neşriyyatı.
- Alkan, H.(2010). *Azerbaycan Paradoksu Azerbaycan'ın İç ve Dış Politikası*.Ankara: USAK Yay.
- Andican, A.(2009). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*. İstanbul: Doğan Kitap
- Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: MKM Yay.
- Arıboğan, D.Ü. (2017). *Duvar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Atılğan Gökhan; Aytekin E. Atilla. (Ed.). (2012). *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. İstanbul: Yordam Kitabevi
- Baddeley, J. F. (1996).*Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*. (Çev.: Murat Özden).İstanbul: Kayıhan Yay.
- Balcı, A. (2015). *Türkiye Dış Politikası*. İstanbul: Etkileşim Yay, 4. Baskı
- Bilge, S. (1996). *Milletlerarası Politika*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- Caşın, M.H. ve G.S. Derman. (2016).*Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar*. Ankara: SRT Yay.
- Cheterian, V. (2017).*Kafkasya'da Savaş ve Barış Rusya'nın Sorunlu Hududu*.(Çev.: Erol Kaplan).İstanbul: Belge Yay.
- Çağla, C.(2010). *Yeni Başlayanlar İçin Siyaset Bilimi*. İstanbul: Kayıhan Yay.
- Çomak, H. ve C. Sancaktar. (2013). *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler*. İstanbul: Beta Basım
- Dedeoğlu,Beril.(Der) (2003). *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*. İstanbul: Boyut Yay.
- Demir, A.F. (2003).*Türk Dış Politika Perspektifinden Güney Kafkasya*. İstanbul: Bağlam Yay.
- Devlet, N. (1998). *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi 1905-1917*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Dugin, A.(2003). *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. (Çev.: Vügar İmanov).İstanbul: Küre Yay.
- Dieckhoff, A.; Jaffrelot, C. (2010). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuramlar ve Uygulamalar*. (Çev.: Devrim Çetin Kasap)İstanbul: İletişim Yay.
- Efegil, E. (2012). *Dış PolitikaAnalizi Ders Notları*. İstanbul: Nobel Yay.
- Efegil, E. ve R. Kalaycı. (2012).*Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi C.1*. İstanbul: Nobel Yay.

- Ergil, D. (1983). *İdeoloji ve Milliyetçilik*. Ankara: Turhan Kitabevi
- Erol, Mehmet Seyfettin ve Ekinci, Arzu. (2009). İran'ın Orta Asya Politikası:İşbirliği Arayışları ve Güvenlik Sorunu. *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun*. Mehmet Seyfettin Erol (der.). Ankara: Barış Platin Kitabevi
- Goldstein, J. S. ve, J. C. Pevehouse (2013). *International Relations*. USA: Pearson Edition
- Gözen, R. (2014). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yay.
- Hatipoğlu, Esra.(2008). Güney Kafkasya Ve Orta Asya'da Büyük Güçler Arasındaki Oyun: Bölgesel Örgüt ve Oluşumların Rolü. *Orta Asya&Kafkasya Güç Politikası*.M.Turgut Demirtepe (der.). Ankara: Usak Yay.
- Hekimoğlu, A.N. (2007). *Rusya'nın Dış Politikası*.Ankara: Vadi Yay.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. (Çev.: Bircan Şahin).Ankara: Adres Yay.
- Holsti, K.J. (2013). *International Politics*. New Jersey: Prentice Hall
- Hook, S. W. ve Spanier, J. (2016). *Amerikan Dış Politikası*. (Çev.: Özge Zihnioğlu).İstanbul: Inkilap Kitabevi
- Kaarbo, J. ve Ray, J.L. (2011). *Global Politics*. Boston: S4 Carlisle Publishing Services
- Karpat, K. H. (2014). *Türkiye ve Orta Asya*. İstanbul: Timaş Yay.
- Karpat, K. H.(2015). *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Timaş Yay.
- Kasım, K. (2009). *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*.Ankara: USAK Yay.
- Kissinger, H. (1998). *Diplomasi*. (Çev.:İbrahim H. Kurt).Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Mankoff, J. (2009). *Russian Foreign Policy The Return of Great Power Politics*.UK: Rowman Littlefield Publishers.
- Marshall, T. (2018). *Coğrafya Mahkumları*. (Çev.:Mert Doğruer). İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Mikail, E.H. (2007). *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*. İstanbul: IQ Yay.
- Nogayeva, A. (2013). *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları*. Ankara: USAK Yay.
- Pamuk, M. (1995).*Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü–Bugünü–Yarını*.İstanbul: Harp Akademileri Yay.
- Powel,Bingham;Dalton, Russell; Strom,Kaare (2012). *Comparative Politics Today*. ABD;Pearson
- Roskin,M., R. Cord, J.Medeiros ve W.Jones. (2012).*Political Science an Introduction*. ABD: Pearson
- Roskin, M. (2016). *Countries and Concepts*. ABD: Pearson
- Roy, O. (2000).*Yeni Orta Asya Ya da Ulusların İmal Edilişi*. (Çev.: Mehmet Morali).İstanbul: Metis Yay.
- Sandıklı, A. (2012). *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*.Ankara: Bilgesam Yay.
- Sapmaz, A. (2008).*Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*.İstanbul: Ötüken Neşriyat

- Saray, M. (1987). *Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey (1851 - 1914)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
- Sariahmetoğlu, N. (2011). *Karabağ*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Sariahmetoğlu, N. (2006). *Azeri-Ermeni İlişkileri 1905-1920*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Selçuk, H. (Edt) (2004). *Yeni Yüzyılda Azerbaycan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı*. İstanbul: Tasam Yay.
- Sönmezoğlu, F. (2016). *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası 1991-2015*. İstanbul: DR Kitabevi Yay.
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi
- Şahbazov, R. (2015). *Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya Genişleme ve Komşuluk Politikası Ekseninde*. Ankara: EkoAvrasya Yay.
- Tavkul, U. (2002). *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Vasquez, J. A. (1996). *Classics of International Relations*. New Jersey: Viacom Company
- Yanar, S. (2002). *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.

Makaleler

- Acar, S. Kırım Hanı Devlet Giray'ın 1571 Rusya Seferi ve Moskova Yangını. *Karadeniz Araştırmaları*. S.39, Güz 2013, s.95-110
- Akpınar, B. Soğuk Savaş Sonrası Türk-Rus İlişkilerinde Güney Kafkasya'nın Rolü. (2013). *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler*. İstanbul: Beta Basım. s.589-600
- Aras, O.N. Türkiye-Azerbaycan İlişkileri. (2004). *Yeni Yüzyılda Azerbaycan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı*. İstanbul: Tasam Yay. s.173-177
- Aka, A. Antonio Gramsci ve Hegemonik Okul. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.12, S.21, Haziran 2009, s.329-338
- Asker, A. ve A. Kahraman. Gürcistan'da Devletleşme, Kimlik İnşası ve Müslüman Topluluklar. *Gürcistan'da Müslüman Topluluklar: Azınlık Hakları, Kimlik, Siyaset*, Edt: Ayşegül Aydıngün, Ali Asker, Aslan Yavuz Şir, Terazi Yay. Ankara 2016, s.32-52
- Aslan, H. K. Yükselen Güç ÇHC'nin Ortadoğu Politikası. *Akademik Orta Doğu*, C.9, S.1, 2014, s.29-55
- Ataöv, T. Rus Devletinin Kuruluşu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.23. Aralık 1968, s.215-243
- Ayan, E. Yeni İpek Yolu Stratejileri Ve TransAvrasya Güvenlik Sistemleri. *Tarih ve Gelecek Dergisi*. C.2, S.3, Aralık 2016, s.9-24
- Aydın, Ü. Abhazya ve Güney Osetya Sorunu: Avrupa Birliği-Gürcistan İlişkilerinin İstenmeyen Gündemi. *Avrupa Birliği'nin Bölgesel İhtilaflara Yönelik Politikaları*. Edt: Uğur Burç Yıldız, Detay Yay. Ankara 2016, s.15-35
- Balcı, Z. Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi. *İNSAMER*, S.52, 2018, s.1-9

Bulut, R. SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.1, S.2, 2014, s.7-19

Cafersoy, N. Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları. *Avrasya Dosyası*, C.8, S.4, Kış 2002, s.51-101

Canar, B. Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan İle İlişkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.2, S.1, Bahar 2012, s.21-38

Caşın, M. H. (2003). Türk Devletlerinin Avrasya Jeopolitiğinde Yeni Stratejik Vizyonu ve İş Birliği Boyutları. *Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri*. Emine Gürsoy ve Naskali Erdal Şahin (edt), Netherlands: Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını, s.421-431

Caşın, M. H. (2005). Değişen Uluslar arası Konjonktür ve Çin Ulusal Güvenlik Stratejilerinin Yeni Parametreleri. *Geleceğin Süper Gücü Çin*, Atilla Sandıklı, İlhan Güllü (Edt.), Tasam Yayınları, İstanbul, s.65-100

Davies, R. (1996), Ethnicity: Inside Out or Outside In? , *Identities International Relations*. Jill Krause, Neil Renwick (Edt.), Macmillan Press, London, s.79-98

Cohen, A. Yeni Büyük Oyun; Avrasya'da Boru Hattı Siyaseti. *Avrasya Etüdleri*, C.3, S.1, İlkbahar 1996, s.2-15

Colin Elman, "Realism", (2007). *International Relations Theory for the Twenty-First Century*, edt: Martin Griffiths, USA: Routhledge Taylor Francis Group, s.10-32

Çelik, A. ve Güler, Ö. Altın Ordu İmparatorluğu, *Türk Dünyası Araştırmaları*. S.188, Ekim 2010, s.139-162

Dağı, Z. Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*. Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (edt), Seçkin Yay. Ankara, 2002, s.175-200

Demir, A. F. AB'nin Güney Kafkasya Politikaları. *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Der: Beril Dedeoğlu, Boyut Yay. İstanbul 2003, s.365-385

Devlet, N. Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Siyaseti ve Türkiye'ye Etkileri. Edt: Okan Yeşilot, *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, Kitabevi Yay. İstanbul 2005, s.3-24

Donnelly, J. Realizm. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Çev: Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, Küre Yay. İstanbul 2012, s.49-81

Erkan, S. 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, S.17, 2016, s.41-64

Gasimov, M. Rusya'nın Azerbaycan Politikası. *Avrasya Dosyası*, C.7, S.4, Kış 2001-2002, s.253-269

Giray Saynur D. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları. *Akademik Bakış*. C.10, S.19, Kış 2016, s.283-295

Guseynov, R. A. Ethnic Situation in the Caucasus. *Perceptions Journal of International Affairs*. September-November 1996, s.110-130

Gürel, Ş. S. Karabağ Sorunu Üzerine Bir Not. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Yıl: 1992, C.47, S.1, s.181-185

Güneş, H. Rusya Federasyonu Dış Politikasının Çeyrek Yüzyılı. *Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış*. Der: Faruk Sönmezoğlu, Özgün Erler Bayır, Der Kitabevi, İstanbul 2014, s.464-486

İskefiyeli, Z. Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hristiyanlık, Kilise Ve Misyonerler. *Akademik İncelemeler*, C.2, S.1, 2007, s.231-255.

Karagöl, E. T. Modern İpek Yolu Projesi, *SETA*, S.174, 2017, s.1-7

Keskin, M. Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, C.3, S.2, 2015, s.47-64

Köktaş, N. Saakaşvili Dönemi Gürcistan: İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.2, Ekim 2015, s.95-110

Mearsheimer, J. J. (2013). Structural Realism. *International Relations Theories Discipline and Diversity*, ed: Tim Dunne, milja Kurki, Steve Smith, UK: Oxford University Press, s.77-94

Sergey, M. (2008). Republic of Armenia General Overview, *Central Eurasia*, İsveç: CA CC Press, s.38-40

Morgenthau, H. (2001). "A Realist Theory of International Politics" and Political Power. *Essential Readings in World Politics*, ed: Karen A. Mingst ve Jack L. Snyder, New York-London: W. W. Norton & Company, s.49-54.

Morgenthau, H. (1996). Another 'Great Debate': The National Interest of the United States. *Classics of International Relations*, ed: Vasquez, John A. New Jersey: Viacom Company, s.147-153

Nesibli, N. Azerbaycan'ın Milli Kimlik Sorunu. *Avrasya Dosyası*, C.7, S.1, İlkbahar 2001, s.132-146

Özbay, F. Türkiye-Ermenistan İlişkileri. *BİLGESAM*, Rapor.5, İstanbul 2011, s.4-35

Özyılmaz, E.M. Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.15, S.2, 2013, s.191-208

Rose, G. Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*, C.51, S.1, 1998, s.144-172.

Sapmaz, A. ve Sarı, G. Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi. *Güvenlik Stratejileri*, Vol:8, 2012, S.15, s.3-10

Schaffer, B. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kuruluşu: İran'daki Azeriler Üzerindeki Etkisi. *Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, Edt: Emine Gürsoy ve Erdal Şahin, Sota Yay. İstanbul 2002, s.280-301

Sergei S. Rusya Kendisini Arıyor, *Avrasya Dosyası*, C.1, S.1, ilkbahar 1994, s. 35-56

Seyfettin Erol, M. Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği Ve Avrasyacılık Tartışmaları, *Rusya Stratejik Araştırmaları-I*, Edt: İhsan Çomak, Tasam Yay. İstanbul 2006, s.119-149).

Yılmaz, R. Özçelik, S. Çatışma Teorileri Işığında Gürcistan ve Karabağ Çatışmalarının Çözümlemesi, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Edt. Atilla Sandıklı, Bilgesam Yay. İstanbul 2012, s.277-310

Sönmez, A. S. Putin Yönetimi'nin Güney Kafkasya Politikası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15 (2), 2011, s.95-116

Sönmez, A. S. Yakın Çevre Doktrini bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.27, S.27, 2008, s.277-290

Şener, B. Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının siyasi ve kültürel Kaynağı: 'Amerikan İstisnacılığı' ya da 'Açık/Kaçınılmaz', *The Journal of Academic Social Science Studies*, S.26, Yaz 2014, s.405-420

Tellal, E. Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.65, S.3, 2010, s.189-236

Turan, R. Kuzey Azerbaycan'da Modern Ulusal Kimliğin Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.61, 2018 Erzurum, s.429-451

Turan, S. Neorealist Kuram Bağlamında Ukrayna Krizi'nin Değerlendirilmesi. *Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar*, Edt: Sibel Turan, Nergiz Özkural Köroğlu, Dora Yay. Bursa 2015, s.25-55

Ural, S. ve Tokgöz, İ. Bağımsızlıktan Kadife Devrime Gürcistan Dış Politikasında Türkiye'nin Yeri (1991-2004). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.7, İlkbahar 2011, s.115-135

Yel, S. Azerbaycan Cumhuriyeti Devleti'nin Kuruluşunda Türkiye'nin Yardımları İlhak Amacına mı Yönelikti?. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.24, Kasım 1999-2003, s.563-578

Yenigün, C. ve Bolat, M.A. Gürcistan: Yeni Dünyanın Doğu-Batı Sınırı. *Dünya Çatışmaları*, C.1, 3. Baskı, 2010, s.457-488

Yıldırım, N. Çin Dış Politikasında İttifak Yapmama Prensibi: Akademik Tartışmalar. *Savunma Bilimleri Dergisi*, C.16, S.2, 2017, s.15-35

Yılmaz, S. Neoklasik Realizm: İlerletici mi Yozlaştırıcı mı? Lakatosyan Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.46, Ekim 2015, s.1-18

Yılmaz, R. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları. *Avrasya Etüdleri*, C.38, 2010, s.21-42

Yılmaz, R. ve Sayın, F.M. Azerbaycan Dış Politikasını Belirleyen Öğeler ve Denge Politikasına Yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.4(1), 2013, s.23-42

Yüksel, A. Osmanlı İstihbarat Ağı ve İmam Mansur. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, S.32, 2012, s.171-200

Tezler

Alakel, M. (2000). *From the Conflicts to the Solutions the Political-Legal Aspects of the Caspian Disputes*, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Iseri, E. (2008). *The US grand strategy and the Eurasian heartland in the 21. century: with special reference to the main Caspian oil export pipeline BTC*, KEELE University, England.

- İbrahimov, R. (2008). *Avrupa Birliği Güney Kafkasya Devletleri İlişkileri*, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara.
- İbrahimli, A. (2017). *İran Ekseninde Azerbaycan-İsrail İlişkileri*, Yalova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Yalova.
- Jamili, E. (2004). *ABD'nin Güney Kafkasya Politikası(1991-2001)*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kartal, Ç. (2007). *Gürcistan ve Türkiye İlişkileri*, Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Edirne
- Memmedov, A. (2009). *Gürcistan ve Kırgızistan'da Yönetim Değişikliğinin Nedenleri ve Yeni Yönetimlerin Dış Politikaları*, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara.
- Memmedov, Z. (2004). *Inogata Projesi Çerçevesinde Avrupa Birliği-Güney Kafkas Ülkeleri İlişkileri*. Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özay, E. (2017). *Türkiye-Suriye İlişkileri (2000-2017)*. Yalova Üniversitesi, Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Yalova.
- Rustamov, R. (2008). *Azerbaycan Dış Politikasında Kimlik, Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yaklaşımları*. Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara.
- Turgutoğlu, K. (2006). *Rusya Federasyonu'nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO ile İlişkiler Düzleminde Karşılaştırması*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Veliyev, E. (2007). *Soğuk Savaş Sonrası İran'ın Güney Kafkasya Politikası*. Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Elektronik Kaynaklar

- AA, “Rusya ile Ermenistan'ın ortak ordusu, bölge için tehdit oluşturacak”, 28 Temmuz 2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ile-ermenistanin-ortak-ordusu-bolge-icin-tehdit-olusturacak/871636>, E.T. 27.10.2017, s.1
- Abhazya Cumhuriyeti Ticaret ve Sanayi Odası, “Abhazya Cumhuriyeti - Ülke Profili”, <http://www.tppra.org/tr/abkhazia>, E.T. 04.11.2017, s.1
- Agos, “Rusya'nın NATO'su Ermenistan'da toplandı”, 21 Ekim 2016, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/16799/rusyanin-natosu-ermenistanda-toplandi>, E.T. 27.10.2017, s.1
- Al Jazeera, “Türkiye ve Azerbaycan'dan Ortak Tatbikat”, 2 Mayıs 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-ve-azerbaycandan-ortak-tatbikat>, E.T. 06.11.2017, s.1
- Akademik Perspektif, <https://akademikperspektif.com/kafkasya-harita/>, E.T. 25.09.2017, s.1
- Akademik Perspektif, <http://akademikperspektif.com/2015/04/13/guney-kafkasyada-etnik-catismalar-ve-bolgenin-turkiye-icin-onemi/>, E.T. 16.07.2018
- Arynbek, Aidana, “Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Açısından Ermenistan – Rusya İlişkileri”, *Eurasian Research Institute*, No.65,2016, http://www.ayu.edu.tr/static/aae_haftalik/aae_bulten_tr_65.pdf, E.T. 27.10.2017, s.1

- Avcı, Erkan, “Çin’in Kafkasya Politikaları”, *Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü*, Mart 2014, <http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0573-CininKafkasyaPolitikolari.pdf>, E.T. 05.11.2017, s.10-14
- Babayeva, Züriye, “Azerbaycan Rusya İlişkilerinde Kırılma Mı Yaşanıyor”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 23 Aralık 2013, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/azerbaycan/2013/12/23/7345/azerbaycan-rusya-iliskilerinde-kirilma-mi-yasaniyor>, E.T. 23.10.2017, s.1
- BBC, “Rusya’da yeni askeri doktrin: En büyük tehdit NATO”, 26 Aralık 2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141226_rusya_askeri_doktrin, E.T. 07.10.2017, s.1
- BP Türkiye, “Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı”, https://www.bp.com/tr_tr/turkey/hakk_m_zda/bp-tuerkiye/BTC.html, E.T. 07.11.2017, s.1
- Cabbarlı, Hatem, “Hay Dat Doktrini ve Ermenistan Dış Politikası”, *Turkishny*, 20 Kasım 2012, <http://www.turkishny.com/dr-hatem-cabbarli/109-dr-hatem-cabbarli/106446-hay-dat-doktrini-ve-ermenistan-dis-politikasi>, E.T. 28.09.2017, s.1-2
- Cengiz, Recep, “Avrasyacılık Tartışmaları”, *Tasam*, http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/Avrasyacilik_Raporu.pdf_90319be4-0d3d-4e37-8441-15847873f329.pdf, E.T. 06.10.2017, s.4
- Consulate General of the Republic of Azerbaijan in Los Angeles, “Azerbaijan-US Relations”, <http://www.azconsulatela.org/Azerbaijan/Azerbaijan-US-Relations>, E.T. 30.10.2017, s.1
- Deveci Bozkuş, Yıldız, “Ermenistan’ın Demografik Yapısı ve Ermenistan’da Azınlıklar”, *Ermeni Araştırmaları*, 2006, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=483>, E.T. 03.12.2017, s.23-24
- Dünya, “TANAP’ın yüzde 80’i, 6 Türk firmasına emanet”, 13.10.2014, <https://www.dunya.com/ekonomi/tanap039in-yuzde-80039i-6-turk-firmasina-emanet-haberi-259883>, E.T.28.05.2018, s.1
- Enerji Enstitüsü, “Türkiye Doğalgaz Boru Hatları”, <http://enerjiinstitutusu.com/turkiye-dogalgaz-boru-hatlari/>, E.T. 07.11.2017, s.1
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri”, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>, E.T. 07.11.2017, s.1
- Ermeni Haber Ajansı, “İran Cumhurbaşkanı Danışmanı: Ermenistan ile iyi işbirliğimiz var”, 17 Ağustos 2017, <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2017/08/17/%C4%B0ran-Ermenistan/111156>, E.T. 04.11.2017, s.1
- Ermeni Haber Ajansı, “İran ile Ermenistan arasında Sınır İşbirliği Anlaşması onaylandı”, 4 Ağustos 2017, <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2017/08/04/anlasma/110242>, E.T. 04.11.2017
- Ermeni Haber Ajansı, “Ermenistan ile İran arasında üç işbirliği anlaşması imzalandı”, 9 Ekim 2017, <https://www.ermenihaber.am/tr/news/2017/10/09/i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-anla%C5%9Fmas%C4%B1/114397>, E.T. 04.11.2017, s.1

- Evrensel*, “Dağlık Karabağ Sorununun Kısa Tarihçesi”, 21 Nisan 2016, <https://www.evrensel.net/haber/278082/daglik-karabag-sorununun-kisa-tarihcesi>, E.T. 01.12.2017, s.1
- Gafarlı, Orhan, “Güney Kafkasya’da İran ve İsrail Rekabeti”, *Al Jazeera Türk*, 20 Ocak 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/guney-kafkasyada-iran-ve-israil-rekabeti>, E.T. 03.11.2017, s.1
- Görgülü, Aybars ve Krikorian, Onnik, “Türkiye’nin Güney Kafkasya Politikası: Devlet ve Sivil Toplum Aktörlerinin Rolü”, *TESEV*, 2012, <http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Turkiyenin-Guney-Kafkasya-Politikasi-Devletlerin-Ve-Sivil-Toplumin-Rolu.pdf>, E.T. 06.11.2017, s.2
- Güder, İlkay, “Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu’nda ilk tren yola çıktı”, *AA*, 30.10.2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/baku-tiflis-kars-demiryolunda-ilk-tren-yola-cikti/951643>, E.T. 06.11.2017, s.1
- <https://www.nufusu.com/ulke/>, E.T. 16.01.2017, s.1
- Kaboğlu, Elvira, “Rusya Tarihi”, *Rus Dili ve Kültürü*, 2017, <http://www.rusdilikultur.com/rusya-tarihi/>, E.T. 04.12.2017, s.1-2
- Kasım, Kamer, “ABD’nin Ermenistan Politikası”, 4 Mart 2011, <http://mateos.blogcu.com/abd-nin-ermenistan-politikasi/9827867>, E.T. 30.10.2017, s.1-3
- Kocijancic, Maja ve Kaznowski, Adam, “EU-Georgia relations, factsheet”, *European Union External Action*, 10 Kasım 2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/23634/EU-Georgia%20relations,%20factsheet, E.T. 28.12.2017, s.1-2
- Köseoğlu, Samet, “Küresel Güçlerin Güney Kafkasya Politikaları”, 2015, <http://www.sametkoseoglu.com/kuresel-guclerin-guney-kafkasya-politikalari/>, E.T. 05.11.2017, s.1-3
- Kutalmış, Mehmet, “Ermenistan ve Ermeni Diasporasında Türkçe Türkiye’de Ermenice”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, <http://www.sbd.aku.edu.tr/V1/mkutalmis.pdf>, E.T. 13.05.2018, s.45-62
- Mehr News Agency*, “Büyük şeytan olan ABD’ye güvenmemek lazım”, 20 Ekim 2017 <http://tr.mehrnews.com/news/1867294/B%C3%BCy%C3%BCk-%C5%9Feytan-olan-ABD-ye-g%C3%BCvenmemek-laz%C4%B1m>, E.T. 02.11.2017, s.1
- Mehr News Agency*, “İran-Gürcistan ilişkileri tüm alanlarda geliştirilecek”, 18 Nisan 2017, <http://tr.mehrnews.com/news/1864203/%C4%B0ran-G%C3%BCrcistan-ili%C5%9Fkileri-t%C3%BCm-alanlarda-geli%C5%9Ftirilecek>, 05.11.2017, s.1
- News*, “Ermenistan’da tam 23 yıl önce Bağımsızlık Bildirisi kabul edildi”, 23 Ağustos 2013, <https://news.am/tur/news/167843.html>, E.T. 28.09.2017, s.1
- News*, “Uzman: Çin Güney Kafkasya’da tarafsız politika yürütmek istiyor”, 30 Mart 2015, <https://news.am/tur/news/259505.html>, 05.11.2017, s.1
- NTV*, “Abaşidze, Acaristan’ı Terk Etti”, 5 Mayıs 2004, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/268804.asp>, E.T. 01.11.2017, s.1
- NTV*, “Rus-Ermeni askeri anlaşması”, 15 Temmuz 2017, <https://www.ntv.com.tr/dunya/rus-ermen-i-askeri-anlasmasi,mf5gBOLEdEy9urqCD0pe1g>, E.T. 26.10.2017, s.1

- Özbay, Fatih, “Tarihsel Süreç İçerisinde Güney Osetya Sorunu”, *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 25 Haziran 2008, <http://www.bilgesam.org/incele/999/-tarihsel-surec-icerisinde-guney-osetya-sorunu/#.WcEK8chJaUk>, E.T. 11.09.2017, s.1-2
- Paul, Amanda, “The EU and the South Caucasus 25 Years Since Independence”, *European Union*, 25 Kasım 2016, <https://eu.boell.org/en/2016/11/25/eu-and-south-caucasus-25-years-independence>, E.T. 26.12.2017, s.1-2
- Ray, Hasan “Gürcistan Siyasal Sistemi, Seçimler Ve Öngörüler”, *Birikim*, 28 Ekim 2016, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7993/gurcistan-siyasal-sistemi-secimler-ve-ongoruler#.WclGWshJaUk>, E.T. 20.09.2017, s.1-1
- Russian Federation Federal State Statistics Service, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/population/, E.T. 07.11.2017, s.1
- Russian Federation Federal State Statistics Service, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/activities/, E.T. 07.11.2017, s.1
- Rzayev, Anar “Rusya-Azerbaycan İlişkilerinin Ekonomi Politikası”, *BİLGESAM*, 26 Aralık 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/885/-rusya-azerbaycan-iliskilerinin-ekonomi-politigi/#.We8oIU1UD4h>, E.T. 22.10.2017, s.1-3
- Sputnik, “Azerbaycan-Rusya İlişkileri Üst Düzeyde”, 2 Eylül 2015, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201509021017498498/>, E.T. 23.10.2017, s.1
- Sputnik, “Putin: Rusya-Azerbaycan İlişkileri Dinamik Şekilde Gelişiyor”, 28 Mayıs 2017, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201705281028638741-putin-rusya-azerbaycan-iliskileri-dinamik-gelisiyor/>, E.T. 23.10.2017, s.1
- Sputnik, “Putin: Rusya-Ermenistan ilişkileri yoğun şekilde gelişiyor”, 23 Ağustos 2017, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201708231029846743-putin-rusya-ermenistan-iliskileri-yogun-sekilde-gelisiyor/>, 27.10.2017, s.1
- Sputnik, “Rusya Devlet Duma’sı Ermenistan’la ortak orduyu onayladı”, 14 Temmuz 2017, <https://tr.sputniknews.com/savunma/201707141029287564-rusya-devlet-dumasi-ermenistan-ortak-ordu-onayladi/>, E.T. 26.10.2017, s.1
- Sputnik, “Rusya: Gürcistan-NATO İşbirliğinin Güçlendirilmesi Bölgesel Güvenliğe Tehdit”, 11 Ekim 2017, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201710111030548820-rusya-gurcistan-nato-isbirliginin-guclendirilmesi-bolgesel-guvenlige-tehdit/>, E.T. 25.10.2017, s.1
- Süphan Talipli, “Güney Kafkasya NATO ve İran Alakaları”, *Azerbaycan Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü*, https://www.academia.edu/10066612/G%C3%BCney_Kafkasya_NATO_ve_%C4%B0ran_Alakalar%C4%B1, E.T. 03.11.2017, s.1
- SVT, “KGAÖ 2015 tatbikatı Ermenistan’da başladı”, 1 Kasım 2015, <http://savunmaveteknoloji.com/kgao-2015-tatbikati-ermenistanda-basladi/>, 27.10.2017, s.1
- Şenyurt, Ali Haydar, “İran-Ermenistan İlişkileri: Tecride Karşı Dayanışma”, *BİLGESAM*, 27 Ağustos 2012, <http://www.bilgesam.org/incele/162/-iran-ermenistan-iliskileri--tecride-karsi-dayanisma/#.Wf2fUFu0PIU>, E.T. 04.11.2017, s.1-2

- Tecer, Ömer Çağrı, “2015’e Giden Süreçte Ermeni Milli Kimliği: Güdümlü Kimlik İnşası”, *Akademik Perspektif*, 5 Mart 2014, <http://akademikperspektif.com/2014/03/05/2015e-giden-surecte-ermeni-milli-kimligi-gudumlu-kimlik-insasi/>, E.T. 26.09.2017, s.1-4
- Trend News Agency*, “Gürcistan: Tüm alanlarda İran İslam Cumhuriyeti ile ilişkileri artırmaya hazırız”, 10 Şubat 2016, <https://tr.trend.az/news/politics/2492337.html>, E.T. 05.11.2017, s.1
- TRT Haber*, “Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu açıldı”, 30.10.2017, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/buyuk-gun-geldi-baku-tiflis-kars-demiryolu-aciliyor-339560.html>, E.T. 07.11.2017, s.1
- Türk, Kerem, “Gürcistan: Acaristan, Abhazya ve Güney Osetya”, https://www.academia.edu/19904304/G%C3%BCrcistan._Acaristan_Abhazya_ve_G%C3%BCney_Osetya, E.T. 04.11.2017, s.1-3
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, “Güney Kafkasya Ülkeleri İle İlişkiler”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-guney-kafkasya-ulkeleriyle-iliskileri.tr.mfa, E.T. 06.11.2017, s.1
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, “Gürcistan Ülke Künyesi”, <http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-kunyesi.tr.mfa>, E.T. 01.12.2017, s.1
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, “Türkiye - Azerbaycan Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, E.T. 07.11.2017, s.1
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, “Türkiye - Gürcistan Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, E.T. 07.11.2017, s.1
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-kunyesi.tr.mfa>, E.T. 15.01.2018, s.1
- Uluslararası Politika Akademisi*, “Kafkasya’da Rusya ve Azerbaycan Olgusu”, 17 Mart 2013, <http://politikaakademisi.org/2013/03/17/kafkasyada-rusya-ve-azerbaycan-olgusu/>, E.T. 22.10.2017, s.1-3
- Wakizaka, Keisuke, “Ermenistan’ın Ulus Devlet İnşası ve Meşruiyetinde Ermeni Meselesi ve Karabağ Sorununun Rolü”, *Devlet*, 5 Mayıs 2015, http://devlet.com.tr/makaleler/y85-ERMENISTANIN_ULUS_DEVLET_INSASI_VE_MESRUIYETINDE_ERMENI_MESELESİ_VE_KARABAG_SORUNUNUN_ROLU_.html, E.T. 29.09.2017, s.1-6
- Waltz, Kenneth Neal, “Realist Thought and Neorealist Theory”, *Journal of International Affairs*, s.21-37, <http://classes.maxwell.syr.edu/psc783/waltz44.pdf>, E.T. 29.10.2017, s.27-37
- World Integrated Trade Solution*, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/IRN/Year/LTST/TradeFlow/Import/Partner/all/>, E.T. 16.01.2018, s.1
- World Integrated Trade Solution*, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/IRN/Year/LTST/TradeFlow/Export/Partner/all/>, E.T. 16.01.2017, s.1
- Yılmaz, Reha, “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri”, *BİLGESAM*, 16 Eylül 2011, <http://www.bilgesam.org/incele/171/-bagimsizlik-sonrasi-donemde-rus-gurcu-iliskileri/#.We9IaFu0PIU>, E.T. 24.10.2017, s.1-5

Yılmaz, Reha “Türkiye-Gürcistan İlişkileri Üzerine”, *BİLGESAM*, 15 Temmuz 2011, <http://www.bilgesam.org/incele/173/-turkiye-gurcistan-iliskileri-uzerine/#.WgBD61u0PIU>, E.T. 07.11.2017, s.1-3
(<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>, E.T.04.05.2018, s.1)

ÖZGEÇMİŞ

Ecem Kabuloğlu, 1992 yılında Ankara’da doğdu. İlk ve Orta Öğretimini Silivri Piri Mehmet Paşa İlköğretim Okulunda, liseyi Silivri Lisesinde okudu. 2010 yılında Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümüne başladığı lisans öğrenimini 2015 yılında tamamladı. Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı’na 2015 yılında başladı. Halen Yalova Üniversitesi öğrencisidir.

